

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาการรับรู้บทบาทหญิงชายของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา ในเขต กรุงเทพมหานคร เพื่อให้เกิดความชัดเจนเรื่องที่จะศึกษา ผู้วิจัยจึงได้ศึกษารวบรวมเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยนำเสนอตามลำดับดังต่อไปนี้

1. ความหมายของบทบาทหญิงชาย
2. แนวความคิดเกี่ยวกับบทบาทหญิงชาย
3. การแบ่งประเภทของบทบาทหญิงชาย
4. ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อบทบาทหญิงชาย
  - 4.1 ปัจจัยทางด้านชีวภาพ
  - 4.2 ปัจจัยทางด้านสภาพแวดล้อม
5. ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง
  - 5.1 ทฤษฎีจิตวิเคราะห์
  - 5.2 ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม
  - 5.3 ทฤษฎีพัฒนาการทางปัญญา
  - 5.4 ทฤษฎีสถิติทางเพศ
6. บทบาทหญิงชายในสังคม
  - 6.1 บทบาทหญิงชายในระบบครอบครัว
  - 6.2 บทบาทหญิงชายในระบบสังคม
7. อิทธิพลของกระบวนการขัดเกลาทางสังคม
  - 7.1 อิทธิพลของครอบครัว
  - 7.2 อิทธิพลของโรงเรียน
  - 7.3 อิทธิพลของสื่อมวลชน
8. การวัดและการประเมินบทบาทหญิงชาย
9. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. ความหมายของบทบาทหญิงชาย

นักจิตวิทยาได้ให้ความหมายของคำว่าบทบาทหญิงชาย (Gender Roles) ไว้ดังนี้

Ward (1969 cited in Hurlock, 1980: 456) ได้อธิบายความหมายของบทบาทหญิงชายตามความหมายของสังคมว่า เป็นพฤติกรรมและเจตคติที่ยอมรับกันโดยทั่วไปของสังคม และวัฒนธรรมนั้น ๆ ว่าเป็นลักษณะความเป็นชายและลักษณะความเป็นหญิง

Block (1973 อ้างถึงใน วรรณภา เพชรพันธ์, 2534: 23) กล่าวว่า บทบาทหญิงชายเป็นหมวดหมู่ของพฤติกรรมที่บุคคลเข้าใจในลักษณะความเป็นหญิงและความเป็นชายในสังคม

Hurlock (1980: 456) กล่าวว่า บทบาทหญิงชายเป็นรูปแบบของพฤติกรรมที่สมาชิกได้ปฏิบัติและได้รับการยอมรับจากสังคมที่ตนอยู่ ซึ่งบทบาทหญิงชายจะเป็นตัวกำหนดแบบแผนพฤติกรรมของเพศหญิงและเพศชาย

Bem (1981: 354) กล่าวว่า บทบาทหญิงชายเป็นกระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องมาตั้งแต่วัยเด็ก โดยเด็กจะรวบรวมลักษณะคุณสมบัติและพฤติกรรมต่าง ๆ ตามที่สังคมและวัฒนธรรมกำหนด แล้วนำมาปฏิบัติให้เหมาะสมกับเพศของตน

Heilbrun (1981: 4) กล่าวว่าบทบาทหญิงชายเป็นความรู้สึกที่บุคคลรับรู้เกี่ยวกับลักษณะความเป็นหญิงหรือความเป็นชายของตนเอง

Huston (1983 อ้างถึงใน พลินี อากาศ, 2543: 22) ได้ให้ความหมายของบทบาทหญิงชายว่าเป็นการกระทำและงานตามที่สังคมกำหนดไว้สำหรับผู้ชายและผู้หญิง โดยพิจารณาจากลักษณะของการกระทำ การใช้พลังกำลัง และลักษณะการแสดงออกทางอารมณ์

Cook (1985: 3) กล่าวว่า บทบาทหญิงชายเป็นสิ่งที่สังคมกำหนดขึ้น และคาดหวังว่าหญิงและชายจะต้องมีความแตกต่างกันในเรื่องบุคลิกภาพ ค่านิยม ความชอบ ความสามารถ และพฤติกรรม เป็นต้น ซึ่งบุคคลจะเรียนรู้จากกระบวนการที่มีลักษณะตรงตามเพศ (Sex-typing Processes)

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า บทบาทหญิงชาย หมายถึง รูปแบบของพฤติกรรมที่สังคมกำหนดขึ้น และคาดหวังให้เป็นแบบแผนพฤติกรรมของเพศหญิงและเพศชาย โดยเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ต่อเนื่องมาตั้งแต่วัยเด็ก ซึ่งบุคคลจะรวบรวมลักษณะและพฤติกรรมต่าง ๆ ตามที่สังคมกำหนด แล้วนำมาปฏิบัติให้เหมาะสมกับเพศของตน

2. แนวความคิดเกี่ยวกับบทบาทหญิงชาย

ในทัศนะดั้งเดิมนั้น บทบาทของผู้หญิงและผู้ชายมีความแตกต่างกันอย่างชัดเจน โดยเชื่อว่าลักษณะความเป็นหญิงและความเป็นชายมีความต่อเนื่องกันสองทิศทาง (Bipolar Continuum) โดยทิศทางทั้งสองจะตรงข้ามกัน มี 2 ขั้ว กล่าวคือ เมื่อบุคคลมีลักษณะใดลักษณะหนึ่งสูงจะมีอีกลักษณะหนึ่งต่ำ เช่น ผู้ชายจะมีลักษณะความเป็นชายในระดับสูง ในขณะที่ผู้หญิงก็จะมีลักษณะความเป็นหญิงในระดับสูง และทั้งชายและหญิงจะมีลักษณะของเพศตรงข้ามอยู่น้อย เช่น ผู้ชายจะมีความอดทนสูง ความอ่อนแอต่ำ ส่วนผู้หญิงจะมีความสุภาพ อ่อนโยนสูง ความก้าวร้าวต่ำ

การอธิบายความแตกต่างระหว่างลักษณะทางเพศชายและหญิงนั้น ได้มีผู้ให้ความสนใจและกำหนดลักษณะความเป็นชายและความเป็นหญิงไว้ โดยใช้แนวคิดหลักที่สำคัญ ดังนี้ คือ

2.1 แนวคิดของ David Bakan (1966 cited in Kaplan and Sedney, 1980: 6)

Bakan เสนอว่า ลักษณะความเป็นชาย (Masculinity) ประกอบด้วยลักษณะพฤติกรรมที่เรียกว่า เอเจนซี (Agency) ซึ่งเป็นลักษณะของการกระทำที่มีจุดเริ่มต้นจากตนเอง แสดงออกถึงความสามารถในการปกป้องตนเอง (Self Protection) กล้าแสดงออก (Self Assertion) มีความเป็นอิสระ และมีอำนาจ หรือมีอิทธิพลเหนือผู้อื่น ส่วนลักษณะความเป็นหญิง (Femininity) ประกอบด้วยลักษณะพฤติกรรมที่เรียกว่า คอมมิวนิเียน (Communion) ซึ่งเป็นลักษณะพฤติกรรมที่แสดงถึงความสามารถในการปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น และมักแสดงออกในลักษณะของการยอมรับผู้อื่น การเป็นมิตร และการช่วยเหลือผู้อื่น

2.2 แนวคิดของ Parson และ Bales (1955 cited in Kaplan and Sedney, 1980: 7)

Parson และ Bales ได้เสนอลักษณะความเป็นชาย (Masculinity) ว่ามีลักษณะพฤติกรรม ที่เรียกว่า พฤติกรรมเครื่องมือ (Instrumental Behavior) ซึ่งหมายถึง พฤติกรรมที่จะนำไปสู่ความสำเร็จตามเป้าหมายที่ตนเองวางไว้ ได้แก่ ลักษณะความเป็นผู้นำ ความมั่นใจในตนเอง ความกล้าแสดงออก ส่วนลักษณะความเป็นหญิง (Femininity) มีลักษณะพฤติกรรมที่เรียกว่า พฤติกรรมการแสดงออก (Expressive Behavior) หมายถึง พฤติกรรมที่เน้นการแสดงออกทางอารมณ์ซึ่งจะเป็นลักษณะที่ช่วยสนับสนุนให้เกิดผลดีในการอยู่ร่วมกับผู้อื่น เช่น การเอาใจใส่ผู้อื่น การมีความรู้สึกไวต่อความรู้สึกผู้อื่น สามารถตอบสนองได้อย่างเหมาะสม

จากแนวคิดทั้ง 2 แบบนี้ เมื่อนำมาเปรียบเทียบกันพบว่า มีการแบ่งบทบาทหญิงชายออกเป็น 2 ลักษณะ คือลักษณะของความเป็นชาย (Masculinity) และลักษณะของความเป็นหญิง (Femininity) โดยเน้นลักษณะพฤติกรรมเฉพาะของแต่ละลักษณะ กล่าวคือ ในลักษณะความเป็นชายนั้น เน้นพฤติกรรมที่แสดงถึงความสามารถของบุคคลในการที่จะผลักดันตนเองให้ประสบความสำเร็จในชีวิต เช่น บทบาทของผู้นำ การตัดสินใจ การแข่งขัน ฯลฯ ส่วนลักษณะความเป็นหญิง เน้นพฤติกรรมที่แสดงถึงความสามารถในการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น ซึ่งเป็นการแสดงออกทางด้านอารมณ์และความรู้สึกเป็นส่วนใหญ่

2.3 แนวคิดของ Bem (1974: 155)

Bem เชื่อว่า ลักษณะความเป็นชายและลักษณะความเป็นหญิงนั้นมีลักษณะที่เป็นอิสระแยกจากกัน มิได้เป็นคุณลักษณะเฉพาะของเพศใดเพศหนึ่งเท่านั้น แต่เป็นคุณลักษณะที่พบได้พร้อม ๆ กันทั้งในชายและหญิง เช่น เมื่อบุคคลหนึ่งมีลักษณะของความเป็นชายในระดับสูงก็มิได้หมายความว่าจำเป็นต้องมีลักษณะของความเป็นหญิงในระดับต่ำไปด้วย เพียงแต่ว่าโดยทั่วไปมักพบว่าผู้ชายมักจะมีลักษณะความเป็นชายสูงกว่าลักษณะของความเป็นหญิง และในผู้หญิงจะมีลักษณะความเป็นหญิงสูงกว่าความเป็นชาย นอกจากนี้ ยังมีบุคคลประเภทที่มีลักษณะความเป็นชายสูง และในขณะเดียวกันก็มีลักษณะความเป็นหญิงสูงด้วย ซึ่งเรียกลักษณะบทบาทแบบนี้ว่า แอนโดรจีนี (Androgyny)

บุคคลที่มีลักษณะบทบาทหญิงชายแบบแอนโดรจีนี (Androgyny) จะมีศักยภาพผสมระหว่างลักษณะความเป็นชายและลักษณะความเป็นหญิง โดยมีทั้งสองลักษณะสูงทั้งคู่ บุคคลเหล่านี้จะสามารถตอบสนองต่อสถานการณ์ในรูปแบบต่าง ๆ ที่แตกต่างกันไป กล่าวคือ การตอบสนองต่อสถานการณ์ต่าง ๆ จะเป็นไปตามที่เห็นว่าเหมาะสม มากกว่าที่จะทำตามสังคมเห็นว่า เป็นสิ่งที่หญิงหรือชายควรกระทำ Bem (1975 อ้างถึงใน กรรณิกา เฉลิมกุล; 2535: 34) กล่าวว่าบทบาทหญิงชายแบบแอนโดรจีนีจะมีความยืดหยุ่นมีการผสมผสานระหว่างความเข้มแข็งของชายและความอ่อนโยนของหญิง ทำให้มีความสามารถในการตอบสนองต่อสถานการณ์ต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสมและประสบความสำเร็จในการดำเนินชีวิต

ได้มีผู้ให้คำนิยามของคำว่าแอนโดรจีนี รวมทั้งศึกษาพฤติกรรมของบุคคลที่มีบทบาทหญิงชายแบบแอนโดรจีนีไว้ดังต่อไปนี้

Spence และ Helmreich (1978 cited in Cook, 1985: 30) ให้ความหมายของคำว่าแอนโดรจีนีว่าเป็นผู้ที่มีลักษณะความเป็นหญิงและความเป็นชายในระดับสูง โดยจะมีการกระทำที่นำไปสู่ความสำเร็จตามจุดมุ่งหมาย มีความเชื่อมั่นในตนเอง กล้าแสดงออกมีความเป็นอิสระและมีอิทธิพลเหนือผู้อื่น ซึ่งแสดงถึงลักษณะความเป็นชาย นอกจากนี้ยังมีบุคลิกภาพแบบเป็นมิตร ให้การยอมรับผู้อื่นและขอความช่วยเหลือ ซึ่งเป็นการแสดงออกถึงลักษณะความเป็นหญิง

Kelly และ Worell (1977 cited in Cook, 1985: 24) กล่าวว่า บุคคลที่มีลักษณะแอนโดรจีนีจะมีประสบการณ์อย่างกว้างขวางเกี่ยวกับพฤติกรรมในสถานการณ์ต่าง ๆ ที่ได้รับการยอมรับจากสังคม บุคคลจะมีทักษะในการเลือกและมีทักษะในการทำพฤติกรรมที่จะทำให้ประสบความสำเร็จในการแก้ปัญหา หรือได้รับการเสริมแรงทางบวกจากสังคมทำให้มีความสามารถในระดับสูงสามารถปรับตัวในสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ได้ดี

Yaker และ Baker (1977 cited in Cook, 1985: 24) กล่าวถึงลักษณะแอนโดรจีนีว่าเป็นลักษณะพฤติกรรมที่มีความยืดหยุ่น ทำให้บุคคลที่มีลักษณะเช่นนี้จะสามารถในการปรับตัวและมีสุขภาพจิตดีกว่าบุคคลที่มีเพียงลักษณะใดลักษณะหนึ่งเพียงลักษณะเดียว

จากการศึกษาของ Heilbrun (1981: 1106-1118) พบว่า หญิงที่มีลักษณะแอนโดรจีนี จะมีความภาคภูมิใจในตนเองและรู้ว่าตนมีความสามารถในการปรับตัวได้มากกว่าหญิงที่มีลักษณะความเป็นหญิงสูงอย่างเดียว และฉันทิกา ทิมากร (2534) ศึกษาความแตกต่างของความสามารถในการปรับตัวกับเพื่อนของเด็กวัยรุ่นที่มีบทบาทหญิงชายต่างกัน ผลการวิจัยพบว่าเด็กวัยรุ่นที่มีบทบาทหญิงชายแตกต่างกัน มีความสามารถในการปรับตัวกับเพื่อนต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญ โดยพบว่าเด็กวัยรุ่นเพศชายที่มีลักษณะความเป็นชายสูงจะมีความสามารถในการปรับตัวกับเพื่อนดีกว่าเด็กวัยรุ่นเพศชายที่มีบทบาทหญิงชายแบบอื่น ๆ ส่วนในเพศหญิงพบว่าเด็กวัยรุ่นเพศหญิงที่มีบทบาทหญิงชายแบบแอนโดรจีนีจะมีความสามารถในการปรับตัวกับเพื่อนที่ดีที่สุด

ในทัศนะของ Bem (1974: 155-162) แล้วผู้ที่มีลักษณะแอนโดรจีนีจะมีความได้เปรียบกว่าผู้ที่มีเพียงลักษณะความเป็นชายหรือหญิงเพียงลักษณะใดลักษณะหนึ่ง โดยเฉพาะในการปรับตัวตามสถานการณ์ต่าง ๆ ในสังคมปัจจุบันที่มีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมทั้งทางด้านเทคโนโลยี การศึกษา ตลอดจนสภาวะทางเศรษฐกิจซึ่งจะทำให้ผู้ชายและผู้หญิงหันมามีส่วนร่วมในการแสดงบทบาทของกันและกันมากขึ้น จึงเป็นที่คาดได้ว่าบุคคลที่มีบทบาทหญิงชายแบบแอนโดรจีนีอาจมีเพิ่มมากขึ้นในสังคม

3. การแบ่งประเภทของบทบาทหญิงชาย (Stereotypes of Gender Roles)

Hurlock (1978 : 463) ได้จำแนกประเภทของบทบาทหญิงชายไว้ 2 รูปแบบ ดังนี้

3.1 บทบาทหญิงชายแบบดั้งเดิม (Traditional Gender Roles)

3.2 บทบาทหญิงชายแบบสมัยใหม่ (Egalitarian Gender Roles)

3.1 บทบาทหญิงชายแบบดั้งเดิม (Traditional Gender Roles)

ผู้ที่มีลักษณะบทบาทหญิงชายแบบดั้งเดิม หมายถึง ผู้ที่ยอมรับว่าบทบาทของผู้หญิงและผู้ชายมีความแตกต่างกันอย่างชัดเจน โดยกำหนดให้ผู้ชายจะต้องมีลักษณะความเป็นชายสูงลักษณะเดียว (Masculine) และผู้หญิงก็ต้องมีลักษณะความเป็นหญิงสูงลักษณะเดียว (Feminine) เท่านั้น ผู้ที่มีลักษณะบทบาทหญิงชายแบบดั้งเดิมนี้อาจแสดงพฤติกรรมและเชื่อในลักษณะตรงตามเพศ (Sex-typed) หรือลักษณะทางเพศที่สังคมยอมรับเท่านั้น โดยเชื่อว่าผู้ชายจะต้องมีลักษณะก้าวร้าว พึ่งพิงตนเอง และแข็งแรง เป็นต้น ส่วนผู้หญิงจะต้องมีลักษณะสุภาพ อ่อนโยน เจ้าอารมณ์ เห็นอกเห็นใจ และมีลักษณะให้ความอบอุ่นแก่ผู้ชาย เป็นต้น (Broverman, et al. 1970; Forisha 1978; Foxley 1979 cited in Cook, 1985: 4)

ผู้ที่มีบทบาทหญิงชายแบบดั้งเดิมจะแสดงออกถึงทัศนคติ และความคิดเห็นถึงบทบาทของผู้ชายและผู้หญิงแตกต่างกันในเรื่องต่าง ๆ ดังนี้

ตารางที่ 1 แสดงบทบาทหญิงชายแบบดั้งเดิมที่แตกต่างระหว่างผู้ชายและผู้หญิง (Hurlock, 1978: 463)

ผู้ชาย	ผู้หญิง
1) เป็นผู้นำในทุกสถานการณ์โดยแสดงออกทางพฤติกรรมก้าวร้าว	1) เป็นผู้ให้บริการในทุกสถานการณ์และปฏิบัติตามความประสงค์ของผู้ชาย
2) ชีวิตสมบูรณ์ได้ด้วยความสำเร็จของตนเอง	2) ความพึงพอใจในชีวิตจะเกิดจากความสำเร็จของสมาชิกผู้ชายในครอบครัว
3) ควบคุมอารมณ์ตลอดเวลาเพื่อแสดงถึงความเข้มแข็ง	3) แสดงอารมณ์ความรู้สึกที่ก่อให้เกิดความอบอุ่นและเป็นการสร้างสัมพันธภาพที่ดีทั้งในครอบครัวและนอกบ้าน
4) เป็นเพศที่เหนือกว่าดังนั้นต้องให้ผู้หญิงเป็นฝ่ายรอคอย	4) เสียสละเพื่อผู้อื่นก่อนเสมอ

ผู้ชาย	ผู้หญิง
5) ในฐานะเป็นผู้หารายได้จึงมีอำนาจในการตัดสินใจเรื่องที่สำคัญในครอบครัว	5) ให้ผู้ชายเป็นคนตัดสินใจในเรื่องสำคัญเสมอ
6) บทบาทในครอบครัวคือการเป็นแบบอย่างที่ดีสำหรับบุตรชาย	6) บทบาทที่สำคัญคือการดูแลครอบครัว
7) เลือกทำงานที่เสี่ยงอันตราย ต้องใช้ความรอบคอบ รวมทั้งงานที่มีเกียรติ	7) ทำงานนอกบ้านในกรณีที่จำเป็นเท่านั้น และเลือกงานที่คิดว่าเหมาะสมกับผู้หญิง เป็นงานที่ไม่ยุ่งยาก แม้ว่าจะได้ค่าแรงต่ำหรือไม่มีเกียรติ
8) รับผิดชอบต่อการหารายได้ของครอบครัว	8) ยกภาระรับผิดชอบการหารายได้ให้กับผู้ชาย
9) ยกฐานะทางสังคมด้วยความสำเร็จของตนเอง	9) ยกฐานะทางสังคมของตนเองได้ด้วยการแต่งงานกับผู้ที่มีฐานะทางสังคมสูงกว่าตน

3.2 บทบาทหญิงชายแบบสมัยใหม่ (Egalitarian Gender Roles)

ผู้ที่มีบทบาทหญิงชายแบบสมัยใหม่ หมายถึงผู้ที่ยอมรับว่าบทบาทของผู้หญิงและผู้ชายไม่แตกต่างกัน มีความเท่าเทียมกัน และไม่แบ่งแยกบทบาทหญิงชายอย่างชัดเจน ซึ่งสามารถเรียกลักษณะบทบาททางเพศแบบนี้ได้ว่า "Gender Role Nontraditionality" หรือบทบาทหญิงชายแบบไม่ยึดติดกับแบบดั้งเดิม ซึ่งผู้ที่ยึดในบทบาทหญิงชายที่สมัยใหม่จะแสดงลักษณะไม่ตรงตามลักษณะทางเพศของตน จะมีอิสระในการกระทำพฤติกรรมต่าง ๆ โดยไม่ต้องอาศัยมาตรฐานบทบาทหญิงชายของสังคมเพียงอย่างเดียวในการทำพฤติกรรมที่พึงปรารถนา ซึ่งทำให้บุคคลที่มีลักษณะเช่นนี้จะสามารถปรับตัวเข้ากับสถานการณ์ต่าง ๆ ได้ดี (Bem, 1974)

ผู้ที่มีบทบาทหญิงชายแบบสมัยใหม่จะแสดงออกถึงทัศนคติ และความคิดเห็นถึงบทบาทของผู้ชายและผู้หญิงแตกต่างกันในเรื่องต่าง ๆ ดังนี้

ตารางที่ 2 แสดงบทบาทหญิงชายแบบสมัยใหม่ที่แตกต่างระหว่างผู้ชายและผู้หญิง
(Hurlock, 1978: 463)

ผู้ชาย	ผู้หญิง
1) รู้สึกภาคภูมิใจในตัวเองได้ด้วยความสามารถในการประกอบกิจกรรมต่าง ๆ ไม่ใช่เพราะเป็นเพศชาย	1) รู้ระดับศักยภาพที่แท้จริงของตนเองในการประกอบกิจกรรมต่าง ๆ
2) เห็นความสำคัญของเพศตรงข้ามมากขึ้น	2) ให้ความสำคัญแก่ตนมากขึ้น
3) มีอิสระที่จะเลือกกระทำกิจกรรมต่าง ๆ ที่สนใจ โดยไม่จำกัดว่าสิ่งที่กระทำนั้นเป็นบทบาทของเพศหญิงหรือชาย	3) มีอิสระที่จะเลือกกระทำกิจกรรมต่าง ๆ ที่สนใจ โดยไม่จำกัดว่าสิ่งที่กระทำนั้นเป็นบทบาทของเพศหญิงหรือชาย
4) ร่วมงานกับผู้หญิงได้และไม่รู้สึกอึดอัดใจเมื่อมีหัวหน้างานเป็นผู้หญิง	4) แสวงหาโอกาสในการก้าวหน้าทางงานในตำแหน่งผู้บริหาร
5) ช่วยเหลือรับผิดชอบในงานบ้านและเลี้ยงบุตร	5) ออกไปทำงานนอกบ้าน และแสวงหาโอกาสที่เท่าเทียมกันกับผู้ชายในการปฏิบัติที่เสมอภาครวมทั้งการรับค่าจ้างที่เท่ากับผู้ชายในงานชนิดเดียวกัน
6) ให้สมาชิกทุกคนในครอบครัวมีส่วนร่วมในการตัดสินใจที่สำคัญ	6) สามารถตัดสินใจเลือกดำเนินชีวิตของตนเองได้
7) ภาคภูมิใจในความสำเร็จของสมาชิกผู้หญิงในครอบครัวแม้ว่าความสำเร็จนั้นมีมากกว่าที่ตนเองประสบ	7) ไม่รู้สึกว่าตนเองขาดความเป็นผู้หญิงหากประสบความสำเร็จในหน้าที่การงานสูงกว่าผู้ชาย
8) ไม่คิดว่าการเป็นผู้ชายต้องแสดงความกล้าหาญและเสี่ยงภัยเสมอ	8) ไม่รู้สึกว่าการทำงานเป็นผู้หญิงเป็นอุปสรรคต่อการทำงานในสายงานที่เคยเป็นงานของผู้ชายมาก่อน
9) ไม่รู้สึกกระดากอายหรืออึดอัดที่จะทำงานที่เคยเชื่อว่าเป็นงานของผู้หญิง	9) ไม่รู้สึกว่าตนเองผิดที่เลือกประกอบอาชีพหรือทำงานที่พอใจมากกว่าการทำงานบ้านหรือเลี้ยงดูบุตร

Spence และ Helmreich (1979 cited in Cook, 1985: 30) กล่าวว่าบุคคลที่ บทบาทหญิงชายแบบสมัยใหม่จะมีลักษณะของการกระทำที่นำไปสู่ความสำเร็จตามเป้าหมาย เช่น ความเชื่อมั่นในตนเอง การกล้าแสดงออก ความเป็นอิสระ การมีอิทธิพลเหนือผู้อื่น ฯลฯ อัน เป็นการแสดงถึงลักษณะความเป็นชาย รวมทั้งบุคคลนั้นจะมีลักษณะของการกระทำที่มีความเป็น หญิงร่วมอยู่ด้วย เช่น การเป็นมิตร การช่วยเหลือผู้อื่น การยอมรับผู้อื่น ฯลฯ นอกจากนี้ Yaker และ Baker (1979 cited in Cook, 1985: 24) ยังได้กล่าวว่าผู้ที่ไม่ยึดติดในบทบาทหญิงชายแบบ ดั้งเดิมเป็นผู้ที่มีพฤติกรรมที่มีความยืดหยุ่น ทำให้สามารถปรับตัวได้และมีสุขภาพที่ดีกว่าในสังคม ที่ซับซ้อนและมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ส่วน Kelly และ Worell (1977 cited in Cook, 1985: 24) กล่าวว่าบุคคลที่มีลักษณะบทบาทหญิงชายแบบสมัยใหม่นั้นจะมีประสบการณ์อย่าง กว้างขวางเกี่ยวกับพฤติกรรมในสถานการณ์ต่าง ๆ ที่ได้รับการยอมรับจากสังคม เป็นบุคคลที่มี ทักษะในการเลือก และมีทักษะในการกระทำพฤติกรรมที่จะทำให้ประสบความสำเร็จในการ แก้ปัญหาหรือได้รับการเสริมแรงทางบวกจากสังคม ทำให้เป็นบุคคลที่มีความสำเร็จทางสังคมใน ระดับสูง สามารถปรับตัวในสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ได้ดี Spence (1975 cited in Cook, 1985: 30) พบว่าผู้ที่มีลักษณะบทบาทหญิงชายแบบสมัยใหม่จะมีการเห็นคุณค่าในตนเองสูง (High Self-Esteem) ด้วย

สรุปได้ว่า สังคมและวัฒนธรรมมีอิทธิพลต่อบทบาทหญิงชายอย่างมาก ในอดีต การรับรู้บทบาทหญิงชายนั้น จะมีการแบ่งแยกความแตกต่างของเพศชายและเพศหญิงอย่าง ชัดเจน ทำให้เกิดการแบ่งแยกพฤติกรรมและบทบาทต่าง ๆ ตามบรรทัดฐานของสังคมอย่างชัดเจน แต่ในสังคมปัจจุบันซึ่งเกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง ทำให้ แนวคิดเรื่องบทบาทหญิงชายเปลี่ยนแปลงไปเป็นแบบสมัยใหม่ ซึ่งทำให้ผู้หญิงผู้ชายมีโอกาส เท่าเทียมกันมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นด้านการศึกษา อาชีพ ความสามารถต่าง ๆ ตลอดจนงาน รับผิดชอบภายในบ้านหรือนอกบ้าน

4. ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อบทบาทหญิงชาย

ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการกำหนดบทบาทหญิงชายในสังคมมีปัจจัยร่วมกัน 2 ประการ คือ ปัจจัยทางด้านชีวภาพ และปัจจัยทางด้านสภาพแวดล้อม (ฉันทจิต จริยจรูญโรจน์, 2541: 15)

4.1 ปัจจัยทางด้านชีวภาพ (Biological Factors)

ปัจจัยทางด้านชีวภาพเป็นปัจจัยเบื้องต้นที่มีอิทธิพลต่อความแตกต่างของเพศหญิงและเพศชาย โดยความแตกต่างที่เห็นได้ชัดเจน เช่น ความแตกต่างทางโครงสร้างทางร่างกาย ความแตกต่างเหล่านี้เป็นผลจากโครโมโซมและอิทธิพลของฮอร์โมนเพศที่แตกต่างกันระหว่างหญิงและชาย

ความแตกต่างของโครโมโซมเพศ ทำให้หญิงและชายมีความแตกต่างกันทางสรีระและความสามารถบางประการ จากการศึกษาของ Stafford (1961 อ้างถึงใน วรณภา เพชรพันธ์, 2534: 20) พบว่า ความสามารถทางคณิตศาสตร์หรือทางมิติสัมพันธ์เป็นยีนส์ (Gene) แฝงที่ติดมากับโครโมโซม X และเป็นลักษณะด้อย (Recessive) ซึ่งการถ่ายทอดนี้ เรียกว่า Sex-Linked ต่อมา Maccoby และ Jacklin (1974) Mussen, Conger และ Kagen (1974) (อ้างถึงใน กรรณิกา เฉลิมกุล, 2535: 31) กล่าวว่าเด็กหญิงมีโอกาสน้อยมากที่จะได้รับโครโมโซม X ที่มียีนส์ที่ถ่ายทอดความสามารถทางมิติสัมพันธ์ทั้ง 2 โครโมโซมจากทั้งพ่อและแม่ แต่สำหรับเด็กชายถึงได้รับโครโมโซม X ที่มียีนส์ที่แสดงถึงความสามารถทางมิติสัมพันธ์เพียงตัวเดียวก็สามารถแสดงความสามารถนี้ให้ปรากฏเห็นได้ แม้ว่าแม่จะไม่ปรากฏลักษณะนี้ก็ตาม

ความแตกต่างระหว่างหญิงชายที่ได้รับอิทธิพลจากฮอร์โมนเพศที่แตกต่างกัน ฮอร์โมนเพศจะเป็นตัวกระตุ้นที่ทำให้หญิงและชายมีการเปลี่ยนแปลงของร่างกายตามลักษณะของเพศหญิงและเพศชาย โดยในเพศชายจะมีฮอร์โมนแอนโดรเจน (Androgen Hormone) ซึ่งทำให้ชายมีลักษณะภายนอกและพฤติกรรมเยี่ยงชายทั่ว ๆ ไป เช่น มีรูปร่างสูงใหญ่ แข็งแรง มีหนวดเครา เสียงใหญ่ ส่วนหญิงมีฮอร์โมนเอสโตรเจน (Estrogen Hormone) และโปรเจสเตอโรน (Progesterone Hormone) ที่ทำให้มีลักษณะภายนอกและพฤติกรรมเช่นสตรีทั่ว ๆ ไป เช่น มีรูปร่างบอบบาง มีเต้านม มีประจำเดือน มีการตั้งครรภ์ และมีน้ำนมเลี้ยงลูกได้ เป็นต้น และด้วยความแตกต่างพื้นฐานทางธรรมชาตินี้เองที่ทำให้เกิดการจัดสรรแบ่งบทบาทความรับผิดชอบที่สมมติและยอมรับกันว่าเหมาะสมกับสรีระของแต่ละเพศ เช่น ชายควรรับผิดชอบในการทำกิจกรรม การล่าสัตว์ การทำอาหาร และกิจกรรมนอกบ้านอื่น ๆ เพราะชายแข็งแรงและคล่องตัวกว่าหญิง และเนื่องจากหญิงต้องมีประจำเดือน ตั้งครรภ์ และเลี้ยงลูก ทำให้ไม่สะดวกในการออกไปทำกิจกรรมต่าง ๆ นอกบ้าน ดังนั้น หญิงจึงเหมาะสมที่จะรับหน้าที่ดูแลบ้าน เตรียมอาหาร และอบรมเลี้ยงดูบุตรภายในบ้าน (ภัสสร ลิมานนท์, 2527 อ้างถึงใน นิตยกุล อรรถนุพรรณ, 2529: 9)

งานวิจัยที่สนับสนุนว่าฮอร์โมนเพศมีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงสรีระ ได้แก่ งานวิจัยของ Robin และ Mcneil (1981 อ้างถึงใน นิตยกุล อรรถนุพรรณ, 2529: 10) ได้ทดลอง

ฉีดฮอร์โมนเพศผู้ให้ลิงตัวเมียที่กำลังตั้งท้องอยู่ แล้วพบว่าลูกลิงตัวเมียที่เกิดมา มีอวัยวะเพศของตัวผู้ด้วย และมีพฤติกรรมแบบลิงตัวผู้มากกว่าพฤติกรรมแบบลิงตัวเมีย อีกทั้งข้อมูลนี้ยังสอดคล้องกับข้อมูลจากการศึกษาผลของความผิดปกติของฮอร์โมนเพศโดยธรรมชาติในมนุษย์ด้วย คือพบว่าเด็กหญิงที่มีฮอร์โมนแอนโดรเจน (ฮอร์โมนเพศชาย) มากกว่าปกติตั้งแต่อยู่ในครรภ์ มักจะมีพฤติกรรมแบบเด็กชาย เช่น ชอบกีฬากลางแจ้ง และชอบการต่อสู้มากกว่าพี่น้องผู้หญิงของตน แม้ว่าจะไม่มีลักษณะทางร่างกายแตกต่างกัน

นอกจากนี้ยังมีความเกี่ยวพันระหว่างพฤติกรรมบางอย่างของผู้ชายและผู้หญิงที่เป็นผลเนื่องมาจากฮอร์โมน เช่น พฤติกรรมก้าวร้าวจากการศึกษาวิจัย พบว่า เพศชายมีความก้าวร้าวมากกว่าเพศหญิงไม่เฉพาะในสถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่ง แต่จะสามารถพบได้ในสถานการณ์ทั่ว ๆ ไป R. Sears และคณะ (1965 cited in Maccoby and Jacklins, 1974 อ้างถึงใน ดุลยา จิตตะยโสธร, 2537: 16) ได้ทำการสังเกตสถานการณ์ที่มีการเล่นในโรงเรียนอนุบาลแห่งหนึ่ง พบว่าเด็กชายมีความก้าวร้าวทั้งทางร่างกายและทางวาจา มากกว่าเด็กหญิงที่พบ ผลเช่นนี้ได้มีผู้อธิบายว่าเกิดจากความก้าวร้าวมีความสัมพันธ์กับระดับฮอร์โมน คือ ฮอร์โมนแอนโดรเจน ส่วน Josepn (1973 cited in Maccoby and Jacklin, 1974 อ้างถึงใน ฉันทิกา ทิมากร, 2534: 13) ศึกษาเกี่ยวกับระดับความก้าวร้าวกับฮอร์โมนเพศชายโดยใช้ลิงตัวผู้เป็นกลุ่มควบคุม จากนั้นฉีดฮอร์โมนเพศชายให้ลิงตัวเมีย ผลพบว่าก่อนฉีดฮอร์โมนลิงตัวผู้มีความก้าวร้าวสูงกว่าลิงตัวเมีย แต่เมื่อฉีดฮอร์โมนแล้วลิงตัวเมียที่ถูกฉีดฮอร์โมนจะมีความก้าวร้าวเพิ่มขึ้นเท่าเทียมกับลิงตัวผู้

จากที่กล่าวมาทั้งหมดสรุปได้ว่า ปัจจัยทางชีวภาพมีอิทธิพลต่อความแตกต่างของหญิงและชาย โดยมีโครโมโซมและฮอร์โมนเป็นตัวที่ทำให้เกิดความแตกต่างกันทั้งทางสรีระภายนอก พฤติกรรมบางอย่าง และความสามารถในการทำกิจกรรมบางประการ แต่อย่างไรก็ตาม ปัจจัยทางชีวภาพเพียงปัจจัยเดียวยังไม่สามารถอธิบายพัฒนาการทางบุคลิกภาพและพัฒนาของบทบาทหญิงชายได้อย่างสมบูรณ์ (Spence & Helmreich, 1978 อ้างถึงใน ฉันทจิต จริยจรรยาโรจน์, 2541: 16) ทั้งนี้เนื่องจากยังมีปัจจัยที่สำคัญอีกประการหนึ่งที่เป็นอิทธิพลร่วมกัน นั่นคือ ปัจจัยทางด้านสภาพแวดล้อม

4.2 ปัจจัยทางด้านสภาพแวดล้อม (Environmental Factors)

ปัจจัยทางด้านสภาพแวดล้อมมีส่วนสำคัญอย่างมากในการกำหนดบทบาทและแบบแผนของพฤติกรรมหญิงและชาย สังคมและวัฒนธรรมจะเป็นตัวกำหนดบทบาทหญิงชายขึ้น เช่น การอบรมเลี้ยงดูของครอบครัว เจื้อนไขของสังคมและวัฒนธรรม รวมทั้งสภาพทางการเมือง

การรับรู้บทบาทหญิงชายจะเกิดขึ้นตั้งแต่วัยเด็ก จุดเริ่มต้นของการรับรู้บทบาทหญิงชาย จึงเริ่มมาจากสภาพแวดล้อมในครอบครัว นับตั้งแต่เมื่อบิดามารดาทราบว่าการที่คลอดออกมาเป็นเพศชายหรือเพศหญิงก็จะมี การจัดเตรียมเสื้อผ้า ของเล่นให้เหมาะสมกับเพศของเด็ก เช่น เด็กผู้ชายใส่เสื้อผ้าสีฟ้า และเด็กผู้หญิงใส่สีชมพู รวมทั้งความคาดหวังในพฤติกรรมที่ต่างกัน ระหว่างเด็กชายและเด็กหญิง ครอบครัวเป็นสถาบันแห่งแรกที่สร้างเสริมบุคลิกภาพของบุคคลทำให้ การเลี้ยงดูของพ่อแม่มีความสำคัญเท่าเทียมกันและมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมเด็ก ทั้งนี้เพราะในวัยเด็กนั้นเด็กยังไม่สามารถช่วยตนเองได้ ต้องพึ่งพาอาศัยและเอาอย่างผู้ที่อยู่ใกล้ชิด ดังนั้น เด็กจึงได้ เรียนรู้บทบาทหญิงชายจากการสังเกตตัวแบบเพศเดียวกับตนในสภาพแวดล้อมโดยเริ่มจากการสังเกตบุคคลที่เป็นเพศเดียวกับตนในครอบครัวแล้วขยายกว้างออกสู่ตัวแบบในสังคม โดยเด็กหญิงจะสังเกตแม่ของตนรวมทั้งเพศหญิงอื่น ๆ ที่เห็นในสังคมเพื่อเรียนรู้บทบาทของเพศหญิง ในขณะที่เด็กชายจะสังเกตพ่อและผู้ชายอื่น ๆ เพื่อเรียนรู้บทบาทความเป็นชาย ทำให้เด็กสามารถเลียนแบบบทบาทหญิงชายได้ และพร้อมที่จะมีเอกลักษณ์บทบาทหญิงชายตามที่สังคมปรารถนา ดังนั้น ทั้งการอบรมเลี้ยงดูและการสังเกตตัวแบบต่าง ๆ ในสภาพแวดล้อมจึงเป็นสิ่งจำเป็นต่อการเรียนรู้บทบาทหญิงชายของเด็ก จึงกล่าวได้ว่าสภาพแวดล้อมจึงเป็นองค์ประกอบสำคัญขององค์ประกอบหนึ่งในการเรียนรู้บทบาทหญิงชาย

ขณะเดียวกันสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ เช่น ภาพยนตร์โทรทัศน์เป็นสื่อให้เห็นค่านิยมของสังคมในเรื่องบทบาทหญิงชายที่แตกต่างกัน เช่น ชายมีบทบาทความเป็นผู้นำ ก้าวร้าว มีความสามารถ มีกำลัง ในขณะที่หญิงมีบทบาทในเรื่องของการเข้าสังคม ความสวยงาม กิริยามารยาทดี อ่อนโยน บทบาทเหล่านี้เมื่อเด็กดูบ่อย ๆ ประกอบกับการสังเกตจากความนิยมของคนรอบข้าง โดยเฉพาะพ่อแม่ เด็กจึงค่อย ๆ ซึมซาบและรับเอาเป็นเอกลักษณ์และบทบาทของตนเอง (Frueh & McGhee, 1975; Leary Greer & Huston, 1982 cited in Hetherington & Parke, 1986 อ้างถึงใน ลักษณะ มุลศรี, 2534: 8) แม้ว่าโทรทัศน์จะช่วยให้มีการเปลี่ยนแปลงในภาพพจน์บทบาทหญิงชายได้ แต่โทรทัศน์เพียงอย่างเดียวก็ไม่ได้ช่วยให้เด็กยึดถือทัศนคติบทบาทหญิงชายที่เกิดจากสื่อโทรทัศน์ไว้ได้ตลอดไป

กลุ่มเพื่อนมีส่วนต่อการกำหนดบทบาททางเพศที่เหมาะสมของเด็กด้วย จากการวิจัยเมื่อเด็กทำกิจกรรมที่ไม่เหมาะสมกับเพศของตน เช่น เด็กชายเล่นตุ๊กตาแทนที่จะเล่นรถ เด็กชายคนนี้จะถูกตำหนิจากเพื่อนรอบข้างมากกว่าที่เพื่อนจะทำตามอย่าง (Carter & McCloskey, 1983 cited in Hetherington & Parke, 1986 อ้างถึงใน ลักษณะ มุลศรี, 2534: 8) ซึ่งปฏิกริยาตอบโต้เหล่านี้มีผลให้เด็กเลือกพฤติกรรมที่เหมาะสมกับเพศของตน นักวิจัยยังพบว่าเมื่อเด็กได้รับ

การตำหนิหรือลงโทษจากเพื่อนแล้ว จะทำให้เด็กหยุดกระทำพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมนั้นไปทันที และพฤติกรรมที่เหมาะสมกับเพศของตนซึ่งเขากระทำแล้วได้รับการชมเชยจากเพื่อน เด็กจะยึดและกระทำพฤติกรรมนั้นตลอดไป

นอกจากนี้ครูเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาบทบาทหญิงชายของเด็ก ทั้ง การเสนอตัวแบบ การให้การเสริมแรง การทำกิจกรรม ฯลฯ ในโรงเรียนครูจะให้การปฏิบัติแก่เด็กชายและหญิงแตกต่างกันไป การเรียนการสอนของครูมีส่วนช่วยย้ำความเชื่อที่ผิดในสังคมเกี่ยวกับบทบาทของหญิงในแง่ที่มีความต่ำต้อยกว่าชาย เช่น เด็กชายจะได้รับการเอาใจใส่ ได้รับคำชมเชย ในพฤติกรรมมากกว่าเด็กหญิง พฤติกรรมของครูส่งผลให้เด็กหญิงเก็บตัวเงียบ และเป็นผู้ตามมากกว่าเด็กชาย ในขณะที่เด็กชายกล้าแสดงออกและกระตือรือร้นมากกว่าเด็กหญิง นักวิจัยพบว่าการได้รับการเอาใจใส่ในห้องเรียนของครูมีผลให้เด็กชายมีความสามารถในการแก้ปัญหาและทักษะทางคณิตศาสตร์มากกว่าหญิง (Fox, 1981; Hen & Spinan, 1967 cited in Basow, 1982 อ้างถึงใน ลักขณา มูลศรี, 2534: 9)

บทบาทหญิงชายจะถูกกำหนดโดยสังคม ดังนั้นในแต่ละสังคมวัฒนธรรมบทบาทหญิงชายจะมีลักษณะที่แตกต่างกันไปบ้าง แต่อย่างไรก็ตามบทบาทของเพศหญิงและชายในแต่ละวัฒนธรรมสังคมส่วนใหญ่ก็มีความคล้ายคลึงกันอยู่บ้าง เช่น การศึกษาทางมนุษยวิทยา โดยศึกษาวัฒนธรรม 110 วัฒนธรรม พบว่าสิ่งที่เน้นในการสั่งสอนเด็กในวัฒนธรรมต่าง ๆ มีความคล้ายคลึงกันพอสมควร วัฒนธรรมส่วนมากจะเน้นสัมฤทธิ์ผลและการพึ่งพาตนเองในเด็กชาย แต่เน้นถึงการพึ่งพาผู้อื่น การรับผิดชอบต่อหน้าที่ในเด็กหญิง และหากในวัฒนธรรมใดมีการเน้นการเชื่อฟังก็จะเน้นให้เด็กหญิงเชื่อฟังมากกว่าเด็กชาย (Cameron, 1977 อ้างถึงใน วรรณภา เพชรพานิช, 2534: 22) แต่ก็มีการศึกษาที่พบว่ามีลักษณะแตกต่างกันออกไป เช่น งานวิจัยของ Mead (1935 อ้างถึงใน นิติยกุล อรรถนุพรรณ, 2529: 11) ซึ่งศึกษาลักษณะทางอารมณ์ของชายและหญิงในชาวนิวกินี 3 เผ่า อันเป็นชุมชนที่สันโดษ และห่างไกลจากชุมชนอื่น ๆ ผลจากการศึกษาพบว่า เผ่าอาราเพช (Arapesh) ที่มีแต่ความสงบสุข ผู้ชายและผู้หญิงจะมีความแตกต่างกันน้อยมาก คือทั้งผู้หญิงและผู้ชายจะมีความอ่อนโยน สนใจต่อความต้องการของผู้อื่นส่วนเผ่ามันดุกุมอร์ (Mundugumor) ซึ่งเป็นเผ่าที่ชอบทำศึกสงคราม พบว่าทั้งผู้หญิงและผู้ชายจะมีลักษณะดุร้าย ก้าวร้าวอันเป็นลักษณะที่สังคมทั่วไปคาดหวังให้เป็นลักษณะของผู้ชาย และสำหรับเผ่าแชมบูลิ (Chambuli) ผู้หญิงและผู้ชายจะได้รับความคาดหวังให้มีลักษณะและบทบาทที่แตกต่างกัน แต่เป็นบทบาทที่สลับกันกับบทบาทของผู้หญิงและผู้ชายในทัศนะของสังคมอื่น ๆ คือ ผู้หญิงจะเป็นฝ่ายบงการจัดการสิ่งต่าง ๆ และเป็นผู้ริเริ่มความสัมพันธ์ทางเพศ ในขณะที่ผู้ชายแสดงอารมณ์มากกว่า อ่อนโยนกว่า หมกหมุ่น

ในทางไสยศาสตร์ และรักสวยรักงามมากกว่า แต่มีความเป็นอิสระและรับผิดชอบน้อยกว่าผู้หญิง ดังนั้นจะเห็นได้ว่าสังคมและวัฒนธรรมจะมีผลต่อการกำหนดบทบาทของความเป็นชายและหญิง ในสังคมนั้น ซึ่งจะถ่ายทอดไปสู่เด็ก ๆ โดยผ่านกระบวนการต่าง ๆ ของสังคม ไม่ว่าจะเป็นการอบรมเลี้ยงดูของครอบครัว โรงเรียน ตลอดจนสื่อมวลชนต่าง ๆ ฉะนั้น จึงกล่าวได้ว่าการเรียนรู้บทบาทหญิงชายของเด็กจะเกิดจากอิทธิพลร่วมกันทั้งทางด้านชีวภาพของร่างกายและสภาพแวดล้อม

5. ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับบทบาทหญิงชาย

ในปัจจุบันได้มีความพยายามที่จะศึกษาวิจัยอย่างมากถึงสาเหตุที่ทำให้หญิงและชายมีแนวโน้มที่จะมีแบบแผนพฤติกรรมแตกต่างกัน ตามมาตรฐานของบทบาทหญิงชายในสังคม สาเหตุต่าง ๆ ที่พบสามารถอธิบายได้ด้วยทฤษฎีต่าง ๆ มากมาย ซึ่งทฤษฎีทางจิตวิทยาที่ใช้ในการอธิบายถึงการเรียนรู้เรื่องบทบาทหญิงชายที่สำคัญมี 4 ทฤษฎี ดังนี้

5.1 ทฤษฎีจิตวิเคราะห์ (Psychoanalytic Theory)

ผู้นำของทฤษฎีจิตวิเคราะห์ คือ Sigmund Freud ได้เสนอทฤษฎีพัฒนาการทางบุคลิกภาพที่เน้นถึงความสำคัญของประสบการณ์ในวัยเด็ก ว่าเป็นสิ่งสำคัญต่อการสร้างบุคลิกภาพของบุคคลในอนาคต Freud (1925 cited in Kaplan & Sedney, 1980: 181) คิดทฤษฎีพัฒนาการทางเพศ ซึ่งเน้นความสำคัญของการได้รับการตอบสนองของบริเวณต่าง ๆ ของร่างกายในระยะต่าง ๆ ของชีวิตตั้งแต่แรกเกิดจนถึงวัยรุ่น โดยในแต่ละวัยของมนุษย์ ความสุขและความพอใจจะมีมากที่สุดในแต่ละส่วนของร่างกายแตกต่างกันไป Freud แบ่งระยะแห่งการพัฒนาทางบุคลิกภาพตามตำแหน่งที่ก่อให้เกิดความพึงพอใจแก่เด็ก (Erotic Zone) โดยแบ่งพัฒนาการทางจิตเพศ (Psychosexual Development) เป็น 5 ขั้น คือ (Freud, 1925 อ้างถึงใน นวลละออ สุภาผล, 2527: 50)

- 1) ขั้นความสุขทางปาก (The Oral Stage)
- 2) ขั้นความสุขทางอวัยวะขับถ่ายหรือทวารหนัก (The Anal Stage)
- 3) ขั้นความสุขทางอวัยวะเพศ (The Phallic or Oedipal Stage)
- 4) ขั้นสงบ (The Latency Stage)
- 5) ขั้นความสุขจากการมีเพศสัมพันธ์ (The Genital Stage or Puberty)

Freud (1925 อ้างถึงใน พลินี อากาศ, 2543: 32) ได้กล่าวถึงการถอดแบบ (Identification) บทบาทหญิงชายว่าจะเกิดในระยะต้น ๆ ของชีวิตโดยเด็กจะมีการถอดแบบบทบาทจากแม่ก่อน Freud เน้นว่าระยะสำคัญของการถอดแบบทางเพศของเด็กจะอยู่ในระยะ Phallic Stage (อายุ 3-5 ขวบ) ระยะนี้เด็กชายจะให้ความรักอย่างออกนอกหน้ากับแม่แต่จะถอดแบบพ่อ ในทางตรงกันข้ามเด็กหญิงจะให้ความรักอย่างออกนอกหน้ากับพ่อและมีการถอดแบบแม่ ซึ่งระยะนี้จะเป็นระยะที่ فروยด์ เน้นว่าเด็กจะมีการถอดแบบหรือเรียนรู้บทบาทหญิงชาย ซึ่งจุดแรกก็คือการถอดแบบบทบาทจากพ่อแม่เพศเดียวกันกับตนเอง

ในระยะ Phallic นี้ เด็กหญิงและเด็กชายจะมีพฤติกรรมที่แตกต่างกัน โดยเด็กชายจะเกิดปมเอดิปัส (Oedipus Complex) และเด็กหญิงจะเกิดปมอีเลคตรา (Electra Complex) ซึ่งปม (Complex) จะเป็นความต้องการในจิตไร้สำนึกของเด็กที่อยากจะครอบครองพ่อแม่ที่มีเพศตรงข้ามกับเพศของเด็ก และเป็นปฏิปักษ์กับพ่อหรือแม่เพศเดียวกับเด็ก Freud กล่าวว่าเด็กหญิงสังเกตเห็นว่าอวัยวะเพศของพี่ชาย น้องชาย หรือเพื่อนผู้ชายมีลักษณะเด่นกว่า มีขนาดใหญ่กว่าของตนเอง ก็ารู้สึกอิจฉาอวัยวะเพศชาย (Penis Envy) และต้องการมีอวัยวะเพศเช่นเด็กผู้ชายบ้าง เด็กหญิงจะโทษว่าแม่เป็นสาเหตุที่ทำให้อวัยวะเพศเช่นผู้ชายของตนหายไปแล้วหันไปรักพ่อแทนเพราะพ่อไม่ได้มีส่วนในความผิดนี้ นอกจากนั้นเด็กหญิงยังมีความหวังในจิตไร้สำนึกว่าพ่ออาจจะสามารถให้อวัยวะที่ขาดหายไปนั้นได้ รวมทั้งอยากครอบครองพ่อเกิดเป็นปมอีเลคตรา (Electra Complex) เด็กหญิงจะพยายามแก้ปมนี้โดยพยายามถอดแบบบุคลิกลักษณะและพฤติกรรมของแม่ เพราะหวังจะให้พ่อชอบตนบ้าง จุดนี้เองที่เด็กหญิงพัฒนาลักษณะความเป็นหญิงขึ้นอย่างเห็นเด่นชัด ส่วนเด็กชายในระยะอวัยวะเพศนี้จะเกิดความหลงใหลในอวัยวะเพศชายตนเองอย่างมากและมีการพัฒนาปมเอดิปัส (Oedipus Complex) โดยเด็กชายจะมีความรักและความต้องการแม่มาก ในขณะที่เดียวกันเขาก็รู้ว่าพ่อก็รักและต้องการแม่มากด้วยเช่นกัน ทำให้เกิดความอิจฉาพ่อและเกิดความวิตกกังวลว่าพ่อจะไม่พอใจและจะทำโทษด้วยการตัดอวัยวะของตน (Castration Anxiety) เด็กชายจึงเก็บกดความปรารถนาในตัวแม่ไว้ แล้วหันมาถอดแบบให้เหมือนพ่อมากที่สุดเท่าที่จะทำได้ โดยมีการรับเอาบทบาท ค่านิยม และบุคลิกของพ่อมาเป็นของตนเพื่อให้แม่รักและในขณะเดียวกันก็จะทำให้เขามีคุณสมบัติของพ่อที่ทำให้แม่พอใจ (Linda Brannon, 1996: 113-119; นิตยภัฏ วรรณุพรรณ, 2529: 7)

Freud (1925 cited in Kaplan & Sedney, 1980: 183) ได้กล่าวถึง ความสำคัญของลักษณะความแตกต่างทางร่างกาย โดยเฉพาะอวัยวะเพศว่ามีผลต่อพัฒนาการของพฤติกรรมความเป็นหญิงและชายในเด็ก ความแตกต่างของอวัยวะเพศนี้จะทำให้เด็กรับรู้ตนเอง ในลักษณะ

ความเป็นหญิงหรือความเป็นชาย และเด็กจะถอดแบบพฤติกรรมของพ่อแม่เพศเดียวกับตน ซึ่งจะ
เป็นจุดเริ่มแรกของการพัฒนาพฤติกรรมความเป็นหญิงและชายในเบื้องต้น

กล่าวโดยสรุปก็คือ เด็กจะเรียนรู้บทบาทหญิงชายอย่างเด่นชัดในระยะขั้นอวัยวะ
เพศ โดยเด็กชายจะเลียนแบบบทบาทของพ่อเพื่อให้แม่รักในขณะที่เด็กหญิงจะเลียนแบบบทบาท
ของแม่เพื่อให้พ่อรัก ซึ่งนับเป็นการเรียนรู้บทบาทหญิงชายให้เหมาะสมกับเพศของตน จากการ
ถอดแบบบทบาทจากพ่อแม่เพศเดียวกับตน

5.2 ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม (Social Learning Theory)

ตามแนวทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมนั้น การที่บุคคลจะเรียนรู้พฤติกรรมต่าง ๆ
ทางสังคมจะต้องมีกระบวนการเพื่อทำให้เกิดการเรียนรู้ 3 อย่าง คือ การสังเกต (Observation)
การเลียนแบบ (Imitation) และการเสริมแรง (Reinforcement)

ทฤษฎีนี้กล่าวถึง การที่บุคคลจะเรียนรู้บทบาทหญิงชายนั้นเป็นผลมาจาก
ประสบการณ์การเรียนรู้ด้วยการสังเกตพฤติกรรมร่วมที่เหมาะสมสำหรับเพศชายและเพศหญิงใน
สังคม และเมื่อเด็กสังเกตแล้วจะเลียนแบบ (Imitation) ตัวแบบของเด็กคือ พ่อ แม่หรือคนเลี้ยงที่มี
เพศเดียวกับตนการเลียนแบบดังกล่าวมักเกิดควบคู่ไปกับการเสริมแรง เด็กจะเลือกเลียนแบบ
ตัวแบบที่เขาเลียนแบบแล้วได้รับการเสริมแรงทางบวก (Positive Reinforcement) เช่น รางวัล
คำชมเชย หรือเกิดความภาคภูมิใจ และในทางตรงกันข้ามจะลดการเลียนแบบถ้าได้รับการลงโทษ
ทางกาย การตำหนิตัวตน หรือทำแล้วไม่สบายใจ เนื่องจากไม่ได้รับการยอมรับจากสังคม เด็กก็
จะเรียนรู้ที่จะหยุดแสดงพฤติกรรมนั้น ๆ ด้วยกระบวนการเสริมแรงดังกล่าวทำให้เด็กเรียนรู้ที่แสดง
พฤติกรรมที่เหมาะสมกับเพศของตน (Kaplan & Sedney, 1980: 185-189)

นอกจากนั้น Mischel (1966, 1970, 1976 cited in Kaplan & Sedney, 1980:
185) กล่าวว่า การเรียนรู้เกี่ยวกับพฤติกรรมใด ๆ รวมทั้งพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับบทบาทหญิงชายนั้น
จะประกอบด้วยกระบวนการ 2 ขั้นตอน ได้แก่ กระบวนการเรียนรู้ (Acquisition) และกระบวนการ
ปฏิบัติ (Performance) กระบวนการเรียนรู้เกิดขึ้นครั้งแรกจากการสังเกตตัวแบบ ซึ่งตัวแบบอาจ
จะเป็นคนหรือสัญลักษณ์ (จากนวนิยาย โทรทัศน์ ฯลฯ) และจะมีกระบวนการปฏิบัติตาม
พฤติกรรมที่สังเกตได้ซึ่งการจะปฏิบัติได้จะต้องมีแรงจูงใจในการกระทำพฤติกรรมนั้น เช่น บุคคล
เลือกที่จะกระทำตามตัวแบบเมื่อพฤติกรรมนั้นให้ผลทางบวกมากกว่าจะเลือกทำตามตัวแบบที่
พฤติกรรมให้ผลทางลบ ดังนั้น จะเห็นได้ว่าการสังเกตสิ่งแวดล้อมรอบตัวจะมีผลต่อแนวโน้มการ
เกิดและไม่เกิดพฤติกรรม Mischel กล่าวว่าเด็กหญิงและเด็กชายจะเรียนรู้พฤติกรรมที่คล้ายคลึง

กัน แต่จะแสดงออกในลักษณะใดเป็นผลมาจากความคาดหวังของสังคมที่มีต่อพฤติกรรมของแต่ละเพศ ดังนั้น จะเห็นได้ว่าความแตกต่างของบทบาทหญิงชายนั้นไม่ได้เริ่มเมื่อเด็กพบว่าตนเองเป็นเด็กหญิงหรือเด็กชายตั้งแต่แรกเกิด แต่เริ่มเมื่อผู้ใหญ่ตระหนักว่าเด็กเป็นผู้หญิงหรือผู้ชายแล้ว มีการปฏิบัติต่อเด็กในลักษณะที่แตกต่างกันในแต่ละเพศ

องค์ประกอบที่สำคัญในการเลียนแบบคือ การมีความสนใจต่อตัวแบบ ซึ่งตัวแบบที่มีอิทธิพลต่อตัวเด็กก็คือ ตัวแบบที่เด็กรับรู้ว่ามีอำนาจ (Power) มีความอบอุ่น (Warmth) มีลักษณะเด่น (Dominance) รวมทั้งการมีลักษณะที่คล้ายคลึงกับตัวแบบ ตัวแบบที่สำคัญตัวแบบแรก คือ พ่อแม่ โดยพ่อแม่จะเป็นตัวแบบที่มีอิทธิพลในชีวิตของเด็กมากที่สุด ซึ่งจะมีทั้งตัวแบบเพศชาย (คือพ่อ) และตัวแบบเพศหญิง (คือแม่) Mischel กล่าวว่าองค์ประกอบหนึ่งที่มีผลต่อการที่เด็กเลียนแบบพ่อแม่ คือ ความมีอำนาจของพ่อแม่นั่นเอง เพราะการเลียนแบบทำให้เด็กเกิดความรู้สึกว่าตนมีอำนาจเหมือนพ่อแม่

แรงจูงใจสำคัญที่ทำให้เด็กเลียนแบบพ่อแม่ก็คือ อำนาจที่พ่อแม่ใช้ควบคุมพฤติกรรมเด็ก เช่น การให้รางวัลและการลงโทษในพฤติกรรมต่าง ๆ นอกจากนี้ยังพบว่าเด็กเลียนแบบบุคคลต่าง ๆ ไม่เหมือนกัน โดยเด็กจะเลียนแบบตัวแบบที่มีอำนาจมากกว่าตัวแบบที่มีอำนาจน้อย เลียนแบบในพฤติกรรมที่ได้รับรางวัล และเลียนแบบตัวแบบที่มีลักษณะคล้ายคลึงกับตัวเอง (Grusec & Mischel, 1966; Rosenkrans, 1967 cited in Kaplan & Sedney, 1980: 187) โดยพบว่า ทั้งเด็กหญิงและเด็กชายจะเลียนแบบพ่อแม่ที่มีลักษณะเด่นกว่า เช่น จากการศึกษาโดยการสังเกตพ่อแม่ในขณะที่มีการอภิปรายเกี่ยวกับปัญหาในการเลี้ยงดูเด็ก และได้จำแนกพ่อแม่ที่มีลักษณะเด่นกว่าไว้แล้วให้พ่อแม่กระทำงานที่กำหนด ผลจากการทดลองพบว่าเด็กจะเลียนแบบพ่อแม่ที่มีลักษณะเด่นมากกว่าอีกฝ่ายหนึ่ง (Hetherington, 1965; Frankie & Hetherington, 1967 cited in Spence & Helmreich, 1978: 133) ดังนั้น จะเห็นได้ว่าเด็กจะมีแนวโน้มที่จะเลียนแบบพ่อแม่ที่อำนาจมากกว่า

นอกจากนี้ยังพบว่าลักษณะความสัมพันธ์ของพ่อแม่กับเด็กยังมีผลต่อการเลียนแบบของเด็กอีกด้วย นักจิตวิทยาหลายท่าน เช่น Kagen, Mowrer, Payne & Mussen, Sears (Kagen, 1964; Mowrer, 1950; Payne & Mussem, 1956; Sears, 1957 cited in Spence & Helmreich, 1978: 133) ได้เน้นถึงความสำคัญของวิธีการเลี้ยงดูว่ามีผลต่อการเลียนแบบของเด็ก และโดยเฉพาะลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่กับเด็ก กล่าวคือ เด็กจะมีการเลียนแบบพ่อแม่ที่มีสายสัมพันธ์ที่ดี และให้ความอบอุ่นกับเด็กมากกว่าพ่อแม่ที่มีสายสัมพันธ์ที่ไม่ดีกับเด็ก ดังนั้น พ่อแม่ที่สามารถให้ความรักความอบอุ่น มีการควบคุมพฤติกรรมเด็กอย่างเหมาะสม มีสายสัมพันธ์

ที่ดีกับเด็กก็จะทำให้เด็กเลียนแบบได้มากกว่าพ่อแม่ที่ไม่มีลักษณะเหล่านี้ ทั้งยังพบว่าในเด็กหญิงและเด็กชายยังมีการเลือกเลียนแบบตัวแบบที่มีลักษณะแตกต่างกัน กล่าวคือ เด็กหญิงมีแนวโน้มที่จะเลียนแบบแม่ที่มีลักษณะอบอุ่น ในขณะที่เด็กชายมีแนวโน้มที่จะเลียนแบบพ่อที่มีลักษณะเด่น (Bandura & Huston, 1961; Mussen & Parker, 1965; Frankie & Hetherington, 1967 cited in Spence & Helmreich, 1978: 133)

สำหรับการวิจัยอื่น ๆ ยังพบว่าเด็กจะเลียนแบบบุคคลที่ตนรับรู้ว่ามีลักษณะบางอย่างเหมือนกับตน และเด็กมีแนวโน้มที่จะเลียนแบบตัวแบบที่มีเพศเดียวกับตนมากกว่าตัวแบบเพศตรงข้าม คือ เด็กชายจะเลียนแบบตัวแบบเพศชายมากกว่าตัวแบบเพศหญิง ส่วนเด็กหญิงจะเลียนแบบตัวแบบเพศหญิงมากกว่าตัวแบบเพศชาย (Grusec & Brinker, 1972 cited in Kaplan & Sedney, 1980: 187) ซึ่งอาจจะเป็นไปได้ว่า เด็กมักจะใกล้ชิดกับตัวแบบเพศเดียวกันกับเด็กมากกว่าตัวแบบเพศตรงข้าม ดังนั้น เด็กจะเลียนแบบพ่อแม่เพศเดียวกับตนเพราะรับรู้ว่ามีลักษณะทางเพศเหมือนกัน ดังนั้น ถ้าพ่อแม่มีลักษณะที่ตรงตามเพศ เด็กก็จะมีแนวโน้มที่จะพัฒนาพฤติกรรมได้ตรงตามเพศเช่นเดียวกัน

สำหรับกระบวนการเสริมแรง (Reinforcement) นั้น Mischel (1966, 1970, 1976 cited in Kaplan & Sedney, 1980: 186) กล่าวว่า เป็นแรงจูงใจในรูปแบบของการคาดหวังผลที่ได้รับจากการกระทำ ซึ่งผลที่ได้รับจากการกระทำจะมีทั้งการได้รับรางวัล (Reward) และการลงโทษ (Punishment) การได้รับรางวัลเป็นการเพิ่มโอกาสที่จะกระทำพฤติกรรมซึ่งรางวัลนั้นจะเป็นอะไรก็ได้ อาจจะเป็นวัตถุสิ่งของ การให้คำชมเชย การสร้างความรู้สึกรู้สึกว่ามีความสามารถ หรือ การได้รับการยอมรับจากสังคม ส่วนการลงโทษเป็นการลดโอกาสที่จะกระทำพฤติกรรม เช่น การลงโทษทางกาย การสร้างความรู้สึกรู้สึกโง่เขลา และการถูกปฏิเสธจากสังคม ซึ่งเด็กจะเรียนรู้ผลของพฤติกรรมการถูกลงโทษทั้งโดยทางตรงและทางอ้อม การลงโทษทางตรง เช่น เด็กหญิงจะถูกตีเมื่อไปเที่ยวเถลไถล ส่วนการลงโทษทางอ้อมอาจเกิดจากการที่เด็กเห็นเด็กอื่นถูกตีเมื่อไปเที่ยว หรือได้รับคำบอกเล่าว่าจะถูกตีหากไปเที่ยวเถลไถล นอกจากนี้ยังพบว่าเด็กหญิงและเด็กชายจะเลียนแบบตัวแบบไม่ว่าจะเป็นตัวแบบเพศหญิงหรือเพศชาย เมื่อตัวแบบนั้นควบคุมเกี่ยวกับรางวัล

นักทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมกล่าวเช่นเดียวกัน Freud ว่าการพัฒนาบทบาทหญิงชายนั้นเริ่มตั้งแต่วัยแรกของชีวิต ซึ่งเป็นระยะที่พ่อแม่ยังมีอิทธิพลต่อเด็กอย่างมาก เด็กจะพัฒนาพฤติกรรมที่มีลักษณะตรงตามเพศจากพ่อแม่ Freud เชื่อว่าพัฒนานี้เกิดจากการจูงใจภายใน (Internal Motivation) ของเด็กในการถอดแบบจากพ่อแม่ที่มีเพศเดียวกันกับเด็ก แต่ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมเน้นการเรียนรู้บทบาทหญิงชายโดยวิธีการสังเกต การสอนโดยตรง และการ

เลียนแบบ ซึ่งวิธีการเรียนรู้พฤติกรรมของบทบาทหญิงชายนั้นไม่ได้แตกต่างไปจากวิธีการเรียนรู้พฤติกรรมอื่น ๆ ดังนั้น แม้ว่าพ่อแม่จะเป็นตัวแบบที่สำคัญยิ่งในเรื่องบทบาทหญิงชาย แต่กลุ่มเพื่อน บุคคลต่าง ๆ ในสื่อก็อาจเป็นแบบอย่างได้ทั้งสิ้น (วรรณภา เพชรพันธ์, 2534: 12)

กล่าวโดยสรุปได้ว่า ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมเน้นว่าเด็กจะเรียนรู้พฤติกรรมต่าง ๆ รวมทั้งบทบาทหญิงชายจากบุคคลต่าง ๆ ที่อยู่ในสังคมรอบ ๆ ตัวเด็ก คือ พ่อแม่ เพื่อน ตลอดจนสื่อมวลชนต่าง ๆ โดยอาศัยการสังเกต การเลียนแบบ ประกอบกับการได้รับการเสริมแรง ซึ่งแรงจูงใจที่สำคัญที่ป้องกันไม่ให้เกิดการกระทำตามพฤติกรรมที่ได้เรียนรู้มาทั้งหมดก็คือ การคำนึงถึงผลของการกระทำ บุคคลจะเลือกกระทำตามตัวแบบเมื่อการกระทำนั้นให้ผลทางบวกมากกว่าจะเลือกทำตามการกระทำที่ให้ผลทางลบ

5.3 ทฤษฎีพัฒนาการทางปัญญา (Cognitive Development Theory)

Kohlberg (1966 อ้างถึงใน วรรณภา เพชรพันธ์, 2534: 14) ได้เสนอทฤษฎีนี้ขึ้น โดยได้รับอิทธิพลจากทฤษฎีพัฒนาการทางปัญญาของ Piaget ทฤษฎีนี้เสนอว่าพัฒนาการทางปัญญาของเด็กจะเกิดจากการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับสภาพแวดล้อม รอบตัวเด็ก การค้นหาสภาพแวดล้อมจะนำไปสู่การค้นพบใหม่ ซึ่งเป็นพื้นฐานของพัฒนาการทำให้เด็กเกิดความเข้าใจในเรื่องต่าง ๆ ได้ดีขึ้น และองค์ประกอบสำคัญที่มีผลต่อพัฒนาการทางปัญญา คือการที่เด็กได้มีโอกาสปฏิสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมทำให้เกิดความสามารถใหม่ ๆ เพื่อเป็นประโยชน์ในการปรับตัวต่อไป ดังนั้น ความเข้าใจของเด็กเกี่ยวกับตนเองและบทบาทหญิงชายจะเปลี่ยนแปลงไปเมื่อเด็กมีวุฒิภาวะสูงขึ้นและมีปฏิสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมมากขึ้นในการเรียนรู้พฤติกรรมที่เหมาะสมกับเพศของตน เด็กจะผ่านกระบวนการ 3 ขั้นตอน ได้แก่

ขั้นที่ 1 เด็กก่อนวัยเรียนจะพบว่าเพศนั้นแบ่งออกเป็น 2 เพศ คือ เพศหญิงและเพศชาย เด็กเรียนรู้ที่จะเรียกตนเองในลักษณะของเด็กหญิงหรือเด็กชาย ในระยะก่อนวัยเรียนนี้ มโนทัศน์เกี่ยวกับเพศของเด็กจะมีลักษณะเป็นรูปธรรม (Concrete) มาก เด็กต้องอาศัยสิ่งต่าง ๆ เป็นตัวชี้แนะว่าเป็นผู้หญิงหรือผู้ชาย เช่น ลักษณะการแต่งตัว ผมสั้น หรือผมยาว ตัวอย่างเช่น เด็กเล็กจะเข้าใจว่าผู้หญิงนั้นจะต้องมีผมยาวและไม่หิวล้าน ในขณะที่เดียวกันเด็กเล็กก็จะบอกว่าผู้ชายสามารถเปลี่ยนเป็นผู้หญิงได้หากผู้ชายคนนั้นมีผมยาวและผูกผมด้วยริบบิ้น ดังนั้น ถึงแม้ว่าเด็กอายุ 3 ขวบส่วนใหญ่จะสามารถบอกเพศของตนได้อย่างถูกต้องก็ตาม แต่เด็กก็ยังไม่สามารถบอกเพศของผู้ใหญ่หรือเพศของตุ๊กตาได้อย่างถูกต้อง ดังนั้น เด็กเล็กมักจะไม่ทราบว่าเป็นเพศนั้น

เปลี่ยนแปลงไม่ได้ถึงแม้ว่าลักษณะภายนอกที่เห็นของตนจะเปลี่ยนไป เช่น การเปลี่ยนทรงผม เสื้อผ้า ฯลฯ

ในระยะต่อมาคือ วัยเรียน เด็กมีวุฒิภาวะทางปัญญาเพิ่มขึ้น มีความคงที่ของเอกลักษณ์เกี่ยวกับเพศ (Gender Identity) โดยเด็กอายุ 6-7 ขวบ จะมีการรับรู้ที่ตนเองนั้นเป็นเพศหญิง เพศชายอย่างแท้จริง เด็กจะทราบว่าถึงแม้คนจะมีเสื้อผ้าหรือทรงผมเปลี่ยนไป แต่คนนั้นก็ยังคงเป็นเพศชายหรือเพศหญิงเหมือนเดิม เด็กเริ่มที่จะจำแนกวัตถุและพฤติกรรมต่าง ๆ ให้เหมาะสมสำหรับเพศหญิงหรือชายได้ ซึ่งการเรียนรู้นี้ไม่เกี่ยวกับการฝึกฝนของสังคมในเรื่องบทบาทหญิงชายหรือจากการถอดแบบจากพ่อแม่ในเรื่องบทบาทหญิงชาย จากการศึกษาของ Kohlberg (1966 อ้างถึงใน วรรณภา เพชรพันธ์, 2534: 14) เกี่ยวกับความคงที่ของเอกลักษณ์บทบาทหญิงชายโดยใช้กลุ่มตัวอย่างเป็นเด็กอายุระหว่าง 4-8 ปี โดยถามเด็กว่าเด็กหญิงในรูปภาพจะเปลี่ยนเป็นเด็กชายหรือไม่หากเด็กหญิงคนนั้นชอบใส่เสื้อผ้าของเด็กชาย ผลการศึกษาพบว่าเด็กอายุ 4 ขวบส่วนใหญ่คิดว่าเด็กหญิงในรูปภาพจะสามารถเปลี่ยนเป็นเด็กชายได้ แต่เด็กวัย 7 ขวบส่วนใหญ่แน่ใจว่าเด็กหญิงจะไม่สามารถเปลี่ยนเป็นเด็กชายถึงแม้ว่าเด็กหญิงคนนั้นจะเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมหรือเสื้อผ้าภายนอกก็ตาม ซึ่งการวิจัยนี้แสดงให้เห็นว่าเมื่อเด็กโตขึ้นจะมีการรับรู้ และมีความคิดความเข้าใจเกี่ยวกับเพศหรือลักษณะของความเป็นหญิงหรือลักษณะความเป็นชายมากขึ้น เด็กจะเข้าใจความคงที่ของเพศถึงแม้ว่าลักษณะที่มองเห็นจากภายนอกมีการเปลี่ยนไป ซึ่ง Kohlberg กล่าวว่าการที่เด็กสามารถจัดประเภทได้นี้จะเป็นพื้นฐานของการมีบทบาทที่มีลักษณะเฉพาะแต่ละเพศ

ขั้นที่ 2 เมื่อเด็กมีความคิดคงที่ของมโนทัศน์เกี่ยวกับเพศของตนแล้ว เด็กจะสามารถสร้างความชอบและค่านิยมของเพศตนได้ เด็กเริ่มที่จะเลียนแบบบุคคลที่มีเพศเดียวกันกับเด็ก เด็กเรียนรู้ในการให้คุณค่าแก่พฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับเพศของตนมากกว่าพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับเพศตรงข้าม ลักษณะเช่นนี้เราเรียกว่า เอกลักษณ์บทบาทหญิงชาย

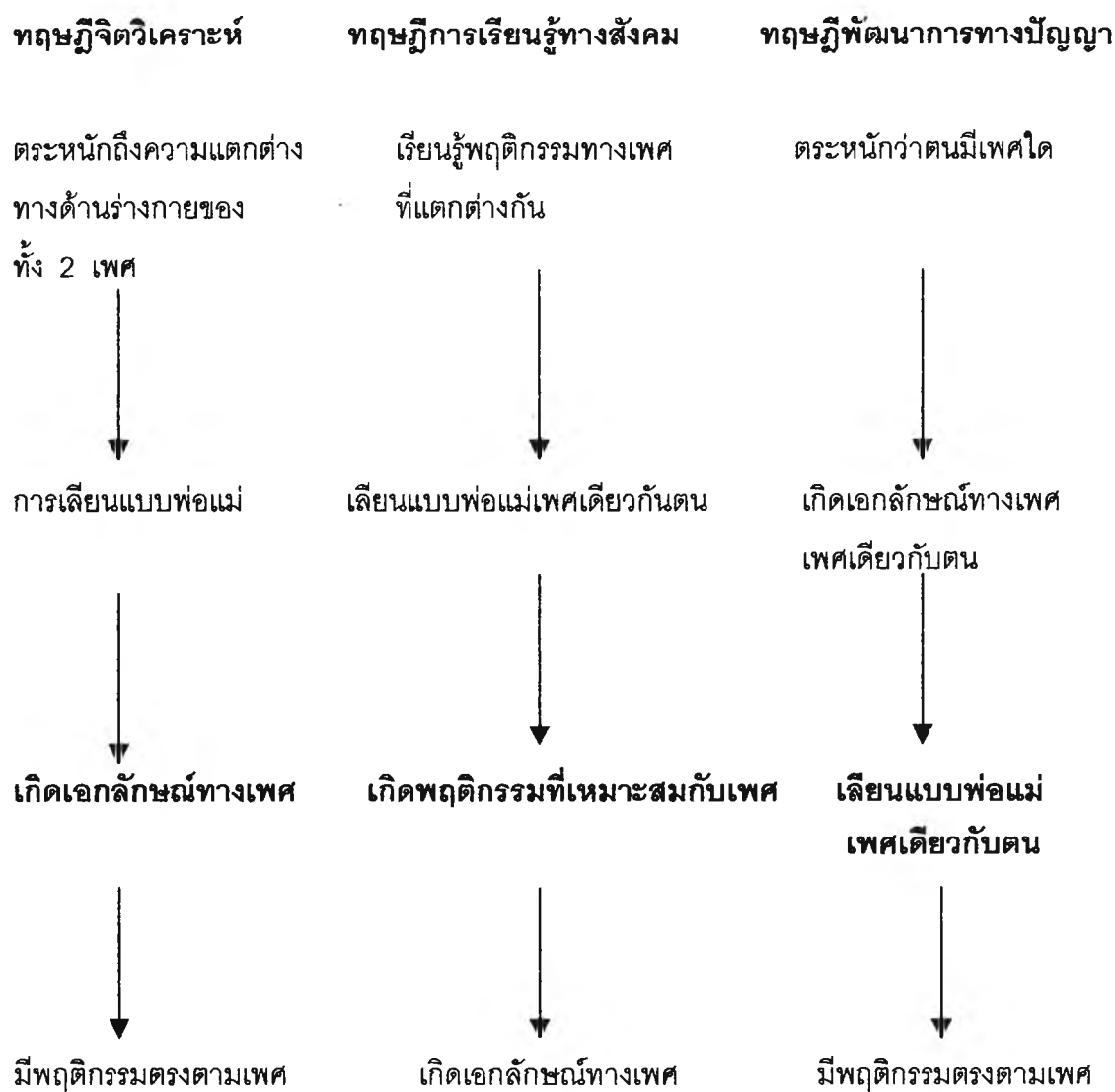
ขั้นที่ 3 เด็กจะมีการพัฒนาการผูกพันทางอารมณ์ที่มีต่อพ่อแม่เพศเดียวกันกับเด็กอย่างมาก (Deep Emotional Attachment) ซึ่งจะทำให้ง่ายต่อการเรียนรู้เกี่ยวกับทัศนคติและพฤติกรรมที่เหมาะสมกับเพศ เด็กจะมีการพัฒนาความชอบสำหรับสิ่งหนึ่งมากกว่าอีกสิ่งหนึ่ง ในขณะที่เดียวกันเด็กก็จะมีการตระหนักถึงบทบาทหญิงชายที่เหมาะสมกับเพศของตนด้วย

Kohlberg (1966 อ้างถึงใน วรรณภา เพชรพันธ์, 2534: 14) มีความเชื่อว่า พฤติกรรมของบทบาทหญิงชายนั้น เกิดจากความคงที่ของปัญญา (Cognitive Consistency) ซึ่งต่างกับทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม โดยทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมกล่าวว่าเด็กจะกระทำพฤติกรรมตามบทบาทหญิงชายเพราะต้องการรางวัลหรือเพราะสังคมคาดหวังในพฤติกรรมนั้น แต่ทฤษฎีพัฒนาการทางปัญญานั้นเด็กจะไม่เสาะแสวงหารางวัล คือ เด็กจะเรียนรู้พฤติกรรมที่เหมาะสมกับเพศตนจากบุคคลอื่น แต่การกระทำพฤติกรรมเหล่านั้นไม่ใช่เพราะต้องการรางวัลหากเป็นเพราะเพียงต้องการรักษาเอกลักษณ์ของตนในลักษณะว่าเป็นเด็ก ผู้หญิงหรือเด็กผู้ชายเท่านั้น เมื่อเด็กเรียนรู้ว่าตนเป็นชายหรือหญิงแล้วจะนำไปสู่การให้คุณค่าต่อวัตถุและพฤติกรรมต่างกัน

โดยสรุปทฤษฎีนี้เน้นว่า วุฒิภาวะทางปัญญาซึ่งจะมีมากขึ้นตามอายุของเด็กเป็นพื้นฐานสำคัญของพัฒนาการของบทบาทหญิงชาย โดยที่เด็กจะสามารถเรียนรู้บทบาทหญิงชายได้มากขึ้น เมื่อมีความคงที่ของปัญญา จากนั้นเด็กก็จะเลียนแบบตัวแบบผู้ใหญ่ที่เพศเดียวกับตน เพื่อต้องการรักษาไว้ซึ่งลักษณะความเป็นชายและลักษณะความเป็นหญิง

เมื่อเปรียบเทียบทฤษฎีพัฒนาการด้านบทบาทหญิงชายทั้ง 3 ทฤษฎีพบว่า ทฤษฎีจิตวิเคราะห์เสนอว่า เด็กชายและเด็กหญิงมีพัฒนาการในชั้นความสุขทางปาก และชั้นความสุขทางอวัยวะสืบถ่ายเหมือนกัน ความแตกต่างจะเกิดในชั้นอวัยวะเพศ โดยเด็กชายเกิดความรักแม่มากจึงทำตามอย่างพ่อ รับเอาบทบาท ค่านิยม และบุคลิกลักษณะของพ่อมาเป็นของตน เพื่อให้แม่รัก ส่วนเด็กหญิงจะรู้สึกอิจฉาอวัยวะเพศของชาย และตำหนิว่าแม่เป็นผู้ทำให้ตนไม่มีอวัยวะเพศเหมือนชาย จึงหันไปรักพ่อและทำตามอย่างแม่พร้อมกับพัฒนาความต้องการเป็นแม่และบุคลิกลักษณะอื่น ๆ ของเพศหญิงขึ้นเพื่อให้พ่อรัก ส่วนทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมเสนอว่า เด็กชายและเด็กหญิงเรียนรู้พฤติกรรมต่าง ๆ ที่คล้ายคลึงกัน โดยได้รับอิทธิพลจากแม่ในระยะแรก ๆ และต่อมาจึงแผ่ขยายไปยังพ่อและบุคคลอื่น ๆ ที่อยู่รอบ ๆ ด้วย เด็กเรียนรู้บทบาทหญิงชายจากการเลียนแบบผู้ใหญ่เพศเดียวกับตนโดยการสังเกต และปฏิบัติตาม ตลอดจนได้รับการเสริมแรง และทฤษฎีพัฒนาการทางปัญญาเสนอว่าการพัฒนาด้านบทบาทหญิงชายเกิดขึ้นจากพัฒนาการทางปัญญาของเด็กซึ่งเกิดขึ้นตามวุฒิภาวะ เด็กรับรู้ว่ามีเพศใดและรู้ว่าเพศของตนคงที่ จึงเริ่มเรียนรู้ที่จะแสดงบทบาทที่สังคมเห็นว่าเหมาะสมกับเพศตน จะเห็นได้ว่า ทั้ง 3 ทฤษฎีมีแนวความคิดหลักเหมือนกัน คือ การเลียนแบบ ซึ่งหมายถึงการที่บุคคลรับเอาบุคลิกลักษณะของคนอื่นมาเป็นบุคลิกลักษณะของตน (Hall and Lindzey, 1978 cited in Kaplan and Sedney, 1980: 180)

จากการเปรียบเทียบดังกล่าวสามารถสรุปเป็นภาพได้ดังต่อไปนี้

แผนภาพที่ 1 แสดงการเปรียบเทียบขั้นตอนของพัฒนาการด้านบทบาทหญิงชายตามแนวทฤษฎีจิตวิเคราะห์ ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม และทฤษฎีพัฒนาการทางปัญญา (Basow, 1980, cited in Louis and Karin, 1982 อ้างถึงใน พลินี อากาศ, 2543: 38)

5.4 ทฤษฎีสเกิมาทางเพศ (Gender Schema Theory)

Sandra Lipsitz Bem (Bem, 1981) แห่งมหาวิทยาลัยสแตนฟอร์ด (Stanford University) มองว่าลักษณะความเป็นชายและลักษณะความเป็นหญิงนั้น จะประกอบด้วย พฤติกรรมและคุณลักษณะทางบวกต่าง ๆ รวมกัน ซึ่งจะเป็นคุณลักษณะเฉพาะตัวของเพศหญิง และเพศชายที่แตกต่างกัน และเป็นลักษณะที่พึงปรารถนาสำหรับเพศหนึ่งมากกว่าอีกเพศหนึ่ง และการที่จะบอกว่าบุคคลใดมีลักษณะความเป็นหญิง หรือลักษณะความเป็นชายจะดูได้จาก พฤติกรรมที่บุคคลนั้นตอบสนองต่อเหตุการณ์ต่าง ๆ ในสภาพแวดล้อม โดยสังคมแต่ละสังคมจะมี มาตรฐานที่เหมาะสมเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมที่พึงปรารถนาสำหรับแต่ละเพศ ซึ่งบุคคลที่มี ลักษณะตรงตามเพศจะมีการตอบสนองต่อสภาพแวดล้อมในลักษณะพฤติกรรมที่เพศตนพึง กระทำเท่านั้น แต่บุคคลที่มีลักษณะแอนโดรจีนี (Androgyny) จะมีอิสระในการกระทำพฤติกรรม โดยไม่ต้องอาศัยมาตรฐานบทบาทหญิงชายของสังคมเพียงอย่างเดียวเป็นหนทางชี้แนะ พฤติกรรมที่พึงปรารถนาของบุคคล ซึ่งจะทำให้บุคคลที่มีลักษณะแอนโดรจีนี (Androgyny) สามารถปรับตัวเข้ากับสถานการณ์ต่าง ๆ ได้ดี ซึ่งแนวคิดของ Bem สอดคล้องกับแนวคิดของ Kagan (1964 cited in Cook, 1985: 25) โดยเชื่อว่าบุคคลที่มีลักษณะตรงตามเพศจะมีมาตรฐาน ของสังคมเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมที่เหมาะสมสำหรับแต่ละเพศ และบุคคลนั้นจะถูกกระตุ้นให้ เชื่อมโยงลักษณะต่าง ๆ ของตนเข้ากับมาตรฐานเหล่านี้ แต่อย่างไรก็ตามทั้ง Bem และ Kagan ก็ มีแนวคิดที่แตกต่างกันเกี่ยวกับบทบาทหญิงชาย โดย Kagan ได้สรุปว่าการที่บุคคลมีลักษณะที่ ตรงตามเพศเป็นสิ่งที่ดี เพราะง่ายต่อการเรียนรู้และการแสดงออกถึงคุณลักษณะของตนตามที่ สังคมพึงปรารถนา Kagan ไม่ได้สนใจบุคคลที่มี เอกลักษณะบทบาทหญิงชายที่เบี่ยงเบนไป จากการมีลักษณะตรงตามเพศ แต่ Bem กล่าวว่าลักษณะที่ตรงตามเพศนั้นก่อให้เกิดผลทางลบ ทั้งนี้เนื่องจากบุคคลที่มีความต้องการที่จะทำตามมาตรฐานบทบาทหญิงชายของตนจะขาด ความยืดหยุ่นในการแสดงออกของพฤติกรรมตาม สถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป ซึ่งการไม่ยึดใน บทบาทที่ตรงตามเพศของบุคคลที่ Bem เรียกลักษณะนี้ว่า แอนโดรจีนี (Androgyny) ทำให้บุคคล ประสบความสำเร็จในการตอบสนองต่อ เหตุการณ์ต่าง ๆ ได้มากกว่า สามารถปรับตัวได้ดีกว่า ในสังคม (Bem, 1976 cited in Cook, 1985: 25)

แนวคิดเดิมของ Bem นั้น เชื่อว่าผู้ชายและผู้หญิงมีความแตกต่างกันเนื่องมาจาก อิทธิพลของวัฒนธรรมและสังคมที่เป็นตัวกำหนดอย่างกว้าง ๆ เกี่ยวกับลักษณะบทบาทหญิงชาย แต่แนวคิดใหม่ของ Bem ที่เรียกว่า ทฤษฎีสเกิมาทางเพศ (Gender Schema Theory) (Bem, 1981: 355) ได้เน้นว่าบุคคลจะมีลักษณะบทบาทหญิงชายเป็นอย่างไรขึ้นอยู่กับกรอบการสร้าง

ทางปัญญาเกี่ยวกับพฤติกรรมบทบาทหญิงชายของตน ซึ่งโครงสร้างทางปัญญาภายในนี้เรียกว่า สกีม่า (Schema) การทำงานของสกีม่า (Schema) นั้นจะเป็นเสมือนกับโครงสร้างที่มีอยู่ก่อนแล้ว ซึ่งพร้อมที่จะค้นหาและดูดซึม (Assimilate) ข้อมูลเข้าไปในรูปแบบที่ตรงกับสกีม่า (Schema) โดยที่สกีม่า (Schema) จะมีผลต่อกระบวนการข้อมูลในเรื่องการรับรู้ การตีความ และการจัดระเบียบ ข้อมูลที่ได้รับให้มีประสิทธิภาพ (Bem, 1981; Markus, 1977; Markus, Drane, Bernstein & Siladi, 1982 cited in Cook, 1985: 26) ดังนั้นการรับรู้ของบุคคลจึงเป็นผลมาจากปฏิสัมพันธ์ (interaction) ระหว่างข้อมูลที่ได้รับกับสกีม่า (Schema) ที่มีอยู่ก่อนแล้วของบุคคลนั้น (Neisser, 1976; Taylor & Crocker cited in Bem, 1981: 355) และ Bem ได้เน้นว่า สกีม่าทางปัญญา (Cognitive Schema) จะมีความสัมพันธ์กับมาตรฐานของสังคมโดยที่มาตรฐานของสังคมจะเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมที่เหมาะสมสำหรับแต่ละเพศ ทำให้มีผลกระทบต่ออัตมโนทัศน์และพฤติกรรมของบุคคล

จากทฤษฎีสกีม่าทางเพศ (Gender Schema Theory) Bem ไม่ได้เน้นเกี่ยวกับรายละเอียดที่ใช้แยกออกเป็นลักษณะความเป็นหญิงและชาย แต่ Bem เน้นที่กระบวนการทางปัญญา (Cognitive Processes) โดยได้ให้ความสนใจต่อความแตกต่างของกระบวนการทางปัญญา (Cognitive Processing Differences) ระหว่างบุคคลที่ลักษณะตรงตามเพศ (Sex-typed Persons) กับบุคคลที่ไม่มีลักษณะตรงตามเพศ (Nonsex-typed Persons) โดยดูจากกระบวนการสกีม่าทางเพศ (Gender Schema) ซึ่งบุคคลที่มีลักษณะตรงตามเพศจะจัดระเบียบข้อมูลที่ได้รับในลักษณะที่เกี่ยวข้องกับความเป็นหญิงและความเป็นชาย โดยมีพื้นฐานทางวัฒนธรรมเป็นตัวกำหนดทำให้มีผลต่อการจำกัดพฤติกรรมและอัตมโนทัศน์ของบุคคล สำหรับกระบวนการในการพัฒนาบทบาทหญิงชายของบุคคลที่มีลักษณะตรงตามเพศนั้นจะเริ่มจากการที่เด็กเรียนรู้จากสังคมเกี่ยวกับเพศบนพื้นฐานของความแตกต่างระหว่างบทบาทหญิงชายของเพศหญิงและเพศชายโดยทั่ว ๆ ไป ซึ่งการเรียนรู้นี้จะสอนเด็กถึงขอบเขตของบทบาทหญิงชายทำให้เด็กเกิดสกีม่าทางเพศ (Gender Schema) ต่อมาเด็กจะอาศัยสกีม่าทางเพศที่เด็กเพิ่งจะพัฒนาขึ้นมา ซึ่งสกีม่าทางเพศจะนำไปสู่มาตรฐานของลักษณะและพฤติกรรมที่เหมาะสมกับเพศตามที่สังคมได้กำหนดไว้แล้ว เด็กจะพยายามปฏิบัติตามแนวทางที่เป็นลักษณะทางเพศของตนทำให้เกิดอัตมโนทัศน์ (Self-concept) เกี่ยวกับลักษณะทางเพศของตนที่มั่นคงขึ้น ซึ่งการปฏิบัติตามบทบาทหญิงชายของตนตามที่สังคมกำหนดนี้ เรียกว่า การมีบทบาทหญิงชายแบบดั้งเดิม กล่าวคือ ผู้หญิงก็มีลักษณะพฤติกรรมแบบเพศหญิง และ ผู้ชายก็มีลักษณะพฤติกรรมแบบเพศชาย นอกจากนี้

ในการตอบแบบวัดบทบาทหญิงชายของ Bem (Bem Sex Role Inventory) นั้น บุคคลที่มีลักษณะตรงตามเพศจะกล่าวถึงตนเองโดยแยกออกเป็นลักษณะใดลักษณะหนึ่งและมีการจัดอ้อมโนทัศน์ในลักษณะที่ตรงกับการจำแนกระหว่างเพศของสังคม ดังนั้น บุคคลที่มีลักษณะตรงตามเพศจึงไม่ได้แตกต่างจากบุคคลอื่นตรงที่มีลักษณะความเป็นหญิงหรือความเป็นชายมากนักเพียงใดแต่แตกต่างจากบุคคลอื่น เพราะบุคคลที่มีลักษณะตรงตามเพศมีการจัดอ้อมโนทัศน์และพฤติกรรมบนพื้นฐานเกี่ยวกับลักษณะความเป็นหญิงและชาย ส่วนบุคคลที่มีลักษณะแอนโดรจีนี (Androgyny) จะมีพฤติกรรมหรือคุณสมบัติของความเป็นหญิงหรือชายไม่แตกต่างกันอย่างชัดเจน นอกจากนี้บุคคลที่มีลักษณะไม่ตรงตามเพศจะเลือกข้อความในแบบวัดบทบาทหญิงชายของ Bem อย่างเป็นอิสระมากกว่าที่จะคำนึงถึงลักษณะความหญิงหรือชาย (Bem, 1979 cited in Cook, 1985: 27)

ทฤษฎีสกีมาทงเพศ (Gender Schema Theory) มีรากฐานมาจากทฤษฎีพัฒนาการทางปัญญา (Cognitive Development Theory) และทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม (Social Learning Theory) Huston (1983 cited in Cook, 1985: 28) กล่าวว่า ทฤษฎีสกีมาทงเพศและทฤษฎีพัฒนาการทางปัญญา จะเน้นร่วมกันในเรื่องโครงสร้างและการทำงานของกระบวนการปัญญาของแต่ละบุคคล โดยที่มีการซึมซับลักษณะบทบาทหญิงชายของตน และมีการปรับโครงสร้างทางปัญญาทำให้เกิดอ้อมโนทัศน์เกี่ยวกับตนเอง ซึ่งกระบวนการดังกล่าวจะเกิดในระยะแรก ๆ ของชีวิต แต่อย่างไรก็ตาม ทั้งทฤษฎีสกีมาทงเพศและทฤษฎีพัฒนาการทางปัญญาก็ยังมีความแตกต่างกันอยู่บ้าง โดยที่ทฤษฎีพัฒนาการทางปัญญาได้เน้นความแตกต่างของเพศทางกายภาพว่าทำให้เกิดลักษณะที่แตกต่างกันในแต่ละเพศ โดยบุคคลจะรับรู้ว่าเป็นเพศใดแล้วจะค่อย ๆ รับรูปแบบพฤติกรรมของเพศตนเข้าไป ซึ่งรูปแบบของพฤติกรรมที่เหมาะสมกับเพศตนทำให้เกิดสกีมาทงเพศ ส่วนทฤษฎีสกีมาทงเพศเน้นว่าลักษณะที่แตกต่างกันในแต่ละเพศเกิดจากการแบ่งแยกของสังคม ทำให้มีผลกระทบต่ออ้อมโนทัศน์และพฤติกรรมของบุคคล เมื่อมีการเรียนรู้ถึงขอบเขตของบทบาทหญิงชายจึงเกิดสกีมาทงเพศ ดังนั้นทฤษฎี สกีมาทงเพศจึงเป็นผลมาจากการกำหนดของสังคมเป็นหลัก เช่นเดียวกับทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมที่เน้นในเรื่องอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมที่มีต่อการเรียนรู้บทบาทหญิงชาย Mischel (1970 cited in Cook, 1985: 29) กล่าวว่า เด็กหญิงและเด็กชายจะเรียนรู้พฤติกรรมที่คล้ายคลึงกัน แต่จะแสดงออกไปในลักษณะใดเป็นผลมาจากความคาดหวังของสังคมที่มีต่อพฤติกรรมของแต่ละเพศ ส่วนทฤษฎีสกีมาทงเพศนั้นกล่าวว่าสภาพแวดล้อมจะมีอิทธิพลในแง่การเป็นตัวกำหนดความแตกต่างระหว่างบทบาทหญิงชายโดยทั่วไป ทำให้มีผลกระทบต่ออ้อมโนทัศน์และพฤติกรรมของบุคคล

กล่าวโดยสรุปว่า ทฤษฎีสเก็มมาทางเพศ (Gender Schema Theory) เป็นทฤษฎีที่เน้นถึงการเปลี่ยนแปลงของระบบโครงสร้างทางปัญญาเกี่ยวกับตนเองของบุคคลโดยจะเกิดการเรียนรู้ถึงความแตกต่างทางเพศและพฤติกรรมต่าง ๆ จากสังคม บุคคลจะพยายามรักษาไว้ซึ่งพฤติกรรมที่สังคมยอมรับและให้การสนับสนุน เกิดเป็นลักษณะบทบาทหญิงชายแบบตรงตามเพศขึ้น แต่ในขณะเดียวกันก็มีบุคคลอีกประเภทหนึ่งที่ไม่ยึดติดกับกฎเกณฑ์และความคาดหวังของสังคม มีความยืดหยุ่น ในการตอบสนองต่อสถานการณ์ต่าง ๆ มากกว่าบุคคลที่มีบทบาทตรงตามเพศของตน

6. บทบาทหญิงชายในสังคม

ในอดีตสังคมไทย การรับรู้ ความเชื่อ และความคาดหวังเกี่ยวกับความแตกต่างในบุคลิกลักษณะ บทบาท สถานภาพ และการประพฤติปฏิบัติตนของเพศชายและหญิงในอดีตนั้น ปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจนในสุภาษิต คำพังเพย และในวรรณกรรมต่าง ๆ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตในสังคม รวมทั้งส่งผลต่อการอบรมสั่งสอนและเป็นแนวทางในการปฏิบัติตนของชายและหญิงเรื่อยมา คำสอนถึงการปฏิบัติตนให้สมกับเป็นชายหรือหญิงในวรรณกรรมจำนวนมาก โดยส่วนมากมักจะเน้นถึงการปฏิบัติตนของหญิง มุ่งสอนให้ผู้หญิงประพฤติตนให้ถูกต้องตามลักษณะผู้หญิงที่ดีในสมัยนั้น คำสอนเกี่ยวกับการปฏิบัติตนต่อสามี การปฏิบัติตนต่อบิดามารดา การเลือกคู่ครอง การครองตน รวมทั้งกิริยามารยาทที่ถูกต้องดีงามสำหรับหญิง

คติทางพุทธศาสนา ซึ่งเป็นศาสนาประจำชาติของไทยที่ถือว่าชายมีค่ามากกว่าหญิง โดยจะเห็นได้จากการที่ชายเท่านั้นที่จะมีสิทธิบวชเป็นพระภิกษุได้ แม้ว่าในระยะแรกหญิงจะบวชเป็นพระภิกษุณีได้ แต่ก็ไม่เท่าเทียมกับชาย และต่อมาก็ไม่มีการอนุญาตให้หญิงบวชได้อีก จะทำได้เพียงการบวชชีซึ่งก็ไม่ถือว่าได้กุศลแรงเท่ากับชายที่บวชเป็นพระภิกษุ นอกจากนี้ยังมีคติโบราณที่เชื่อกันว่าถ้าผู้ชายไปผิดลูกผิดเมียคนอื่น ตายไปจะต้องตกนรกพร้อมกับหญิงผู้ เมื่อใช้โทษกรรมในนรกเสร็จแล้ว ชายนั้นต้องไปเกิดเป็นหญิง เป็นกะเทย และเป็นสัตว์ที่ถูกตอนอีกอย่างละ 500 ชาติ แล้วจึงจะไปเกิดเป็นผู้ชายอีกได้ ซึ่งก็เป็นตัวอย่างที่แสดงให้เห็นความเชื่อที่ว่าผู้ชายมีค่ามากกว่าผู้หญิง (สภาสตรีแห่งชาติ, 2518 อ้างถึงใน นิตยกุล ธรรมานุพรรณ, 2529: 29)

ด้วยอิทธิพลจากขนบธรรมเนียมประเพณีและความเชื่อแต่โบราณที่ให้คุณค่าชายมากกว่าหญิง และกำหนดให้หญิงมีหน้าที่หลักในการปรนนิบัติสามี การเลี้ยงดูบุตร และการดูแลบ้านเรือนนี้เอง ที่ทำให้การศึกษาสำหรับหญิงไทยในอดีตจึงเป็นเพียงการฝึกหัดอบรมเกี่ยวกับกิริยามารยาท และการบ้านการเรือนเท่านั้น มิได้มุ่งหวังในการให้การศึกษาเพื่อให้สามารถประกอบอาชีพเลี้ยงดูตนเองได้ และการที่ผู้หญิงไม่มีโอกาสได้รับการศึกษาทัดเทียมกับชาย จึงทำให้เกิด

แนวโน้มที่ผู้หญิงจะต้องพึ่งพาผู้ชายมากขึ้น ทำให้ผู้ชายมีฐานะที่มีความสำคัญเหนือกว่าผู้หญิง ทำให้เกิดความไม่เท่าเทียมกันของสถานภาพของชายและหญิง สิ่งเหล่านี้ถูกปลูกฝังและถ่ายทอดกันมาจนกลายเป็นวัฒนธรรมและบรรทัดฐานของสังคม

อย่างไรก็ตาม แนวโน้มการรับรู้เช่นนั้นกำลังเปลี่ยนแปลงไป สังคมปัจจุบันได้เปิดโอกาสให้ผู้หญิงเข้ามามีบทบาททั้งในด้านการศึกษา การทำงานนอกบ้าน และการมีส่วนร่วมในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมเพิ่มขึ้น บทบาทของผู้หญิงจึงมิได้จำกัดอยู่แค่ในครอบครัวเท่านั้น และเมื่อบทบาทของผู้หญิงเปลี่ยนไป จึงทำให้บทบาทของผู้ชายเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย โดยผู้ชายจำเป็นต้องมีการเปลี่ยนแปลงการรับรู้เกี่ยวกับหน้าที่และบทบาทของหญิงชายทั้งในระบบครอบครัวและในระบบสังคม เพื่อให้เกิดความสอดคล้องในสังคม และความเท่าเทียมกันระหว่างหญิงชาย

6.1 บทบาทหญิงชายในระบบครอบครัว

บทบาทหญิงชายด้านครอบครัว หมายถึง สิทธิและหน้าที่ของหญิงชายเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจภายในครอบครัว การเลี้ยงดูบุตร การดูแลบ้านเรือน การประกอบอาหาร การเป็นผู้หารายได้เลี้ยงครอบครัว การเลือกคู่ครอง (วรรณภา ลี้พิทักษ์วัฒนา, 2541: 21)

สถาบันครอบครัวเป็นสถาบันที่มีความสำคัญในการสร้างคนให้มีคุณภาพและอยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุข โดยเริ่มจากการเป็นหน่วยย่อยผลิตสมาชิกใหม่ของสังคม ให้การเลี้ยงดูอบรมให้มีพัฒนาการทั้งทางร่างกาย จิตใจ สติปัญญา อารมณ์และสังคม ครอบครัวจะกำหนดสิทธิและหน้าที่ที่สมาชิกจะต้องปฏิบัติต่อกันและต่อสังคม (คณะอนุกรรมการเฉพาะด้านจัดแผนหลักงานสตรี, 2537) ในการทำตามบทบาทหน้าที่ดังกล่าว สมาชิกหลักของครอบครัวที่เป็นผู้กระทำคือ บิดามารดาหรือสามีภรรยา ในปัจจุบันที่สภาพสังคมเศรษฐกิจเปลี่ยนแปลงไป ภรรยาต้องช่วยสามีทำงานนอกบ้านตามความจำเป็นของสภาพเศรษฐกิจที่บีบรัด การที่ภรรยามีบทบาทเป็นผู้หารายได้ให้ครอบครัวทำให้ภรรยาเข้าไปมีอำนาจในการตัดสินใจในปัญหาของครอบครัวมากขึ้น ภรรยาไม่ต้องทำงานเพียงอย่างเดียวเหมือนสมัยก่อน ไม่ต้องทำงานคอยรับใช้สามีและคนอื่น ๆ ในบ้าน ภรรยาเข้าไปมีส่วนร่วมมีเสียงในการตัดสินใจเรื่องค่าใช้จ่ายภายในครอบครัว และร่วมตัดสินใจเรื่องต่าง ๆ ภายในครอบครัว

เรื่องภาระงานบ้าน ได้แก่ การหุงหาเตรียมอาหาร การทำความสะอาดบ้านเรือน การทำความสะอาดเสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่ม ซึ่งแต่เดิมผู้หญิงเป็นผู้รับภาระตลอดมาและแนวโน้มก็ยังคงเป็นเช่นนั้นอยู่ ไม่ว่าจะเป็นหญิงที่สมรสแล้วหรือที่ยังไม่ได้สมรสก็ตาม สังคมจะมีการรับรู้และคาดหวังว่าภาระงานในบ้านเป็นหน้าที่ของผู้หญิงทุกคนที่เป็นสมาชิกของครอบครัว จากการศึกษา

ของนภัส ศิริสัมพันธ์ อ่างนโยบายและแผนงานหลักสตรีระยะยาว พ.ศ. 2535-2554 (คณะอนุกรรมการเฉพาะด้านจัดแผนหลักงานสตรี, 2537) พบว่า ผู้ชายในชนบทมีทัศนคติว่างานบ้านเป็นงานเบาแต่ก็เป็นงานที่น่าเบื่อ และเป็นงานที่ผู้หญิงจะต้องทำอยู่แล้วเป็นประจำตามปกติ และมีผู้หญิงร้อยละ 51 ของกลุ่มสตรียากจนเห็นด้วยว่างานบ้านน่าเบื่อเพราะเป็นงานที่ไม่มีวันจบสิ้นเป็นงานของภรรยาและลูกสาว นั่นคือ สังคมยังมีความคาดหวังให้บทบาทหน้าที่ในครอบครัวเป็นของผู้หญิงอยู่เช่นเดิม

6.2 บทบาทหญิงชายในระบบสังคม แบ่งได้ 3 ด้าน ดังนี้

1) ด้านการศึกษา

บทบาทหญิงชายด้านการศึกษา หมายถึง สิทธิและโอกาสของหญิงชายในการได้รับการศึกษาการเรียนในวิชาแขนงต่าง ๆ (คณะอนุกรรมการเฉพาะด้านจัดแผนหลักงานสตรี, 2537) ตลอดจนความสามารถทางสมองและวิชาการ

การศึกษาเป็นตัวแปรที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตมนุษย์ ทั้งหญิงและชาย ปัจจุบันผู้หญิงมีโอกาสได้รับการศึกษาเท่ากับบุรุษทุกด้าน และเข้ารับการศึกษได้ถึงระดับมหาวิทยาลัยมากขึ้น อีกทั้งโอกาสศึกษาในปัจจุบันได้ขยายตัวไปทุกภาคของประเทศ ทำให้ผู้หญิงมีโอกาสศึกษาหาความรู้ได้เท่าเทียมบุรุษ ความแตกต่างทางเพศมิได้เป็นข้อจำกัดของผู้หญิงไม่ให้เข้าศึกษาในระดับต่าง ๆ ปัจจุบันนี้ความสามารถส่วนบุคคลและความแตกต่างในระดับสติปัญญาเท่านั้นที่เป็นเครื่องตัดสินการเข้าศึกษาตามระบบการสอบคัดเลือก นอกจากนี้ผู้หญิงจะได้รับโอกาสทางการศึกษาให้เล่าเรียนเท่าเทียมกับผู้ชายแล้วยังมีโอกาสได้แสดงบทบาทการศึกษาในฐานะครู อาจารย์ ตั้งแต่ระดับอนุบาล ประถมศึกษา มัธยมศึกษา และอุดมศึกษา เท่าเทียมกับชายตลอดจนการทำงานด้านค้นคว้าวิจัยในสถาบันการศึกษาต่าง ๆ อีกมากมาย

กล่าวโดยสรุปได้ว่า การศึกษาในปัจจุบันเปิดโอกาสให้ผู้หญิงเท่าเทียมกับผู้ชาย ทั้งโดยกฎหมายและระบบการศึกษา ซึ่งการศึกษาเป็นพื้นฐานที่สำคัญในการเปลี่ยนแปลงทั้งบทบาทและสถานภาพของผู้หญิงเพิ่มมากขึ้นในสังคม แต่ในทางปฏิบัติจริงแล้วพบว่าผู้หญิงยังมีโอกาสน้อยกว่าผู้ชาย เนื่องจากเหตุผลทางสังคมที่ยังยึดติดอยู่กับค่านิยม ประเพณีและวัฒนธรรมดั้งเดิมที่ยังฝังอยู่ในจิตใจของบิดามารดาที่ให้โอกาสแต่บุตรชายในการศึกษาก่อนและค่านิยมที่เตรียมบุตรสาวไว้สำหรับงานบ้านและเหตุผลทางเศรษฐกิจของครอบครัว โดยเฉพาะในชนบททำให้การเข้าเรียนต่อของเด็กหญิงน้อยกว่าเด็กชาย (คณะอนุกรรมการเฉพาะด้านจัดแผนหลักงานสตรี, 2540)

2) ด้านอาชีพ

บทบาทหญิงชายด้านการประกอบอาชีพ หมายถึง สิทธิและหน้าที่เกี่ยวกับการสมัครงาน ประสิทธิภาพในการทำงาน ประเภทของงาน ตลอดจนความสามารถในการทำงาน (คณะอนุกรรมการเฉพาะด้านจัดแผนหลักงานสตรี, 2537; เผ่าทิพย์ จำปาเทพ, 2517)

แม้โดยกฎหมายกำหนดว่าผู้หญิงมีสิทธิและสถานภาพเท่าเทียมกับบุรุษแต่ในความเป็นจริงแล้ว ผู้หญิงยังมีสถานภาพในเรื่องการทำงานต่ำกว่าผู้ชาย นับตั้งแต่การได้รับการพิจารณารับเข้าทำงาน การได้ดำรงตำแหน่งต่าง ๆ การมอบหมายงานสำคัญต่าง ๆ โดยโอกาสก้าวหน้าในงานอาชีพ ตลอดจนความเชื่อในความสามารถของผู้หญิง เมื่อได้เข้ารับผิดชอบในงานหน้าที่ต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่ต้องใช้การตัดสินใจที่เด็ดขาดและรวดเร็ว ผู้หญิงที่ทำงานในสาขาวิชาชีพต่าง ๆ ยังต้องเผชิญกับอุปสรรคสำคัญในชีวิตการทำงาน กล่าวคือ อคติของบุคคลทั่วไปที่มีต่อผู้หญิงว่าผู้หญิงด้อยกว่าบุรุษในทางวิชาชีพบางอย่าง ปัจจุบันมีการเปิดโอกาสให้สตรีได้ทดลองปฏิบัติงานเพิ่มขึ้น เช่น เป็นผู้ว่าราชการจังหวัด ผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งผู้หญิงต้องพิสูจน์ตนเองให้ได้ว่ามีความสามารถไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าบุรุษ

3) ด้านการเมือง

บทบาทหญิงชายด้านการเมือง หมายถึง สิทธิและหน้าที่ของหญิงและชายในการมีส่วนร่วมทางการเมือง การเข้ามามีบทบาททางการเมือง การเป็นผู้นำทางการเมือง (คณะอนุกรรมการเฉพาะด้านจัดแผนหลักงานสตรี, 2537; เผ่าทิพย์ จำปาเทพ, 2517)

ในอดีตผู้หญิงจะไม่มีบทบาทและหน้าที่ในทางการเมืองการปกครอง บทบาทที่ได้รับเป็นเพียงแค่ผู้อยู่เบื้องหลัง ซึ่งเนื่องมาจากระบบสังคม วัฒนธรรม ค่านิยม และความเชื่อที่ไม่เปิดโอกาสให้ผู้หญิงได้แสดงความสามารถ ผลที่ออกมาจึงเป็นไปในรูปที่ฝ่ายชายเป็นผู้มีอำนาจในทุกระดับ ผู้หญิงไทยในอดีตมักจะมีความคิดว่าเรื่องการเมืองการปกครองเป็นเรื่องนอกบ้าน เป็นหน้าที่และภาระกิจของผู้ชายจึงขาดความสนใจที่จะเข้ามามีบทบาททางการเมือง

อย่างไรก็ตาม แม้ประเทศไทยจะมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองมาเป็นระบอบประชาธิปไตยในปี พ.ศ. 2475 และประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับแรก ซึ่งทำให้ผู้หญิงและผู้ชายมีสิทธิทางการเมืองเท่าเทียมกันโดยทางนิตินัย แต่เมื่อพิจารณาจากการเข้ามามีบทบาททางการเมืองของผู้หญิง ไม่ว่าจะเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร สมาชิกสภาจังหวัด สมาชิกสภาเทศบาล รัฐมนตรีหรือตำแหน่งต่าง ๆ ในการบริหารประเทศที่สำคัญ พบว่าผู้หญิงยังเข้ามามีตำแหน่งต่าง ๆ ดังกล่าวน้อยกว่าบุรุษ ตามตัวบทกฎหมายผู้หญิงไทยมิได้ถูกกีดกันทางการเมือง แต่ในการปฏิบัติจะเห็นได้ว่าผู้หญิงยังถูกมองว่าด้อยกว่าผู้ชายอยู่มาก สาเหตุที่ผู้หญิงไม่ได้รับความสำเร็จ

ทางการเมืองเท่าที่ควรในการรับเลือกตั้งในครั้งต่าง ๆ ที่ผ่านมา อาจเป็นมาเพราะว่าผู้หญิงไทยไม่ได้รับการอบรมทางการเมืองเท่ากับการเป็นแม่บ้านแม่เรือนที่ตึ๊งมีผู้หญิงไทยเพียงส่วนน้อยที่ให้ความสนใจแม้แต่การไปใช้สิทธิในการลงคะแนนเสียงเลือกตั้งก็มีค่อนข้างน้อย (วรรณภา ลีพิทักษ์วัฒนา, 2541: 24) และสาเหตุที่สำคัญอีกประการคือสังคมยังมองว่าผู้หญิงไม่สามารถทำงานด้านการเมืองการปกครองได้ดีเท่าเทียมกับผู้ชาย

7. อิทธิพลของกระบวนการขัดเกลาทางสังคมที่มีผลต่อบทบาทหญิงชาย

โดยธรรมชาติของมนุษย์นั้น มนุษย์เป็นสัตว์สังคมเมื่อเกิดมาย่อมได้รับคุณลักษณะบางอย่างที่จำเป็นต่อการเป็นสมาชิก เช่น การดำรงชีวิต การอยู่ร่วมกับผู้อื่น เป็นต้น ดังนั้น มนุษย์จึงต้องผ่านกระบวนการเรียนรู้หรือกระบวนการขัดเกลาเพื่อให้เป็นมนุษย์อย่างแท้จริง ถ้าหากปล่อยให้ยู่โดดเดี่ยวไม่มีการขัดเกลาทางสังคม (Socialization) คนผู้นั้นย่อมมีลักษณะท่าทีที่แตกต่างไปจากมนุษย์อื่น ๆ ในสังคม เพราะไม่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูและสั่งสอนจากมนุษย์ในสังคม ไม่อาจอยู่ร่วมกับสังคมมนุษย์ได้ นอกจากจะได้รับการอบรมสั่งสอนซึ่งจะทำให้มีลักษณะและพฤติกรรมเป็นไปในลักษณะเช่นตัวแบบ (วรรณภา ลีพิทักษ์วัฒนา, 2541)

ปราณี วงษ์เทศ (คณะอนุกรรมการการศึกษา อาชีพ และวัฒนธรรม, 2535: 73) ได้ให้ความหมายกระบวนการขัดเกลาทางสังคม (Socialization Process) ไว้ว่าเป็นกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมจากชนรุ่นหนึ่งไปยังชนรุ่นต่อไป หรือเป็นกระบวนการอบรมสมาชิกของสังคมให้เรียนรู้เกี่ยวกับกฎเกณฑ์บรรทัดฐานต่าง ๆ ในสังคม เพื่อให้สมาชิกอยู่ร่วมกันอย่างราบรื่นเป็นระเบียบเรียบร้อย กระบวนการนี้มีความสัมพันธ์กับการเรียนรู้เกี่ยวกับบทบาทที่เหมาะสมตามความคาดหวังของคนส่วนใหญ่ ตลอดจนการปลูกฝังความคิด ความเชื่อ และค่านิยมที่มีอยู่ในสังคมนั้น ๆ กระบวนการเรียนรู้เชิงสังคมนี เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นอย่างค่อยเป็นค่อยไปและต่อเนื่องตลอดชีวิต วิธีการถ่ายทอดปลูกฝังนี้เป็นกระบวนการที่ดำเนินการอย่างเป็นทางการ เช่น การศึกษาเล่าเรียนในวัด โรงเรียน และที่ไม่เป็นทางการ เช่น การเรียนรู้เชิงสังคมในครอบครัว โดยพ่อแม่และกลุ่มเครือญาติจะมีบทบาทในการปลูกฝังค่านิยม อบรมสั่งสอนบรรทัดฐานต่าง ๆ มาตั้งแต่เมื่อเด็กเริ่มรู้ความและอาจกล่าวได้ว่าเป็นขั้นตอนการเรียนรู้ที่สำคัญ มีบทบาทและมีอิทธิพลต่อทัศนคติ บุคลิกภาพ และพฤติกรรมของสมาชิกในสังคม โดยเฉพาะมีส่วนหล่อหลอมบทบาทหญิงชายมากที่สุดอีกด้วย

อิทธิพลที่เป็นตัวแทนที่สำคัญซึ่งทำหน้าที่ในกระบวนการขัดเกลาทางสังคมนี้ ได้แก่ ครอบครัว โรงเรียน กลุ่มเพื่อน และสื่อมวลชน (วรรณภา ลีพิทักษ์วัฒนา, 2541: 45) บทบาทของหญิงและชายในสังคมนั้น เป็นส่วนหนึ่งของการขัดเกลาทางสังคมที่ผ่านอิทธิพลของตัวแทนเหล่านี้ ซึ่งอิทธิพลในแต่ละส่วนมีผลต่อบทบาทหญิงชายดังนี้

7.1 อิทธิพลของครอบครัวที่มีผลต่อบทบาทหญิงชาย

ครอบครัวเป็นสถาบันแรกที่ทำหน้าที่อบรมเลี้ยงดูและถ่ายทอดทางสังคมแก่บุคคลตั้งแต่แรกเกิดจนกระทั่งเติบโตเป็นผู้ใหญ่ การถ่ายทอดทางสังคมมักใช้วิธีการสองประเภท คือ ประเภทแรก การถ่ายทอดโดยตรงที่จะให้เกิดการเรียนรู้ได้แก่ การที่บุคคลในครอบครัวคือพ่อแม่สั่งสอนอบรมบุตรโดยตรงและบังคับให้บุตรปฏิบัติตามคำสั่งสอน โดยวิธีการให้รางวัลเมื่อทำถูกต้องและใช้วิธีการลงโทษในกรณีที่ไม่ถูกต้องและร่วมกับวิธีการประเภทที่สอง คือ การเป็นตัวแบบ คือ การที่พ่อแม่ปฏิบัติตนเป็นตัวแบบของพฤติกรรมด้านต่าง ๆ เป็นผลให้บุตรเลียนแบบการกระทำเหล่านั้นและกลายเป็นบุคลิกภาพส่วนหนึ่งในตนเอง วิธีการทั้งสองประการนี้ถือเป็นวิธีการถ่ายทอดที่สำคัญและต้องมีการทำร่วมกัน สำหรับการเป็นตัวแบบนั้นนับเป็นเรื่องที่มีความสำคัญมากเนื่องจากพบว่าบุตรมักใช้วิธีการเลียนแบบการกระทำของพ่อแม่ทั้งโดยทางตรงและทางอ้อม ในทางตรงคือการเลียนแบบเพื่อก่อให้เกิดความรักและพอใจจากพ่อแม่ ส่วนในทางอ้อมนั้นเป็นการเลียนแบบโดยมิได้ตั้งใจ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2538) บทบาทหญิงชายเป็นอีกเรื่องหนึ่งที่เด็กได้รับการขัดเกลาถ่ายทอดความคิดความเชื่อจากรูปแบบการกระทำหรือการอบรมในครอบครัวและการเป็นแบบอย่างพฤติกรรม ซึ่งครอบครัวได้ให้กระบวนการขัดเกลาในรูปแบบต่าง ๆ ดังนี้

1) การให้คุณค่าแก่ลูกชายและลูกสาว

ครอบครัวไทยแต่อดีตแม้จะยอมรับคุณค่าของเด็กที่เกิดใหม่ไม่ว่าจะเป็นหญิงหรือชายก็ตาม แต่จากการปฏิบัติและโอกาสที่สังคมให้ในความก้าวหน้าทางสังคมและอาชีพเพศชายดูเหมือนจะได้รับมากกว่าเพศหญิงมาโดยตลอด สำหรับการศึกษารื่องคุณค่าของเด็กในประเทศไทย จรรยา สุวรรณทัต (คณะอนุกรรมการการศึกษา อาชีพ และวัฒนธรรม, 2535: 19-30) ได้มีการสอบถามเหตุผลของพ่อแม่ในความต้องการที่จะได้ลูกสาวและลูกชาย ผลปรากฏว่า 2 ใน 3 ของกลุ่มตัวอย่างที่อยู่ในระดับเศรษฐกิจปานกลางและต่ำในตัวเมืองและกลุ่มชนบทตอบว่าเป็นเรื่องสำคัญที่จะต้องมียุวกสาวอย่างน้อย 1 คนในครอบครัว เหตุผลที่ต้องการลูกสาวคือสามารถช่วยเหลือในเรื่องงานบ้านและงานครอบครัว ว่านอนสอนง่าย เป็นที่พึ่งและดูแลพ่อแม่ได้

เมื่อแก่เต๋า ช่วยเหลือดูแลพ่อแม่เมื่อเจ็บป่วยได้ดีกว่าลูกชาย พ่อแม่ในครอบครัวฐานะเศรษฐกิจต่ำที่อยู่ในเมืองเน้นคุณค่าของเด็กหญิงในเรื่องแรงงานที่เด็กช่วยทางบ้านเพื่อผ่อนภาระหนักของแม่ ขณะที่พ่อแม่ที่มีรายได้ปานกลางเน้นที่พฤติกรรมหรือคุณสมบัติส่วนบุคคลของเด็กหญิงและการที่เด็กสามารถเป็นเพื่อนที่ดีใกล้ชิดของแม่ ลูกสาวจะเป็นหลักเป็นที่พึ่งทางเศรษฐกิจสำหรับครอบครัว ผู้หญิงมักถูกมองว่ามีบทบาทหลักในด้านการสืบทอดเผ่าพันธุ์ รวมทั้งการดูแลบ้านเรือน การเลี้ยงลูกและมีบทบาทเป็นแรงงานเสริมเพื่อช่วยในกิจกรรมการผลิตของผู้ชาย เป็นแม่บ้าน แม่เรือนในขณะที่ผู้ชายเป็นหัวหน้าหรือผู้หาเลี้ยงครอบครัว

ครอบครัวที่มีรายได้ปานกลางและต่ำ มีความต้องการที่จะมีบุตรชายสูงถึงร้อยละ 83 ของกลุ่มตัวอย่าง เหตุผลในการต้องการลูกชายของครอบครัวรายได้ต่ำในชนบทและในตัวเมืองก็คือเพื่อให้สืบสกุลของครอบครัว เหตุผลสำคัญอีกประการหนึ่งก็คือการมีลูกชายทำให้สามารถปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนาได้ เช่น การบวชเรียน อานิสงส์ของการบวชเรียนของลูกชาย เชื่อกันอย่างจริงจังว่าจะช่วยให้พ่อแม่และญาติพี่น้องได้รับบุญด้วย ซึ่งถือว่าเป็นเรื่องสำคัญในการปฏิบัติทางวัฒนธรรมไทย การมีลูกชายจะได้ช่วยงานหนัก งานเลี้ยง กล้าเถียงกล้าสู้ได้ดีกว่าผู้หญิง ซึ่งเห็นว่าย่อมอเนกทั้งทางร่างกายและจิตใจ การมีลูกชายจะช่วยรักษาศักดิ์ศรีแก่วงศ์ญาติ ซึ่งถือเป็นเรื่องสำคัญและปลูกฝังมาช้านาน (คณะอนุกรรมการการศึกษา อาชีพ และวัฒนธรรม, 2535: 73-81)

สังคมไทยตั้งแต่สมัยอดีตกาลมาคุณค่าที่ให้กับเรื่องของการปกครองและศาสนา ดูเหมือนจะสูงกว่าด้านเศรษฐกิจ ความเป็นหญิงจึงถูกตีค่าว่าต่ำกว่าความเป็นชายด้วยเหตุนี้แม้ว่าลูกสาวจะประสบความสำเร็จในทางเศรษฐกิจและเป็นที่พึ่งของพ่อแม่ได้อย่างดี แต่ความสำเร็จของลูกสาวก็ไม่เท่ากับการที่ลูกชายประสบความสำเร็จได้เป็นคนนายคน ในอดีตที่ยังไม่มีการคุมกำเนิด จำนวนของลูกมีความสำคัญน้อยกว่าเพศของลูก ครอบครัวเกษตรกรทั้งพ่อและแม่ต่างคาดหวังให้มีลูกชายเพื่อเหตุผลทางเศรษฐกิจ (ช่วยงานไร่) และเหตุผลทางศาสนา (บวชทดแทนบุญคุณ) เพราะฉะนั้นแม่จะรอคอยลูกชายอย่างมากและตราบไต่ที่ยังไม่ได้ลูกชายก็จะตั้งท้องไปเรื่อย ๆ (คณะอนุกรรมการการศึกษา อาชีพ และวัฒนธรรม, 2535: 83-98)

2) การมอบหมายงานภายในบ้าน

การแบ่งบทบาทการมอบหมายให้เด็กผู้หญิงและเด็กผู้ชายนั้นจะแบ่งตามบทบาทของงานที่ผู้หญิงและผู้ชายทำอยู่โดยวางอยู่ที่คนที่มีต่อผู้ชายและผู้หญิง กล่าวคือ ผู้ชายเป็นผู้ที่แข็งแรงกว่าจึงต้องทำงานที่อาศัยแรง บทบาทของลูกชายในชนบทจะเป็นแรงงานให้แก่ครอบครัว ในวัยเด็กพ่อแม่จะไม่เรียกร้องให้เด็กชายรับภาระช่วยงานบ้านแต่จะให้ช่วยงานในการ

ผลิตทางการเกษตร งานช่าง งานซ่อมแซม และทำงานนอกบ้าน ส่วนลูกสาวต้องทำงานอยู่ที่บ้านถูกสอนให้มีความขยันขันแข็ง รับผิดชอบงานบ้าน ตั้งแต่การทำกับข้าว ซักเสื้อผ้า ทำความสะอาดบ้าน เลี้ยงน้อง ไปจนถึงการทำงานในไร่ นา การค้าขาย การดูแลรายได้รายจ่ายของครอบครัว งานที่ทำนอกบ้านก็จะเป็นงานที่ใช้แรงงานน้อยแต่ใช้ความพยายามมาก เช่น ถอนหญ้า ปักดำนา เก็บข้าวตายหญ้า (คณะอนุกรรมการการศึกษา อาชีพ และวัฒนธรรม, 2535: 39-58)

การมอบหมายงานของลูกสาวและลูกชายมีการมอบหมายงานที่แตกต่างกัน งานของลูกชายจะเป็นงานหนักแต่มีระยะเวลาสั้นกว่า แต่งานของลูกสาวจะเป็นงานเบากว่า แต่ต้องทำยาวนานกว่าและต้องทำอย่างเป็นประจำต่อเนื่องสม่ำเสมอไม่มีวันหยุด ระยะเวลาว่างของเด็กผู้หญิงจึงหาได้ยากกว่าเด็กผู้ชาย (คณะอนุกรรมการการศึกษา อาชีพ และวัฒนธรรม, 2535: 83-98)

3) การเข้มงวดกวดขันระหว่างลูกสาวและลูกชาย

เด็กผู้หญิงจะได้รับการอบรมให้อยู่ในระเบียบและจารีตประเพณีของสังคม รู้จักประพฤติตนให้เหมาะสมและดีงามอยู่ในโอวาทของพ่อแม่ มีความกตัญญูรู้คุณพ่อแม่และเน้นการอบรมให้เป็นคนสงบเสงี่ยมเจียมตัว ต้องอดทนอดกลั้นสูง ขยันขันแข็งในการทำงาน อยู่ตลอดเวลา มีความรับผิดชอบต่อภาระหน้าที่ของการเป็นผู้ผลิตและดูแลครอบครัวไปจนตลอดชีวิต ปัจจุบันผู้หญิงต้องทำงานนอกบ้านและเป็นความคาดหวังของครอบครัวที่จะต้องส่งเงินกลับไปบ้านอย่างสม่ำเสมอ ส่วนเด็กผู้ชายมักได้รับการปล่อยปละละเลยตามใจ ลูกชายมีอิสระไปเที่ยวนอกบ้านได้หากทำงานเสร็จแล้ว บางครั้งจะกลับค่ำหรือไปนอนค้างกับเพื่อนก็ได้ เนื่องจากเด็กชายจะมีอิสระไปไหนมาไหนคบเพื่อนได้ตามใจ พ่อแม่จึงมักห่วงลูกชายมากกว่าลูกสาวในเรื่องการคบเพื่อนที่ไม่ดีพาไปเสียคนและมักมีเรื่องทะเลาะวิวาทกัน เด็กชายดูจะมีปัญหา มากกว่าในสังคมปัจจุบัน ลูกชายส่วนใหญ่จะถูกเข้มงวดกวดขันเป็นพิเศษเกี่ยวกับการพูด การหนีเที่ยว การหลบหนีสาน การลักขโมย เพราะถือว่าการประพฤติเช่นนี้ก้าวไปสู่การกระทำที่ผิดในอนาคต

เรื่องการใช้เงิน ในแง่ภาระหรือบทบาททางเศรษฐกิจในครอบครัว ผู้ชายมีฐานะหัวหน้าครอบครัว ผู้หญิงมีหน้าที่เก็บเงินเสมอ แม่จะเข้มงวดเรื่องวิธีการใช้เงินกับลูกสาวมากกว่าลูกชาย เมื่อลูกสาวและลูกชายมาทำงานนอกบ้าน ลูกสาวจะส่งเงินกลับบ้านเสมอ ในขณะที่ลูกชายมีส่วนน้อยมากที่ทำเช่นนั้น เพราะผู้ชายต้องใช้จ่ายเงินเที่ยวเตร่ทางสังคมมากกว่าผู้หญิงจึงไม่ค่อยมีเงินเก็บ

การคบเพื่อนต่างเพศและการเลือกคู่ครอง สำหรับลูกชายจะให้คบได้ทั่ว ๆ ไป ไม่ว่าจะเพื่อนเพศใดก็ตาม แต่ถ้าเป็นลูกสาวให้เลือกคบเพื่อนในโรงเรียนหรือเพื่อนที่รู้จักในหมู่บ้าน พ่อแม่มักให้อิสระลูกชายมากกว่าลูกสาว เพราะคิดว่าไม่เสียหาย ส่วนผู้หญิงจะเน้นให้รักษาวลสงวนตัวและพ่อแม่จะสอดส่องดูแลมากกว่าลูกชาย การตัดสินใจเลือกคู่ครอง แม้พ่อแม่จะให้อิสระตามใจแต่ก็ต้องได้รับความเห็นชอบยินยอมจากพ่อแม่ด้วย แต่ในวัยเรียนแม่ต้องการให้ลูก ใฝ่เรียนมากกว่า

โอกาสในการศึกษาและการเลือกอาชีพ ในปัจจุบันเด็กหญิงและเด็กชาย มีโอกาสได้เรียนเท่ากัน พ่อแม่จะส่งเสริมให้เรียนจนถึงขั้นสูงสุดมักให้โอกาสเท่ากัน แต่จะให้คนเรียนเก่งได้เรียนต่อไม่ว่าเพศไหนก็ตาม จะพยายามให้การส่งเสริมลูกสาวลูกชายให้ได้เรียนสูง ๆ โดยสนับสนุนทุกวิถีทาง เช่น การยอมให้ลูกใช้เวลาในการทำบ้านแทนการทำงานบ้าน ในบางครั้งและการให้รางวัลเสริมแรงทุกครั้งเมื่อเด็กผ่านการสอบด้วยดี แต่ถ้าพ่อแม่มีทุนทรัพย์จำกัด ลูกผู้ชายจะได้รับการจัดอันดับความสำคัญก่อนลูกสาวในเรื่องการศึกษา เพราะถือว่าจะได้เป็นหลักของครอบครัว ส่วนเรื่องการประกอบวิชาชีพอาชีพที่นิยมให้ลูกสาวเป็นคือ ครู และพยาบาล ส่วนลูกชายนิยมให้เป็นตำรวจ ทหาร ครู แต่ในปัจจุบันมีการให้อิสระในการเลือกอาชีพมากขึ้น (คณะอนุกรรมการการศึกษา อาชีพ และวัฒนธรรม, 2535)

สำหรับครอบครัวในเมืองที่มีฐานะดี การเปลี่ยนแปลงในเรื่องบทบาทของลูกสาวหรือลูกชายมีแนวโน้มไปในทางที่มีความเสมอภาคกันมากขึ้น โดยไม่ได้มอบหมายให้ทั้งสองเพศช่วยทำงานบ้าน เนื่องจากมีผู้ช่วยทำงานบ้านให้อยู่แล้ว แม้ในครอบครัวชาวไทยเชื้อสายจีนซึ่ง เตือนพิศ ชัยประสิทธิ์ (2531 อ้างถึงใน วรรณภา ลีพิทักษ์วัฒนา, 2541: 50) ได้ทำการศึกษาวิจัยพบว่าแนวโน้มเปลี่ยนไปจากเดิมที่ยกย่องลูกชายมากกว่าลูกสาว เป็นการยกสถานะลูกสาวสูงขึ้นเกือบเท่าหรือเท่ากับลูกชายทั้งในแง่โอกาสทางการศึกษา การประกอบอาชีพ และการได้รับมรดก ความแตกต่างในการขัดเกลาลูกสาวและลูกชายในครอบครัวกลุ่มนี้จึงไม่ต่างกันนัก

สรุปได้ว่าครอบครัวมีอิทธิพลต่อกระบวนการขัดเกลาทางสังคมด้านบทบาทหญิงชาย ค่านิยม การให้คุณค่าลูกชายมากกว่าลูกสาวเนื่องจากได้รับอิทธิพลจากพุทธศาสนาเรื่อง การนิยมนำลูกชายได้บวชเพื่อช่วยให้พ่อแม่และญาติพี่น้องได้รับบุญ และสามารถสืบทอดวงศ์ตระกูล นอกจากนี้ยังสามารถปกป้องคุ้มครองผู้หญิงในบ้านได้ ด้านการมอบหมายงานจะแบ่งตามทัศนคติที่มีต่อผู้ชายและผู้หญิงคือผู้ชายทำงานที่ต้องใช้แรงงาน เช่น ทำนา หรือช่วยเหลืองานในการเกษตร งานหนัก งานซ่อมแซม ส่วนผู้หญิงรับบทบาทหน้าที่งานบ้าน การเข้มงวด มักจะเข้มงวดต่อลูกสาวมากกว่าลูกชายในเรื่องการอบรมให้อยู่ในจารีตประเพณีของสังคม อยู่ในโอวาท

ของพ่อแม่ การใช้จ่าย การให้เสรีภาพ การคบเพื่อนต่างเพศ หรือแม้แต่โอกาสในการศึกษาซึ่งให้โอกาสเท่าเทียมกันแต่ถ้ามีทุนทรัพย์ที่จำกัดก็จะส่งผลให้ลูกชายได้เรียนก่อนลูกสาว เนื่องจากสามารถเป็นหลักของครอบครัวได้ นอกจากการเลี้ยงดูลูกของพ่อแม่ที่แตกต่างกันระหว่างเพศแล้ว การเป็นตัวแบบของพ่อแม่ที่ปฏิบัติภายในครอบครัวก็เป็นสิ่งที่ทำให้ลูกได้เรียนรู้และพัฒนาบุคลิกลักษณะของความเป็นหญิงชายของตนด้วย ในปัจจุบันการเลี้ยงดูและการเข้มงวดกวดขันเริ่มลดลงมากเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมตลอดจนอิทธิพลของการเปลี่ยนแปลงความก้าวหน้าในการศึกษาและเทคโนโลยี ทำให้ความเชื่อและการปฏิบัติต่อเด็กชายหญิงในด้านบทบาทหญิงชายเปลี่ยนแปลงไปคือ หญิงชายมีสิทธิและโอกาสเท่าเทียมกันมากขึ้นจากสังคมและครอบครัวในการตัดสินใจเรื่องต่าง ๆ ที่สำคัญคือเรื่องของการศึกษาเล่าเรียน การคบเพื่อน การเลือกและการเข้าสู่อาชีพ และการปฏิบัติตัวของพ่อแม่ในเรื่องบทบาทหญิงชายในครอบครัว ปัจจุบันผู้หญิงต้องออกไปทำงานนอกบ้านผู้ชายก็เข้ามามีส่วนช่วยแบ่งเบาภาระภายในบ้าน แต่ทั้งนี้ยังมีบางคนที่ยังยึดติดกับค่านิยมดั้งเดิมคือถือว่างานบ้านเป็นงานของผู้หญิงทำให้ผู้หญิงต้องรับภาระทั้ง 2 ทางคือ ทั้งทำงานนอกบ้านและในบ้าน ดังนั้นจึงจำเป็นต้องสร้างความตระหนักในเรื่องบทบาทหญิงชายให้เป็นแบบใหม่ไปยังคนในสังคม เพื่อให้เกิดความสำนึกในบทบาทร่วมกันจะช่วยพัฒนาสังคม วัฒนธรรมให้ ก้าวหน้าต่อไปด้วยดี โดยไม่ต้องมีการแบ่งกันว่าบทบาทหน้าที่ใดเป็นของเพศใด

7.2 อิทธิพลของโรงเรียนที่มีผลต่อบทบาทหญิงชาย

นอกจากครอบครัวซึ่งถือเป็นสถาบันทางสังคมที่มีความสำคัญอันดับแรกในการพัฒนาบทบาทหญิงชายให้มีบทบาทที่เหมาะสมแล้ว โรงเรียนก็นับเป็นอีกสถาบันหนึ่งที่มีความสำคัญต่อเด็กรองจากครอบครัวเนื่องจากเด็กได้ใช้เวลาส่วนใหญ่อยู่ที่โรงเรียนมีเวลาใกล้ชิดกับเพื่อนและครูมากกว่าพ่อแม่ ซึ่งมักจะได้รับการถ่ายทอดความคิดเห็น เจตคติในเรื่องต่าง ๆ จากบุคคลเหล่านี้โดยเฉพาะเรื่องบทบาทหญิงชาย นอกจากนี้เนื้อหาในหลักสูตรและแบบเรียนก็ยังส่งผลต่อความคิดและการปฏิบัติตัวของเด็กอีกด้วย ซึ่งอิทธิพลของสิ่งเหล่านี้เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการขัดเกลาของสังคมที่ช่วยพัฒนาบทบาทหญิงชายที่สำคัญในระบบการศึกษา

1) ปฏิสัมพันธ์กับครู

ครูเป็นบุคคลที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับนักเรียนมาก ครูทำหน้าที่เป็นตัวแทนของโรงเรียนในการถ่ายทอดทางสังคมแก่นักเรียน ด้านการเป็นตัวแบบของครูนั้น นักเรียนจะยึดครูเป็นตัวอย่างการถ่ายทอดความคิดเรื่องบทบาทหญิงชายนั้นครูมีอิทธิพลอย่างมากในเรื่องความเท่าเทียมกันหรือการตอกย้ำความอคติทางเพศ จากการศึกษาของสมาคม The American

Association of University Woman (AAUW) (อ้างถึงในศุภนัยน์ แก้วเขียว, 2535: 36-37) ได้ทำการวิจัยการปฏิบัติของครูที่มีต่อนักเรียนทั้งสองเพศ พบว่า มีการแบ่งแยกทางเพศในโรงเรียนอย่างกว้างขวางในลักษณะที่เด็กผู้ชายจะได้รับการปฏิบัติหรือความสนใจจากครูมากกว่าเด็กผู้หญิง ซึ่งผลของการให้ความสนใจเอาใจใส่ไม่เท่าเทียมกัน ทำให้เด็กหญิงมีแนวโน้มที่จะลดความสามารถในการเรียนลงเรื่อย ๆ

นอกจากนี้ยังพบว่า ในโรงเรียนระดับประถมศึกษา บรรดาครูส่วนใหญ่ มักเรียกเด็กนักเรียนชายให้ตอบคำถามในชั้นมากกว่าเด็กนักเรียนหญิง ทางสมาคม AAUW ยังได้ตั้งข้อสังเกตว่า เด็กนักเรียนชายมักได้รับการชมเชยในเรื่องของวิชาการ ส่วนเด็กนักเรียนหญิงนั้น หากจะได้คำชมเชยมักจะเกี่ยวข้องกับความสะดวกและความเป็นระเบียบเรียบร้อยมากกว่า และเด็กนักเรียนชายมักไม่ค่อยถูกตำหนิหากจะแสดงกิริยาโผงผาง หรือทำอะไรโหดโผน ในขณะที่หากเด็กนักเรียนหญิงมีกิริยาเช่นนั้นมักจะถูกตำหนิ และถูกมองว่าก้าวร้าวหรือหยาบคาย นอกจากนี้ ยังมีข้อสังเกตว่า เด็กนักเรียนหญิงมีแนวโน้มที่จะชอบการทำงานเป็นระบบกลุ่มช่วยเหลือกันและกัน ส่วนเด็กนักเรียนชายจะชอบบรรยากาศของการแข่งขันมากกว่าและเนื่องจากบรรยากาศการศึกษาของโรงเรียนในอเมริกาเน้นการแข่งขัน จึงทำให้เด็กนักเรียนชายประสบความสำเร็จมากกว่าในระบบการเรียนการสอน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในระดับชั้นที่สูงขึ้น

สำหรับประเทศไทย ความไม่เท่าเทียมกันระหว่างเด็กผู้หญิงและเด็กผู้ชายในโรงเรียนสหศึกษาทั่ว ๆ ไป ยังคงมีความไม่เท่าเทียมกันอยู่ ซึ่งบางเรื่องในสังคมไทยถือว่าเป็นเรื่องธรรมดาสำหรับสังคม เช่น เด็กผู้หญิงจะต้องเรียบร้อยในขณะที่เด็กผู้ชายที่โผงผาง โหดโผนจะถือว่าเป็นเด็กผู้ชายแท้ ถ้าเด็กผู้ชายคนใดเรียบร้อย นิ่มนวน จะถูกมองว่าไม่ใช่ชายแท้ นอกจากนี้เด็กผู้ชายจะได้เรียนวิชางานไม้ ในขณะที่เด็กผู้หญิงจะแยกไปเรียนวิชาหัตถศึกษา แม้ว่าเด็กผู้หญิงคนใดจะไม่ชอบการฝีมือก็ตาม สิ่งเหล่านี้สำหรับสังคมไทยถือว่าการแบ่งงานกันทำอย่างชัดเจนมากกว่าที่จะคิดว่าเป็นเรื่องของความไม่เท่าเทียมกัน (ศุภนัยน์ แก้วเขียว, 2535: 37) สรุปได้ว่า ครูจึงเป็นอิทธิพลที่สำคัญต่อการถ่ายทอดความคิด ค่านิยม และการรับรู้ในเรื่องบทบาทหญิงชายให้แก่เด็กนักเรียน

2) หนังสือประกอบการเรียน

กระบวนการของการศึกษาและการสร้างค่านิยมต่าง ๆ ของสังคม โดยเฉพาะค่านิยมเกี่ยวกับบทบาทหญิงชายนั้น หนังสือเรียนนับเป็นองค์ประกอบสำคัญของการเรียนรู้ที่ปลูกฝังถ่ายทอดผ่านกระบวนการเรียนการสอน เนื่องจากผู้เรียนจะสามารถพัฒนาความรู้ ความเข้าใจ เจตคติ และซึมซับยอมรับค่านิยมที่สอดแทรกอยู่ในบทเรียนอย่างรวดเร็ว ดังนั้นหากเนื้อหาสาระใน

หนังสือเรียนมีสาระบ่งชี้ถึงค่านิยมที่มีอคติทางเพศ เช่น การจำกัดบทบาทสตรีให้มีบทบาททำงานแต่ในบ้าน ในขณะที่ผู้ชายเป็นผู้ทำงานนอกบ้าน ผู้เรียนก็จะยอมรับในการจำแนกบทบาทดังกล่าวว่าเป็นเรื่องปกติทำให้มีค่านิยมในด้านที่มีอคติทางเพศด้วย แต่หากมีการออกแบบจัดวางและเสริมสร้างเนื้อหาสาระให้หนังสือเรียนที่จะบ่งชี้ถึงค่านิยมเกี่ยวกับบทบาทหญิงชายที่มีการปรับเปลี่ยนบทบาทหญิงและชายให้มีความเหมาะสมกับสังคมสมัยใหม่ให้มีการปฏิบัติต่อกันอย่างเสมอภาค มีโอกาสในการพัฒนาไปพร้อม ๆ กัน โดยมีส่วนร่วมในสังคมอย่างเท่าเทียมกันจะทำให้คนรุ่นใหม่มีค่านิยมที่ดีต่อบทบาทหญิงชาย (คณะอนุกรรมการการศึกษา อาชีพ และวัฒนธรรม, 2538)

จากการศึกษาในประเทศไทยโดยคณะอนุกรรมการการศึกษา อาชีพ และวัฒนธรรมและคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานสตรีแห่งชาติ สำนักงานกฤษฎามนตรี (2539) ศึกษาการประเมินหนังสือเรียนและหนังสืออ่านประกอบการเรียนของกรมวิชาการระดับชั้นประถมศึกษาทุกชั้นเรียนพบว่า ความถี่ของการปรากฏตัวของเพศชายในทุกวิชาสูงกว่าเพศหญิงประมาณ 2 เท่า อันแสดงว่าเพศชายและหญิงมีบทบาทในการถ่ายทอดค่านิยมเกี่ยวกับบทบาทหญิงชายไม่เท่าเทียมกัน การให้ความสำคัญแก่เพศชายมากกว่าเพศหญิง และได้ถ่ายทอดค่านิยมว่าเพศชายมีบทบาทเป็นผู้ทำงานหาเงินเลี้ยงครอบครัวและช่วยเหลือสังคม เป็นผู้นำทั้งในครอบครัวและสังคม ส่วนหญิงมีบทบาทเป็นแม่บ้าน ทำอาหาร และอบรมเลี้ยงดูบุตร รวมทั้งผู้หญิงจะต้องเป็นผู้ถ่ายทอดค่านิยมในการเป็นแม่บ้านให้แก่บุตรสาวสืบต่อไป

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักงานกฤษฎามนตรี (2538) ได้ศึกษาเนื้อหาเกี่ยวกับบทบาทของสตรีในหนังสือเรียนวิชาภาษาไทยและวิชาสังคมศึกษา ในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ปีที่ 2 และปีที่ 3 พบว่าในเนื้อหาแบบเรียนวิชาภาษาไทย มีเนื้อหาที่เกี่ยวกับบทบาทสตรีที่เน้นหนักถึงค่านิยมดั้งเดิม คือเป็นลักษณะที่เน้นให้สตรีมีบทบาทสำคัญภายในครอบครัว สตรีมีลักษณะเป็นผู้ตามและออกสู่สังคมภายนอกน้อยกว่าบุรุษ ส่วนบุรุษจะรับผิดชอบงานนอกบ้าน และมีลักษณะเป็นผู้นำหรือเป็นใหญ่ในครอบครัว สำหรับวิชาสังคมศึกษาในเนื้อหาแบบเรียนมีทั้งส่วนที่เป็นค่านิยมดั้งเดิมเช่นเดียวกับวิชาภาษาไทยและส่วนที่ส่งเสริมบทบาทของสตรีให้พัฒนาขึ้นตามสภาพเศรษฐกิจและสังคมในปัจจุบันโดยเฉพาะในด้านการศึกษาในแบบเรียนได้ให้ความสำคัญของการศึกษาของเพศหญิงทัดเทียมกับเพศชาย

3) อิทธิพลของกลุ่มเพื่อน

กลุ่มเพื่อนมีความสำคัญโดยเป็นแบบอย่างในการส่งเสริมพฤติกรรมที่มีอิทธิพลอย่างยิ่งต่อภาพพจน์บทบาทหญิงชาย อิทธิพลของเพื่อนเป็นกระบวนการขัดเกลาทางสังคมเริ่มตั้งแต่เด็กจนถึงวัยรุ่น งานวิจัยของ Maccoby & Caral (Ettinger, 1994 cited in Bukatko & Dachler, 1995 อ้างถึงใน วรรณภา ลีพิทักษ์วัฒนา, 2541: 61) พบว่าเด็กก่อนวัยเรียนอายุ 3 หรือ 4 ขวบจะเลือกเพื่อนเล่นเพศเดียวกัน เด็กชายเล่นกับเด็กชาย ส่วนเด็กหญิงเล่นกับเด็กหญิง และแนวโน้มการเล่นกับเพื่อนเพศเดียวกันยังคงไว้จนกระทั่งวัยรุ่นตอนต้นและตอนกลาง การเล่นกับเพศเดียวกันทำให้เกิดรูปแบบบทบาทหญิงชายที่แตกต่างกันในเด็กหญิงและชาย เด็กชายจะได้รับอิทธิพลจากเพื่อนมากกว่าเด็กหญิง เด็กชายจะถูกเพื่อนตำหนิหรือลงโทษโดยการไม่ยอมรับถ้าเด็กชายเล่นตุ๊กตา ร้องไห้เมื่อโดนทำร้าย ส่วนเด็กหญิงจะไม่ถูกลงโทษในกลุ่มเด็กหญิงหากเล่นของไม่ตรงตามเพศ กิจกรรม เกมส์ และการเล่นมีความสัมพันธ์ที่มีอิทธิพลต่อบทบาทหญิงชาย และกลายเป็นความสำคัญอีกด้านหนึ่งของกระบวนการขัดเกลาทางสังคม เกมส์ของเด็กชายจะซับซ้อน แข่งขัน มีกฎเกณฑ์ และเล่นแบบลุ่มลูกคลุกคลาน ทำให้เด็กชายพัฒนาความมั่นใจ และการมี ปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนในรูปแบบการใช้อำนาจ ตรงข้ามกับกลุ่มเด็กหญิงที่เล่นเกมส์ เช่น กระโดดเชือก เล่นหนังยาง ซึ่งจะปรับความสัมพันธ์ภาพแบบคุ้นเคยใกล้ชิด ส่งเสริมความร่วมมือและสนับสนุนซึ่งกันและกัน และเล่นกันเป็นกลุ่ม เมื่อเด็กเหล่านี้มีปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนเพศเดียวกันมากกว่ากลุ่มเพื่อนเพศตรงข้ามจะทำให้เด็กชายมีการรับรู้ต่อบทบาทความเป็นชาย และเด็กหญิงจะมีการรับรู้ต่อบทบาทความเป็นหญิง และสะท้อนไปถึงวัยรุ่นซึ่งมีผลมาจากอิทธิพลของกลุ่มเพื่อนในวัยเด็ก (Lindsey, 1994)

ในช่วงวัยรุ่น กลุ่มเพื่อนมีอิทธิพลสำคัญที่เสริมบทบาทหญิงชาย การเป็นแบบอย่างและการยอมรับปฏิบัติตามค่านิยมในกลุ่มเพื่อนเป็นเป้าหมายของกลุ่ม ถ้าไม่ปฏิบัติตามจะถูกลงโทษโดยถูกทอดทิ้งหรือถอนตัวออกจากกลุ่ม ค่านิยมที่มีอิทธิพลทั้งเด็กชายและเด็กหญิง การเลือกตำแหน่งหัวหน้าห้องหรือประธานนักเรียนมีแนวโน้มที่จะเป็นผู้ชาย ตำแหน่งที่มีอำนาจของผู้หญิงได้มาด้วยการแต่งตั้งมากกว่าการเลือกตั้ง วัยรุ่นถูกคาดหวังจากสังคมให้ปฏิบัติตามบรรทัดฐานของสังคมให้มีเอกลักษณ์บทบาทความเป็นชาย วัยรุ่นหญิงจะถูกกดดันให้มีบทบาทความเป็นหญิง และวัยรุ่นต้องการให้ผู้อื่นยอมรับในความเป็นชายหญิงของตน ทั้งจากเพศเดียวกันและเพศตรงข้าม วัยรุ่นชายต้องการที่จะมีทุกสิ่งทุกอย่างเหมือนผู้ชายทั่วไป ส่วนวัยรุ่นหญิงก็ต้องการมีทุกสิ่งทุกอย่างเหมือนเพื่อน ๆ ต้องการเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มและต้องการให้เพื่อนรุ่น

เดียวกันรู้สึกประทับใจในพฤติกรรมของตน โดยวัยรุ่นจะมีลักษณะท่าทาง การแต่งกายตามเพื่อน วัยรุ่นเหล่านี้นิยมความกล้าหาญของบุรุษหรือสตรีที่มีชื่อเสียงดีเด่นและต้องการมีบทบาทอย่าง ผู้ใหญ่ด้วย วัยรุ่นชายจะแสดงพฤติกรรมความเป็นชายให้วัยรุ่นหญิงเห็น เช่น แสดงตนให้เห็นว่าเป็นคนเก่ง คนเด่น คนดัง มีความสามารถทางกีฬา เพื่อเป็นที่ดึงดูดความสนใจของเพื่อนต่างเพศ วัยรุ่นจะมีการเรียนรู้และฝึกฝนกันเองในระหว่างกลุ่มเพื่อนซึ่งเป็นการพัฒนาทักษะทางสังคม เพื่อ การเตรียมเป็นผู้ใหญ่ที่เหมาะสมต่อไป (วรรณภา ลีพิทักษ์วัฒนา, 2541: 62)

จะเห็นได้ว่า กลุ่มเพื่อนมีความสำคัญยิ่งในเรื่องบทบาทหญิงชาย การแบ่งแยกเพศโดยการเลือกเล่นกับเพศเดียวกันส่งผลถึงพัฒนาบทบาทหญิงชายให้เป็นไปในแบบดั้งเดิม คือ เด็กชายที่เล่นกับเด็กชายจะถูกส่งเสริมให้มีการเล่นเป็นแบบลักษณะความเป็นชาย มีการควบคุมอารมณ์ มีการพัฒนารูปแบบของการใช้อำนาจ ส่วนเด็กหญิงก็จะได้รับการส่งเสริมจากกลุ่มเพื่อนให้มีลักษณะความเป็นหญิง เช่น ความเรียบร้อย นุ่มนวล และการแสดงออกทางอารมณ์ เป็นต้น

7.3 อิทธิพลของสื่อมวลชนที่มีผลต่อบทบาทหญิงชาย

สื่อมวลชนเป็นแหล่งกระบวนการขัดเกลาทางสังคมที่สำคัญในการกำหนดคุณค่า และถ่ายทอดภาพลักษณ์ของความเป็นหญิงชาย เพราะที่ผ่านมาสื่อมวลชนส่วนใหญ่ได้นำเสนอ ค่านิยมและความเชื่อในเรื่องหญิงและชายตามการรับรู้ของสังคมไทยดั้งเดิมที่ผู้ชายเป็นผู้ที่มี อำนาจเป็นช้างเท้าหน้า ในขณะที่ผู้หญิงเป็นผู้ไร้อำนาจและเป็นเข้าเท้าหลัง การสะท้อนภาพของ บทบาทหญิงและชายเช่นนั้น มีอิทธิพลอย่างยิ่งในการเป็นตัวแบบให้กับเด็กในการแสดงพฤติกรรม บทบาทหญิงชาย

1) บทบาทหญิงชายในสื่อโฆษณา

สื่อโฆษณาสวนใหญ่มักมุ่งจุดมุ่งหมายไปที่ผู้หญิง ผู้หญิงมักถูกใช้เป็นเพียง สื่อในการถ่ายทอดข่าวสารและความคิดเห็นต่าง ๆ ในสังคม ในด้านการโฆษณาสินค้าต่าง ๆ ที่ใช้ ผู้หญิงเป็นส่วนประกอบให้สินค้ามีสีสันมีความสนใจยิ่งขึ้น ผู้หญิงในโฆษณามักจะถูกนำเสนอแต่ เฉพาะบทบาทในบ้าน คือการเสนอภาพของผู้หญิงในบทบาทหน้าที่ที่ถูกกำหนดมาตั้งแต่ดั้งเดิมใน สังคมคือ หน้าที่ของเมีย แม่ หรือในอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการให้บริการแก่สังคมคือ อาชีพเลขานุการ เสมียน ครู และพยาบาล เป็นต้น การเสนอภาพของผู้หญิงในลักษณะเป็นแม่ศรีเรือน ทำให้ผู้ดู หรือผู้อ่านมองเห็นภาพผู้หญิงมีความสุขกับการเป็นแม่บ้านที่ดีของผู้ชาย การโฆษณาจำกัดและ กำหนดว่าผู้หญิงเป็นผู้รับผิดชอบต่องานบ้านและการดูแลเลี้ยงดูลูก เช่น โฆษณาผงซักฟอกที่ใช้ ผู้หญิงซักเสื้อผ้าได้ขาวสะอาด การล้างจานโดยใช้น้ำยาล้างจานได้ใสสะอาด การเสนอภาพของ

ผู้หญิงในสื่อเช่นนี้ทำให้เกิดการกำหนดบทบาทผู้หญิงไว้แค่กิจกรรมภายในบ้านเท่านั้น (Coleman and Cressey, 1984 อ้างถึงใน วรรณภา ลีพิทักษ์วัฒนา, 2541: 63)

นอกจากนี้โฆษณายังเสนอภาพผู้หญิงในลักษณะที่เป็นเพียงวัตถุทางเพศ โดยนิยมใช้รูปร่างของผู้หญิงในฐานะเป็นเครื่องประดับและเป็นสิ่งเรียกรังความสนใจ เช่น การโฆษณาประสิทธิภาพของรถกระบะแต่ใช้ผู้หญิงนุ่งน้อยห่มน้อยไปยืนประกอบหน้ารถ การเสนอภาพของผู้หญิงในลักษณะที่ใช้แต่เรือนร่างแต่ไม่ได้ใช้สมองนี่เป็นการลดศักดิ์ศรีและคุณค่าแห่งความเป็นคนของเพศหญิงอย่างยิ่ง เป็นการกดผู้หญิงให้ยอมรับการกดขี่ทางเพศของผู้ชาย และปล่อยให้ผู้ชายเป็นผู้ควบคุมเรื่องเพศของผู้หญิงมากขึ้น (ศิริพร สะโครบาเน็ด, 2526: 12-15)

การเสนอภาพ “ผู้หญิงยุคใหม่” เป็นการเสนอภาพของผู้หญิงในลักษณะที่ให้โอกาสผู้หญิงในสองที่ คือ ที่บ้านและที่ทำงาน ขยายโลกของผู้หญิงให้กว้างขึ้นจากบ้านสู่โลกภายนอก และสามารถประกอบอาชีพได้กว้างออกไป นอกจากอาชีพให้บริการมาเป็นนักธุรกิจ แพทย์ ทนายความ การทำงานเคียงบ่าเคียงไหล่กับผู้ชาย เป็นผู้หญิงที่น่าทึ่งและมีความสามารถ ผู้หญิงจะเก่งแค่ไหนก็ได้ในตำแหน่งหน้าที่การงาน แต่ผู้หญิงก็ต้องเป็นแม่และเมียที่ดีด้วย ขณะที่การนำเสนอภาพของผู้ชายในบทบาทของวิชาชีพและกิจกรมนอกบ้าน ไม่ได้มีส่วนในกิจกรรมเกี่ยวกับงานบ้านแม้แต่น้อย ซึ่งการถ่ายทอดภาพพจน์ของหญิงและชายเช่นนี้ ทำให้การรับรู้ที่มีต่อบทบาทต่อผู้หญิงและผู้ชายจะยังคงเป็นแบบดั้งเดิมต่อไป (อุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์, 2526: 16-22)

2) โทรทัศน์

โทรทัศน์มีอิทธิพลที่สำคัญยิ่งในการปลูกฝังแนวคิดและภาพพจน์ของบทบาทในแต่ละเพศให้กับสาธารณชน โดยผ่านทางรายการด้านข้อมูล ข่าวสาร และรายการบันเทิงต่าง ๆ เด็กจะเรียนรู้จากโทรทัศน์ และบางครั้งก็แสดงพฤติกรรมบางอย่างตามแบบที่ได้เห็นในโทรทัศน์ และในบางกรณีโทรทัศน์สามารถเปลี่ยนการรับรู้ของเด็กที่ได้รับจากชีวิตจริง โทรทัศน์จึงเป็นแหล่งที่สำคัญทางสังคมในการสร้างค่านิยม การรับรู้ และเจตคติของคนในสังคม การศึกษา รายการโทรทัศน์ประเภทต่าง ๆ มีดังนี้ (ฉลาดชาย รมิตานนท์, 2533 อ้างถึงใน วรรณภา ลีพิทักษ์วัฒนา, 2541: 64-66)

2.1) รายการข่าว

การศึกษาในสหรัฐอเมริกา ระบุสถิติที่ปรากฏในช่วงปี 1974-1975 พบว่า ผู้หญิงตกเป็นข่าวน้อยกว่าผู้ชาย สำหรับในประเทศไทยนั้น พบว่า 90% เป็นข่าวเกี่ยวกับผู้ชายทั้งนี้ เพราะบทบาทและสถานภาพระหว่างเพศไม่เท่าเทียมกัน ข่าวที่เป็นข่าวทางการเมือง ผู้หญิงก็ไม่มี

ส่วนทางการเมืองมากนัก นอกจากผู้หญิงที่เข้าไปเป็นนักการเมืองที่ได้รับมอบหมายให้ทำงานในเรื่องที่เป็นเรื่องผู้หญิงกับเด็ก ซึ่งเป็นเรื่องที่สังคมไม่ได้ให้ความสำคัญเท่าที่ควร หรือในกรณีที่เสนอข่าวผู้หญิง ผู้หญิงเหล่านั้นก็ต้องเป็นผู้หญิงที่มีความสามารถเป็นพิเศษ เช่น เป็นผู้นำระดับชาติ เป็นดารานักร้อง นักแสดง ดังนั้นถ้ามองในแง่ปริมาณความถี่ของการเป็นข่าว ผู้ชายก็จะมีมากกว่า

หัวข้อข่าวเกี่ยวกับผู้หญิง เมื่อผู้หญิงตกเป็นข่าวขึ้นมา มักเป็นเรื่องผู้หญิงในสภาพที่เป็นเมียและแม่ เป็นผู้ที่ไม่มีความคิดเห็นอยู่เบื้องหลังเจียบ หรืออาจคอยสนับสนุนให้กำลังใจและเสริมให้ผู้ชายเข้าไปประสบความสำเร็จในชีวิตและหน้าที่การงาน อีกข่าวที่ผู้หญิงมักจะปรากฏในแหล่งของข่าวก็คือ การเป็นเหยื่อผู้เคราะห์ร้าย เช่น กรณีถูกข่มขืน ฆาตกรรม หรือไม่ก็ถูกขายเป็นสินค้า หรือไม่ก็ถูกจับกุมในฐานะเป็นโสเภณี เป็นผู้กระทำความผิด หรือแม่ฆ่าลูก โดยโทษว่าแม่เหล่านั้นใจร้าย แต่ไม่เคยโทษพ่อที่ทิ้งลูกและเมียไปซึ่งจะตอกย้ำที่เพศแม่เท่านั้น

ประเด็นผู้หญิงเข้ามามีส่วนร่วมในการทำข่าว เป็นผู้สื่อข่าวหรือผู้ประกาศข่าว ซึ่งปัจจุบันพบว่ามีมากขึ้น ผู้หญิงเริ่มเข้ามาเป็นนักข่าวสัมภาษณ์หรือเจาะลึกข่าวต่าง ๆ มากขึ้นกว่าเดิม แต่อย่างไรก็ตามข่าวที่นักข่าวผู้หญิงเข้าไปสัมภาษณ์หรือเจาะข่าว ก็ยังเป็นข่าวของผู้ชายเป็นส่วนใหญ่เนื่องจากผู้ชายยังเป็นผู้ควบคุมสังคม ผู้ชายจึงอยู่ในตำแหน่งที่ปรากฏเป็นข่าวได้มากกว่า และเรื่องราวเกี่ยวกับผู้ชายที่ปรากฏเป็นข่าวสังคมถือว่าเป็นข่าวที่น่าสนใจกว่าข่าวของผู้หญิงที่ออกมาในรูปของการเย็บปักถักร้อย หรือแฟชั่นสวย ๆ งาม ๆ

2.2) รายการละคร พอจะสรุปได้ว่า

ในเนื้อเรื่องของละคร บทบาทของผู้ชายที่ปรากฏในโทรทัศน์ คือความสำเร็จในชีวิตหน้าที่การงาน ความสำเร็จในการศึกษา ความสำเร็จในการเมือง การทหาร ความสำเร็จในเรื่องของอำนาจ ความสำเร็จในการต่อสู้ผจญภัย ความฉลาด ความมีเสน่ห์ เป็นสิ่งที่เน้นคู่ไปกับบทบาทของผู้ชาย แต่บทบาทของผู้หญิงส่วนใหญ่มักจะเป็นเรื่องการแต่งกายกับการเป็นแม่เพียงสองคุณลักษณะนี้เท่านั้นที่สังคมถือว่าเป็นสาระสำคัญที่สุดของความเป็นผู้หญิง นอกจากนี้ บทละครมักตอกย้ำการแบ่งแยกงานระหว่างเพศตามแนวคิดดั้งเดิมที่เกี่ยวกับชีวิตสามีภรรยา โดยละครจะตอกย้ำให้เห็นว่าหน้าที่ของผู้ชายคือหน้าที่นอกบ้าน การหาเลี้ยงครอบครัว การเป็นผู้นำ และเป็นผู้ที่เหนื่อยยากในการหาเลี้ยงครอบครัว ส่วนบทบาทของผู้หญิงเน้นในเรื่องงานบ้าน การใช้จ่าย บทละครโทรทัศน์จะเน้นบทที่เป็นคนทำงานในบ้าน ประณินบิตลูกและสามี

นอกจากนั้น เรื่องของการทำงาน หน้าที่ บทบาทของผู้หญิงที่ปรากฏในตัวละคร โทรทัศน์ มักเน้นการแบ่งบทบาทระหว่างเพศอย่างชัดเจน รวมทั้งบุคลิกที่ติดไปกับอาชีพ

ที่สังคมกำหนด เช่น ผู้ชายต้องเข้มแข็ง แข็งแรง ฉลาดเฉลียว มีสติปัญญา แก้ไขปัญหาได้จับใจ ในขณะที่ผู้หญิงจะต้องอ่อนหวาน อ่อนโยนแต่อ่อนไหวและเจ้าอารมณ์ หงุดหงิด พุดมาก ปากร้าย ตัวละครผู้หญิงที่ปรากฏมีลักษณะค่อนข้างจะเฉื่อยชากว่าตัวละครที่เป็นผู้ชาย ผู้ชายมีลักษณะ กระฉับกระเฉง ยกเว้นนางเอกหรือนางร้ายที่จะกระฉับกระเฉงมากเป็นพิเศษเกินกว่าคนธรรมดาทั่วไปโดยเฉพาะปากจะร้าย บางครั้งอาจมีการพยายามเสนอภาพลักษณ์ของผู้หญิงรุ่นใหม่ที่ไม่ใกล้เคียงกับความเป็นผู้ชาย คือ สุนัขหรือ กินเหล้า ชกต่อย บู้ ปากร้ายและหยาบคายได้เท่า ๆ กับผู้ชาย ทำให้ผู้ดูรู้สึกวุ่นวายเหมือนผู้ชาย และสะท้อนออกมาในลักษณะภาพของผู้หญิงต่อสู้กับการที่ถูกกดขี่ได้ แต่แท้จริงแล้วไม่ใช่ภาพของการต่อสู้เพื่อสิทธิและความเสมอภาค เพราะได้ปฏิเสธด้านดีงามของมนุษย์ โดยเลียนแบบบทบาทด้านลบของผู้ชาย ซึ่งไม่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสถานภาพตรงกันข้ามเท่ากับเป็นการไปยอมรับค่านิยมของความเป็นชายมาแทน

3) หนังสือการ์ตูน

ในการ์ตูนมีผู้หญิงอยู่ 2 ประเภท คือ ประเภทแรกเป็นผู้หญิงที่แต่งงานแล้ว ในระยะแรกแต่งงานใหม่ ๆ จะมีรูปร่างสวยงามหลังจากนั้นไม่นานจะอ้วน ลงพุง อายุมาก เป็นที่น่าเบื่อหน่ายของสามี เป็นการบอกเป็นนัยว่าผู้หญิงปล่อยตัวไม่เอาใจใส่รูปร่างหน้าตา ทำให้หมดความน่าสนใจ บุคลิกภาพของผู้หญิงที่แต่งงานแล้วในการ์ตูน คือ ดู ค่อมอ้วนอย่างเด็ดขาด ชี้นิ่ง บทบาทของผู้ชายที่คอยทะโลมคนใช้สาว ๆ เด็ก ๆ ทำให้ผู้อ่านเกิดความรู้สึกว่าความผิดตกอยู่ที่ผู้หญิงที่ปล่อยปละละเลยตัวเองจนทำให้สามีต้องมองหาของที่สวย ๆ งาม ๆ ส่วนในด้านอาชีพผู้หญิงที่แต่งงานแล้วจะเป็นแม่บ้านและคอยเก็บเงินจากสามี ประเภทสองเป็นผู้หญิงที่เป็นสาวโสดที่ปรากฏในการ์ตูนจะมีลักษณะรูปร่างหน้าตาสวยงาม แต่งกายด้วยเสื้อผ้าทันสมัย ผู้ชายในการ์ตูนจะให้ความสนใจเป็นพิเศษ สรรูปแล้วถือว่าผู้หญิงต้องหน้าตาดีจึงเป็นที่น่าสนใจสำหรับผู้ชาย อุปนิสัยของผู้หญิงที่สะท้อนออกมาในการ์ตูนส่วนใหญ่แล้วมักมีความต้องการทางเพศรุนแรง ภาพในการ์ตูนผู้หญิงจะออกมาในลักษณะที่พยายามดึงดูดผู้ชายโดยใช้ร่างกายเป็นตัวล่อ นอกจากนี้ภาพอีกอย่างคือ ภาพของผู้หญิงที่หุนหาว ฟุ่มเฟือย ใช้จ่ายบนความเหน้อยยากของสามี

กล่าวโดยสรุป คือ ภาพของผู้หญิงในสื่อโฆษณา โทรทัศน์ ละคร ภาพยนตร์ และหนังสือการ์ตูน จะเห็นว่ามีทิศทางที่สอดคล้องกันเป็นส่วนใหญ่ คือ เสนอภาพลักษณ์ของผู้หญิงในความเป็นเมียและเป็นวัตถุทางเพศ ส่วนภาพของผู้ชายจะถูกตอกย้ำในคุณค่าด้านการเป็นผู้นำ ผู้หาเลี้ยงครอบครัว มีความสามารถ และกล้าหาญ ซึ่งเห็นว่ายังเป็นภาพโดยรวมของบทบาทหญิงชายแบบดั้งเดิม

8. การวัดและการประเมินบทบาทหญิงชาย

แนวคิดบทบาทหญิงชายแบบดั้งเดิม เชื่อว่าบทบาทของเพศหญิงและเพศชายมีความแตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัด โดยบทบาททางเพศของผู้ชายและผู้หญิงมีลักษณะที่ต่อเนื่องกันในเรื่องเดียวกันโดยมีสองทิศทาง และเชื่อว่าบุคคลหนึ่งจะมีลักษณะความเป็นชายหรือไม่ก็มีความเป็นหญิงลักษณะใดลักษณะหนึ่งเท่านั้น จึงได้มีการพัฒนามาตรวัดลักษณะความเป็นหญิงและชายขึ้นมาอย่างมากมาย เช่น Terman-Miles M-F Test (1963), M-F Scale of the Strong Vocational Interest Blank (1943), Mf Scale of the Minnesota Multiphasic Personality Inventory (MMPI : Hathaway and Mckinley 1943) และ Femininity Scale of Gough's California Psychological Inventory (CPI 1964) เป็นต้น (Kaplan & Sedney, 1980: 12) ซึ่งการออกแบบเครื่องมือในการประเมินพฤติกรรมเกี่ยวกับบทบาทหญิงชายจะประกอบด้วยคุณลักษณะต่าง ๆ ที่ตรงกันข้ามซึ่งเป็นการแตกต่างระหว่างผู้ชายกับผู้หญิง เช่น ข้อความที่วัดเกี่ยวกับ "ความสุภาพ" (Gentle) ซึ่งเป็นลักษณะที่บ่งบอกถึงความเป็นหญิง ฉะนั้นในผู้หญิงทั่วไปควรจะมีความสุภาพในระดับสูงและผู้ชายทั่วไปควรจะมีความสุภาพในระดับต่ำ หรือลักษณะ "แข็งแกร่ง" (Forceful) ซึ่งเป็นลักษณะของเพศชาย ผู้ชายก็จะมีลักษณะนี้สูงในขณะที่ผู้หญิงจะมีลักษณะนี้ต่ำ ดังนั้นจะเห็นได้ว่าลักษณะของผู้ชายและลักษณะของผู้หญิงจะเป็นลักษณะที่ต่อเนื่องกันในเรื่องเดียวกันโดยมี 2 ทิศทาง ตามมาตรวัดแบบดั้งเดิมบุคคลคนหนึ่งไม่สามารถตอบว่าตนมีทั้ง 2 ลักษณะอยู่ด้วยกัน แต่จะต้องตอบว่าตนมีลักษณะใดลักษณะหนึ่งเพียงลักษณะเดียวเท่านั้น ดังภาพตัวอย่าง

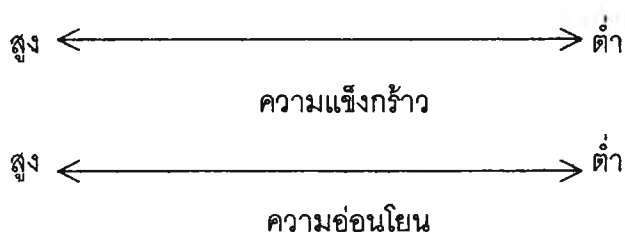

แผนภาพที่ 2 แสดงถึงรูปแบบในการสร้างแบบวัดเกี่ยวกับบทบาทหญิงชายตามแนวคิดดั้งเดิม (Kaplan and Sedney, 1980: 12)

แบบวัดในลักษณะนี้มีข้อเสีย คือ ไม่สามารถที่จะตอบว่ามีทั้งลักษณะของความเป็นชายและความเป็นหญิงในเวลาเดียวกันได้ เพราะหากประเมินตนเองระหว่างกลางของทั้ง 2 ข้อ อาจตีความได้ว่าไม่มีทั้ง 2 ลักษณะก็ได้ ทำให้ผลที่ได้เกิดความคลาดเคลื่อนไปจากความเป็นจริง

ในระยะหลังได้มีแนวคิดใหม่เกี่ยวกับบทบาทหญิงชาย กล่าวคือ ลักษณะของความเป็นชายและลักษณะของความเป็นหญิงมีอิสระไม่ขึ้นแก่กันโดยที่ในลักษณะหนึ่ง ๆ ผู้ชายและผู้หญิงอาจมีลักษณะนั้นได้สูงพอ ๆ กัน แต่โดยมากผู้หญิงและผู้ชายมักจะมีลักษณะเฉพาะ

ตามเพศของตนสูงกว่าที่จะมีในเพศตรงข้าม เช่น ข้อความที่วัดเกี่ยวกับความสุภาพ เป็นข้อความที่วัดถึงลักษณะความเป็นหญิง (Feminine Item) ดังนั้น ในผู้หญิงทั่วไปควรมีลักษณะนี้สูง และผู้ชายทั่วไปก็อาจมีลักษณะนี้ในระดับสูงได้เช่นกันแต่มักอยู่ในระดับต่ำกว่า ผู้หญิงและผู้ชายไม่จำเป็นต้องมีลักษณะแข็งแกร่งซึ่งเป็นลักษณะตรงข้ามมาแทนที่ (Bem, 1975; Constantinople, 1973, Spence, Helmreich and Stapp, 1975 cited in Kaplan and Sedney, 1980: 13) ซึ่งคะแนนความเป็นหญิงของคน ๆ หนึ่งจะไม่สัมพันธ์กับคะแนนความเป็นชาย มาตราวัดแบบใหม่จะไม่ถามให้ผู้ตอบเลือกกระหว่างลักษณะที่แสดงความเป็นหญิง และความเป็นชายดังเช่นมาตราวัดแบบดั้งเดิม ดังนั้นลักษณะของมาตราวัดแบบใหม่จะเป็นดังนี้

แผนภาพที่ 3 แสดงถึงรูปแบบในการสร้างแบบวัดเกี่ยวกับบทบาทหญิงชายตามแนวคิดใหม่

(Kaplan and Sedney, 1980: 13)

ดังนั้นคะแนนของคน ๆ หนึ่งอาจจะสูงทั้ง 2 ลักษณะหรือต่ำทั้ง 2 ลักษณะหรือลักษณะใดลักษณะหนึ่งสูง อีกลักษณะหนึ่งต่ำก็ได้ ตัวอย่างมาตราวัดแบบใหม่ เช่น Bem Sex Role Inventory (BSRI), Spence, Helmreich and Stapp's Personality Attributes Questionnaire (PAQ), Berzins, Welling and Wetter's PRF ANDRO Scale และ Heilbrun's Androgyny measure from the Adjective Check List เป็นต้น (Kaplan and Sedney, 1980: 13)

มาตราวัดบทบาทหญิงชายแบบดั้งเดิมและแบบใหม่มีลักษณะที่แตกต่างกันอยู่ 2 ประการ ดังนี้ (Kaplan and Sedney, 1980: 12-13)

ประการที่ 1 แบบวัดบทบาทหญิงชายแบบดั้งเดิม จะมีมาตราวัดความเป็นชายและความเป็นหญิงที่มีความสัมพันธ์กันในทางลบ ลักษณะความเป็นหญิงและลักษณะความเป็นชายเป็นมิติของบุคลิกภาพที่ต่อเนื่องกัน หากมีลักษณะบทบาทแบบใดแบบหนึ่งสูงก็ย่อมจะมีลักษณะหนึ่งต่ำ ลักษณะของข้อคำถามจึงมักจะถูกจัดอยู่ในรูปของข้อความที่มี 2 ขั้ว โดยที่ขั้วหนึ่งจะเป็นลักษณะของความเป็นชาย ส่วนอีกขั้วหนึ่งจะเป็นลักษณะของความเป็นหญิง ซึ่งข้อคำถามในลักษณะนี้จะทำให้ไม่สามารถตอบว่ามีทั้งลักษณะความเป็นชายและความเป็นหญิงในเวลาเดียวกันได้ เพราะถ้าหากมีการประเมินตนเองระหว่างกลางของทั้งสองขั้ว ก็อาจจะตีความหมายได้ว่า

ไม่มีทั้งสองลักษณะ ส่วนแบบวัดแบบใหม่จะถือว่าลักษณะความเป็นชายและลักษณะความเป็นหญิงนั้นเป็นบุคลิกที่เป็นอิสระจากกัน ข้อคำถามแต่ละข้อจึงใช้วัดลักษณะความเป็นชายหรือลักษณะความเป็นหญิง ลักษณะใดลักษณะหนึ่งเท่านั้น และการตีความลักษณะความเป็นหญิงจึงจะสามารถบอกได้ว่าบุคคลนั้นมีคุณลักษณะใดสูงลักษณะใดต่ำ หรือมีลักษณะทั้งสองสูงทั้งคู่หรือต่ำทั้งคู่

ประการที่ 2 ข้อคำถามของแบบวัดบทบาทหญิงชายแบบดั้งเดิมที่ใช้ในมาตรวัดลักษณะความเป็นชายและมาตรวัดลักษณะความเป็นหญิงมักจะเป็นข้อคำถามที่มาจากกาที่ชายและหญิงส่วนใหญ่มีพฤติกรรมตอบสนองต่อสถานการณ์ที่เฉพาะเจาะจงต่างกัน ส่วนการคัดเลือกข้อคำถามในแบบวัดบทบาทแบบใหม่ถือว่าลักษณะความเป็นชาย และลักษณะความเป็นหญิงนั้นเป็นลักษณะนามธรรม ที่ใช้อธิบายรูปแบบของพฤติกรรมอย่างกว้าง ๆ มากกว่าที่จะเฉพาะเจาะจงโดยตรงถึงพฤติกรรมของชายและหญิงที่แตกต่างกัน ดังนั้นข้อความที่ใช้ในแบบวัดความเป็นหญิงจึงเป็นลักษณะที่สังคมรับรู้ว่าเป็นลักษณะที่พึงปรารถนาหรือเป็นลักษณะของผู้หญิงส่วนใหญ่มากกว่าจะเป็นลักษณะของผู้ชาย หรือเป็นลักษณะของผู้ชายโดยทั่วไปมากกว่าจะเป็นลักษณะของผู้หญิงตามการรับรู้ของคนในสังคม

แบบวัดบทบาทหญิงชายที่นิยมใช้ในปัจจุบัน คือ

1) Bem Sex Role Inventory : BSRI (Bem, 1974: 155-162)

มีจุดประสงค์ที่จะแยกความแตกต่างของบทบาทหญิงชายของบุคคลออกเป็นลักษณะบุคลิกภาพแบบใดแบบหนึ่งระหว่างลักษณะความเป็นชาย (Masculine) ลักษณะความเป็นหญิง (Feminine) ลักษณะความเป็นชายและหญิงสูงทั้งคู่ (Androgyny) และลักษณะความเป็นชายและหญิงต่ำทั้งคู่ (Undifferentiated) ลักษณะของข้อคำถามเป็นคำคุณศัพท์ที่บรรยายถึงคุณลักษณะหรือบุคลิกภาพของบุคคล โดยให้ผู้ตอบเลือกแต่ละข้อว่าตรงกับบุคลิกลักษณะของเขาอย่างน้อยเพียงใดในลักษณะการจัดอันดับ (Rating Scale) ข้อคำถามต่าง ๆ ได้มาจากรายการคำคุณศัพท์ (Adjective Check List) ทั้งหมด 200 ข้อ ซึ่ง Bem และกลุ่มนักเรียนจำนวนหนึ่งประเมินว่าเป็นลักษณะทางบวกของข้อกระทงที่แสดงถึงลักษณะความเป็นชาย และข้อกระทงที่แสดงถึงลักษณะความเป็นหญิง จากนั้นคัดเลือกข้อกระทงที่กลุ่มตัวอย่างประเมินว่าเป็นลักษณะที่เหมาะสมกับเพศชายมากกว่าเพศหญิง (Masculine Item) 20 ข้อ เป็นลักษณะที่เหมาะสมกับเพศหญิงมากกว่าเพศชาย (Feminine Item) 20 ข้อ และลักษณะที่เป็นกลาง 20 ข้อ โดยเป็นลักษณะเป็นกลางทางบวกที่สังคมพึงปรารถนา 10 ข้อ และลักษณะทางลบที่สังคมไม่พึงปรารถนา

10 ข้อ รวมเป็นข้อกระทงทั้งสิ้น 60 ข้อ ผู้ตอบจะต้องเลือกคำคุณศัพท์แต่ละข้อว่าตรงกับบุคลิก ลักษณะของตนมากน้อยเพียงใด โดยประเมินจาก 7 ระดับคะแนน จาก 1 ถึง 7

2) Personal Attributes Questionnaire : PAQ ของ Spence และคณะ (Spence, Helmreich and Stapp, 1975: 29-39)

พัฒนาขึ้นมาจากมาตรวัดภาพในความคิดเกี่ยวกับบทบาทหญิงชาย (Sex Role Stereotype) ของ Rosenkrantz และคณะ (Rosenkrantz, et al, 1968 cited in Kaplan and Sedney, 1980) ลักษณะของมาตรวัดประกอบด้วยข้อกระทงที่แสดงลักษณะความเป็นชาย 23 ข้อ ความเป็นหญิง 18 ข้อ และข้อกระทงที่เป็นลักษณะของทั้งหญิงและชาย 13 ข้อ แต่ในปัจจุบันมีการปรับปรุงให้เป็นฉบับย่อ ซึ่งประกอบด้วยข้อกระทงที่แสดงลักษณะดังกล่าวทั้ง 3 ลักษณะ ๆ ละ 8 ข้อ โดยให้ผู้ตอบเลือกว่าในแต่ละข้อกระทงแสดงลักษณะที่ตรงกับตัวเขามากน้อยเพียงใด จากการประเมินใน 5 อันดับคะแนนจาก 1 ถึง 5

ลักษณะของมาตรวัด BSRI และ PAQ มีความคล้ายคลึงกันมากทั้งในเรื่องของการพัฒนาข้อกระทงที่ใช้ในการวัด การคิดคะแนน และการแปลผลซึ่งความสอดคล้องกันในโครงสร้างของมาตรทั้ง 2 มี 2 ประการคือ (วรรณภา เพชรพันธ์, 2534: 37)

ประการที่ 1 มาตรทั้ง 2 มีพื้นฐานในการคัดเลือกข้อกระทงโดยอาศัยการตัดสินใจจากภาพในความคิดเกี่ยวกับบทบาทหญิงชาย ซึ่งเป็นภาพพจน์ที่เป็นพฤติกรรมที่พึงปรารถนาของเพศหญิงและชายในสังคม

ประการที่ 2 มาตรทั้ง 2 ใช้คำคุณศัพท์ที่อาศัยความแตกต่างระหว่างลักษณะพฤติกรรมของหญิงและชายโดยในเพศชายมุ่งเน้นการกระทำที่นำไปสู่ความสำเร็จตามเป้าหมาย หรือการกระทำที่มุ่งตนเองเป็นหลัก เช่น ความเชื่อมั่นในตนเอง การกล้าแสดงออก เป็นต้น ส่วนในเพศหญิงมุ่งเน้นลักษณะการกระทำที่สนับสนุน หรือเป็นผลดีต่อการอยู่ร่วมกับผู้อื่น เช่น การเอาใจใส่ผู้อื่น และการตอบสนองทางอารมณ์ เป็นต้น

วิธีการคิดคะแนนและการแปลผล

วิธีการคิดคะแนนมาตรวัดบทบาทหญิงชายมี 2 วิธี ได้แก่

วิธีที่ 1 เป็นวิธีการแบบดั้งเดิมที่ใช้ในการคิดคะแนนมาตร BSRI ของ Bem (1974) โดยมีพื้นฐานมาจากแนวความคิดที่ว่า คะแนนลักษณะความเป็นหญิงและความเป็นชาย มีความแตกต่างกัน และลักษณะแอนโดรจีนีหมายถึง คุณลักษณะที่เท่าเทียมกันระหว่างความเป็นหญิงและความเป็นชาย Bem แปลผลคะแนนความเป็นหญิง ความเป็นชาย และแอนโดรจีนี จากค่าความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญระหว่างลักษณะความเป็นหญิงและความเป็นชาย คือ ถ้า

คะแนนความเป็นหญิงสูงกว่าความเป็นชายอย่างมีนัยสำคัญ หมายความว่าผู้นั้นมีลักษณะความเป็นหญิง และจะมีลักษณะความเป็นชายถ้าคะแนนความเป็นชายสูงกว่าความเป็นหญิงอย่างมีนัยสำคัญ แต่ถ้าคะแนนทั้ง 2 ลักษณะไม่แตกต่างกันแสดงว่าคน ๆ นั้น มีลักษณะแอนโดรจีนี

วิธีที่ 2 เป็นวิธีการคิดคะแนนโดยใช้เทคนิคการแบ่งกลุ่มจากค่ามัธยฐาน (Median Split) ซึ่งคิดขึ้นโดย Spence, Helmreich และ Stapp (1975 cited in Kaplan and Sedney, 1980) ซึ่งต่อมา Bem ได้ใช้วิธีการนี้เช่นกัน วิธีการคิดคะแนนโดยรวมคะแนนของผู้ตอบแต่ละคนในแต่ละลักษณะ แล้วเรียงคะแนนทั้งหมดจากคนที่ได้คะแนนสูงถึงคนที่ได้คะแนนต่ำ จากนั้นใช้เทคนิคการแบ่งกลุ่มโดยหาค่ามัธยฐาน ซึ่งจะแบ่งผู้ตอบออกเป็น 2 กลุ่มเท่า ๆ กัน ดังนั้น ผู้ที่มีคะแนนความเป็นชายสูงกว่ามัธยฐาน และคะแนนความเป็นหญิงต่ำกว่ามัธยฐาน หมายถึงผู้ที่มีลักษณะความเป็นชาย ในทำนองเดียวกัน ถ้าผู้ที่มีคะแนนความเป็นหญิงสูงกว่ามัธยฐาน และคะแนนความเป็นชายต่ำกว่ามัธยฐาน หมายถึงผู้ที่มีลักษณะความเป็นหญิง ส่วนผู้ที่มีคะแนนทั้งลักษณะความเป็นหญิงและความเป็นชายสูงกว่ามัธยฐานแสดงว่ามีบทบาทหญิงชายแบบแอนโดรจีนี และผู้ที่มีคะแนนทั้ง 2 ลักษณะต่ำกว่ามัธยฐาน หมายถึงผู้ที่มีบทบาทหญิงชายในลักษณะที่ไม่ชัดเจน รูปแบบของการคิดคะแนนได้แสดงไว้ในตารางแสดงการแปลคะแนนของบทบาทหญิงชายโดยอาศัยเทคนิคการแบ่งกลุ่มจากค่ามัธยฐานของแต่ละลักษณะ (Median Split Technique) ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 3 แสดงการแปลผลคะแนนบทบาทหญิงชายโดยเทคนิคการแบ่งกลุ่มจากค่ามัธยฐาน (Median Split Technique) จาก T.T. Spence and R.L. Helmreich (1978 cited in Kaplan and Sedney, 1980: 19)

เทคนิคการแบ่งกลุ่มจากค่ามัธยฐาน Median Split Technique		ลักษณะความเป็นชาย	
		สูงกว่ามัธยฐาน	ต่ำกว่ามัธยฐาน
ลักษณะ ความเป็นหญิง	สูงกว่ามัธยฐาน	กลุ่มที่มีลักษณะความเป็นหญิงและความเป็นชายสูงทั้งคู่ (Androgyny)	กลุ่มที่มีลักษณะความเป็นหญิงสูง (Feminine)
	ต่ำกว่ามัธยฐาน	กลุ่มที่มีลักษณะความเป็นชายสูง (Masculine)	กลุ่มที่มีลักษณะความเป็นหญิงและความเป็นชายต่ำทั้งคู่ (Undifferentiated)

มาตรวัดบทบาทหญิงชายในประเทศไทย

สำหรับมาตรวัดบทบาทหญิงชายในประเทศไทย ได้มีผู้พยายามพัฒนามาตรวัดขึ้นมา ดังต่อไปนี้

นิตยกุล อรรถนุพรรณ (2529) พัฒนามาตรวัดบทบาทหญิงชายขึ้นเพื่อวัดคุณลักษณะที่เป็นจริงและลักษณะที่พึงปรารถนาของชายและหญิงไทยในปัจจุบัน โดยแปลและเรียบเรียงจากมาตร BSRI, PAQ และ Adjective Check List มีข้อกระทงทั้งสิ้น 97 ข้อ เป็นข้อกระทงที่แสดงลักษณะความเป็นหญิง 51 ข้อ และลักษณะความเป็นชาย 46 ข้อ การคิดคะแนนแบ่งเป็น 7 ระดับคะแนน มีค่าตั้งแต่ 1 ถึง 7 ตามลำดับ แต่ไม่มีการจำแนกกลุ่มตัวอย่างออกเป็นประเภทตามบทบาทหญิงชาย

ฉันทิกา ทิมากร (2534) และวรรณภา เพชรพันธ์ (2534) นำมาตรของนิตยกุลมาพัฒนาต่อ และปรับปรุงตามแนวทางของ Bem โดยนำไปทดลองใช้กับกลุ่มตัวอย่างจากนั้นนำมาคิดข้อด้วยวิธีการทางสถิติปรากฏว่ามาตรของ ฉันทิกา เหลือข้อกระทงที่วัดลักษณะความเป็นหญิงความเป็นชาย และลักษณะที่เป็นกลางอย่างละ 13 ข้อ ส่วนมาตรของ วรรณภา ประกอบด้วยข้อกระทงที่วัดลักษณะทั้ง 3 ดังกล่าวอย่างละ 10 ข้อ โดยทั้ง 2 มาตรใช้การสุ่มข้อกระทงทั้งหมดเข้าในมาตร ด้านการคิดคะแนนทั้ง 2 มาตรมีวิธีการคิดคะแนนและแปลผลเหมือนกัน คือ ลักษณะมาตรเป็นมาตราส่วนประเมินค่า 7 ช่วงคะแนน จาก “น้อยที่สุด” ถึง “มากที่สุด” ให้คะแนนจาก 1 ถึง 7 จากน้อยที่สุดถึงมากที่สุด ตามลำดับ และใช้เทคนิคการแบ่งกลุ่มจากค่ามัธยฐานเพื่อแบ่งกลุ่มตัวอย่างออกเป็น 4 ประเภท ตามบทบาทหญิงชาย

พลินี อากาศ (2543) ได้พัฒนาแบบวัดบทบาทหญิงชายแบบยืดหยุ่นขึ้นโดยปรับปรุงมาจากแบบสอบถาม The Katz Sex-Role Flexibility Questionnaire ของ Katz (1991) ประกอบด้วยลักษณะ 5 ด้าน คือ ด้านลักษณะความเป็นชายและความเป็นหญิงในตนเอง ด้านความชื่นชอบในอาชีพ ด้านความชื่นชอบกิจกรรมภายใน ครอบครัว ด้านความชื่นชอบกิจกรรมยามว่าง และด้านความชื่นชอบในวิชาการ โดยใช้แบบมาตราส่วนประเมินค่า 5 หน่วย จาก “มากที่สุด” ถึง “น้อยที่สุด” รวมรายข้อทั้งสิ้น 25 ข้อ คิดคะแนนเรียงตามลำดับแบบประเมินค่า 5 หน่วย จาก “มากที่สุด” ถึง “น้อยที่สุด” เป็นคะแนน 4 ถึง 0 ตามลำดับ

9. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทบาทหญิงชาย

งานวิจัยในต่างประเทศ

Patricia Minuchin (1965 cited in Kaplan & Sedney, 1980: 200) พบว่าครอบครัวที่บิดามารดามีบทบาทหญิงชายแบบดั้งเดิม ลูกชายจะแสดงความก้าวร้าวในการเล่นมากกว่าลูกสาว แต่ครอบครัวที่มีบิดามารดามีบทบาทหญิงชายแบบสมัยใหม่ พบว่าลูกชายและลูกสาวมีความก้าวร้าวไม่แตกต่างกัน กล่าวคือบทบาททางเพศของบิดามารดามีผลต่อความแตกต่างระหว่างการแสดงบทบาททางเพศของลูกชายและลูกสาว โดยความก้าวร้าวเป็นลักษณะความเป็นชายของบทบาทหญิงชายแบบดั้งเดิม

Lansky (1967 cited in Kaplan & Sedney, 1980: 199) ได้ใช้แบบสอบถามซักถามบิดามารดาของเด็กอนุบาล และเด็กก่อนวัยเรียนจำนวน 98 คน เกี่ยวกับความคิดเห็นของบิดามารดาที่มีต่อการเลือกกิจกรรมที่มีลักษณะตรงตามเพศของลูก (ตัวอย่างเช่น เด็กผู้หญิงเล่นตุ๊กตา เด็กผู้ชายเล่นปืน) และกิจกรรมที่ตรงข้ามกับเพศ (เช่นเด็กหญิงเล่นปืน เด็กชายเล่นตุ๊กตา) พบว่าทั้งบิดามารดาที่มีแนวโน้มที่แสดงความไม่เห็นด้วยต่อการเลือกกิจกรรมที่มีลักษณะตรงข้ามกับเพศของลูกชายมากกว่าลูกสาว กล่าวคือแสดงความเห็นทางลบต่อกิจกรรมที่มีลักษณะตรงข้ามกับเพศของลูกชาย แต่แสดงความเห็นที่เป็นกลางหรือทางบวกต่อกิจกรรมที่มีลักษณะตรงข้ามกับเพศของลูกสาว

Lambert, Yackley & Hein (1971 cited in Kaplan & Sedney, 1980: 199) ทำการศึกษาความแตกต่างระหว่างบิดามารดาที่คาดหวังในบทบาททางเพศของลูกชายและลูกสาวที่มีอายุ 6 ปี พบว่าบิดามารดาจะคาดหวังให้ลูกชายมีบทบาทหญิงชายที่ตรงตามเพศมากกว่าคาดหวังในตัวลูกสาว

Block, van der Lippe & Block (1973 cited in Kaplan & Sedney, 1980: 196) ได้ศึกษาเด็กที่มีบทบาทหญิงชายแบบสมัยใหม่ และเด็กที่บทบาทหญิงชายแบบดั้งเดิมพบว่าครอบครัวที่มีการแบ่งบทบาทความรับผิดชอบระหว่างพ่อแม่อย่างชัดเจน จะทำให้เด็กมีพัฒนาการที่นำไปสู่บทบาทที่มีลักษณะตรงตามเพศในวัยผู้ใหญ่เหมือนพ่อแม่เพศเดียวกับเด็ก ส่วนในครอบครัวที่มีพัฒนาการที่มีบทบาทหญิงชายแบบสมัยใหม่ เด็กก็จะแสดงออกในลักษณะเช่นเดียวกับพ่อแม่โดยพบว่า ครอบครัวดังกล่าวจะเน้นคุณค่าของการประสบความสำเร็จ มีความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่ในรูปแบบของการรับผิดชอบร่วมกันในงานต่าง ๆ

Fagot (1977 cited in Kaplan & Sedney, 1980: 202-203) ได้สังเกตพฤติกรรมของบิดามารดาที่มีต่อเด็กวัยเตาะแตะ ที่มีอายุตั้งแต่ 20-24 เดือน จำนวน 24 ครอบครัว พบว่าบิดามารดาจะมีการตอบสนองต่อพฤติกรรมของลูกสาวกับพฤติกรรมของลูกชายแตกต่างกัน โดยบิดามารดาจะตอบสนองทางบวกเมื่อเด็กมีพฤติกรรมที่เหมาะสมกับเพศของตน ในทางตรงกันข้ามบิดามารดาจะตอบสนองทางลบเมื่อเด็กมีพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมกับเพศของตน อย่างไรก็ตามพบว่าลูกชายจะถูกลงโทษเมื่อกระทำพฤติกรรมที่มีลักษณะของความเป็นหญิงมากกว่าลูกสาวจะถูกลงโทษเมื่อกระทำพฤติกรรมของความเป็นชาย ซึ่งแสดงให้เห็นว่าเด็กผู้ชายจะถูกบิดามารดาคาดหวังให้มีบทบาทหญิงชายที่ตรงตามเพศมากกว่าเด็กผู้หญิง

Deweek (1978 cited in Lindsey, 1994: 264) ศึกษาความเข้มงวดของครูกับความแตกต่างระหว่างเพศของนักเรียน พบว่าครูจะเข้มงวดกวดขันเรื่องผลการเรียนของนักเรียนชายมากกว่านักเรียนหญิง และเมื่อเกิดปัญหาในการเรียนครูจะพ่งเล็งว่าเด็กนักเรียนชายขาดความพยายาม ส่วนนักเรียนหญิงครูจะไม่ดูว่าอย่างรุนแรง แต่จะให้คำแนะนำและยอมรับว่าเด็กผู้หญิงได้พยายามเต็มที่แล้ว แต่ระดับความสามารถด้อยกว่านักเรียนชาย โดยความคิดเช่นนี้ของครูเกิดจากความคาดหวังว่าผู้ชายต้องเป็นผู้นำ มีความสามารถ และมีลักษณะเด่นกว่าผู้หญิง ดังนั้นครูที่เชื่อในบทบาทหญิงชายแบบดั้งเดิมจะมีส่วนในการผลักดันให้นักเรียนมีบทบาทหญิงชายแบบดั้งเดิมเช่นเดียวกัน

Urberg (1979 cited in Brannon, 1996: 160) ได้ศึกษาเปรียบเทียบลักษณะบทบาทหญิงชายของบุคคล โดยการเปรียบเทียบกับอายุต่าง ๆ ได้ 3 ช่วงอายุ คือ วัยรุ่นตอนต้น วัยรุ่นตอนปลาย และวัยผู้ใหญ่ พบว่าทั้ง 3 ช่วงอายุมีการเปลี่ยนแปลงของลักษณะบทบาทหญิงชายที่แตกต่างกัน คือ ช่วงวัยรุ่นตอนปลายพบว่าบุคคลมีการแสดงบทบาทหญิงชายตรงตามภาพพจน์ (Gender Stereotype) ทางสังคมสูงสุด ส่วนในวัยรุ่นตอนต้นและวัยผู้ใหญ่ พบว่าบุคคลมีการแสดงบทบาทหญิงชายตรงตามภาพพจน์ทางสังคมต่ำสุด คือ บุคคลจะมีความยึดหยุ่นต่อบทบาทหญิงชายสัมพันธ์กับอายุเป็นเส้นโค้ง โดยช่วงวัยรุ่นตอนต้นและวัยผู้ใหญ่จะมีความยึดหยุ่นต่อบทบาทหญิงชายสูงกว่าวัยรุ่นตอนปลาย

Mayes & Valentine (1979 cited in Lindsey, 1994: 323) ศึกษาถึงการเรียนรู้บทบาทหญิงชายจากการชมรายการโทรทัศน์ในเด็กก่อนวัยเรียน พบว่าเด็กก่อนวัยเรียนสามารถเรียนรู้ความแตกต่างระหว่างลักษณะบทบาททางเพศของผู้ชายและผู้หญิงจากการชมรายการโทรทัศน์คือ เด็กจะเกิดการเรียนรู้และสร้างมโนทัศน์ของลักษณะความเป็นชายและลักษณะความ

เป็นหญิง จากการเสนอบทบาทเหล่านี้ผ่านตัวละครทั้งสองเพศ ก่อนที่จะนำไปสู่ความคงที่ทางด้านเพศและพัฒนาเป็นความเชื่อต่อบทบาทหญิงชายต่อไป

Brinn, et al (1980, 1984 cited in Lindsey, 1994: 62) ศึกษาลักษณะบทบาทหญิงชายกับการคบเพื่อน พบว่าพฤติกรรมตรงตามเพศของเด็กผู้ชายเกิดจากการเสริมแรงซึ่งกันและกันภายในกลุ่มเพื่อนเพศเดียวกัน โดยเด็กผู้ชายที่มีบทบาททางเพศแบบแนวคิดดั้งเดิมจะแสดงบทบาทหญิงชายตรงตามเพศของตนเอง และบทบาทนั้นจะเพิ่มมากขึ้นจนกระทั่งถึงช่วงวัยรุ่นตอนต้นแต่เมื่ออย่างเข้าสู่วัยผู้ใหญ่บทบาทหญิงชายของลักษณะความเป็นชายจะลดลง

Hoffman (1982 cited in Brannon, 1996: 308-309) ได้ศึกษาการเตรียมข้อมูลในการแนะนำอาชีพของครูให้กับนักเรียน พบว่าอาชีพที่ครูแนะนำให้กับนักเรียนส่วนใหญ่จะเป็นอาชีพตามแนวคิดแบบดั้งเดิม คือแยกประเภทของอาชีพระหว่างเพศชายและเพศหญิงอย่างชัดเจน เช่น เพศชาย : ตำรวจ วิศวกร แพทย์ เป็นต้น ส่วนเพศหญิง : พยาบาล เลขานุการ ครู เป็นต้น ดังนั้นจะเห็นได้ว่าถ้าครูเชื่อในบทบาทหญิงชายแบบดั้งเดิมก็จะส่งผลต่อความเชื่อในบทบาทหญิงชายของนักเรียนด้วย

Emihovich (1984 cited in Lindsey, 1984: 188) พบว่าบิดาที่มีความเชื่อในบทบาทหญิงชายแบบดั้งเดิมต่ำจะมีความคาดหวังในบทบาทหญิงชายที่ตรงตามลักษณะทางเพศของลูกต่ำเช่นเดียวกัน จึงส่งผลให้บิดามีการยอมรับในการเปลี่ยนแปลงบทบาทหญิงชายแบบสมัยใหม่ให้เกิดแก่ลูกชายมากกว่า

Perry & Busscy (1984 cited in Lindsey, 1994: 52) ศึกษาบทบาทหญิงชายของครอบครัวที่มีพี่น้องต่างเพศ พบว่าบิดามารดาที่มีลูกทั้งสองเพศจะส่งเสริมบทบาทหญิงชายให้แก่ลูกทั้งผู้ชายและผู้หญิงแตกต่างกัน คือพี่น้องเพศหญิงจะได้รับการส่งเสริมจากมารดาให้ทำกิจกรรมของหญิงได้แก่ทำกับข้าว จ่ายตลาด และทำความสะอาดบ้าน เป็นต้น ส่วนพี่น้องเพศชายจะได้รับการส่งเสริมจากบิดาให้ทำกิจกรรมของเพศชายได้แก่ การล้างรถ เล่นกีฬา และตกปลา เป็นต้น ดังนั้น ครอบครัวที่มีพี่น้องต่างเพศจึงพบว่าพี่น้องแต่ละเพศจะมีบทบาทหญิงชายที่ตรงตามเพศสูง

Reid (1988 cited in Lindsey, 1984: 49) พบว่าครอบครัวอเมริกันผิวดำส่วนใหญ่ส่งเสริมให้มีการช่วยกิจกรรมในครอบครัวอย่างเสมอภาค ทำให้สตรีในครอบครัวดังกล่าวมีความเป็นตัวของตัวเองสูง มีอิสระและเข้มแข็ง ซึ่งส่งผลโดยตรงต่อลูกสาวของสตรีเหล่านั้นทำให้มีความเชื่อในบทบาทหญิงชายแบบแนวความคิดสมัยใหม่มากกว่ายึดติดแบบความคิดดั้งเดิม

Levy (1989 cited in Brannon, 1996: 155) ได้ศึกษาเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างเด็กที่มีบทบาทหญิงชายแบบสมัยใหม่ และเด็กที่มีบทบาทหญิงชายแบบดั้งเดิม พบว่า เด็กที่มีบทบาทหญิงชายแบบสมัยใหม่จะมาจากครอบครัวที่มีมารดาทำงานนอกบ้าน ส่วนเด็กที่มีบทบาททางเพศแบบดั้งเดิมจะมาจากครอบครัวที่มีมารดาเป็นแม่บ้านอย่างเดียว นอกจากนี้ยังพบว่าครอบครัวที่มีพี่น้องจำนวนน้อยจะส่งผลให้เด็กในครอบครัวนั้นมีบทบาทหญิงชายแบบแนวคิดสมัยใหม่ ส่วนครอบครัวที่มีพี่น้องจำนวนมากจะส่งผลให้เด็กในครอบครัวมีบทบาทหญิงชายแบบแนวคิดดั้งเดิม

Koehler (1990 cited in Lindsey, 1994: 269) พบว่าเด็กวัยรุ่นหญิงจะได้รับความกดดันจากเพื่อนเพศเดียวกัน เมื่อเธอประสบความสำเร็จในรายวิชาของผู้ชายหรือมีความสนใจในกิจกรรมของผู้ชาย โดยเพื่อนจะทำให้เด็กวัยรุ่นหญิงเหล่านั้นคิดว่าความสนใจในกิจกรรมของผู้ชายจะทำให้ความเป็นผู้หญิงลดลง และดูไม่เหมาะสมกับเธอ

Parelius (1991 cited in Lindsey, 1994: 269) พบว่าในอดีตรายวิชาที่มีลักษณะความเป็นชาย ได้แก่ คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ เคมี ฟิสิกส์ และคอมพิวเตอร์จะถูกสอนโดยผู้สอนเพศชายมากกว่าเพศหญิง ดังนั้นนักเรียนหญิงจึงขาดตัวแบบที่จะผลักดันให้เกิดการเลียนแบบและสนใจในรายวิชาเหล่านั้น แต่ในปัจจุบันพบว่าผู้สอนเพศหญิงเพิ่มมากขึ้น ทำให้นักเรียนหญิงได้มีตัวแบบเพศเดียวกันที่จะนำไปสู่ความสนใจในรายวิชาของเพศชายมากยิ่งขึ้น

Atkin (1991 cited in Lindsey, 1994: 320) ศึกษาเนื้อหาในภาพยนตร์ที่ปรากฏในสื่อโทรทัศน์ พบว่าภาพยนตร์ในปัจจุบันได้แสดงวิถีชีวิตของผู้หญิงที่เปลี่ยนแปลงไปจากอดีต กล่าวคือตัวละครเพศหญิงจะแสดงการใช้ชีวิตตามลำพังในเมือง มีความเป็นอิสระจากครอบครัว โดยตัวละครหญิงเหล่านั้นจะแสดงความเป็นตัวของตัวเองสูง มีความมั่นใจ และไม่สนใจชีวิตครอบครัวที่จะให้สามีเลี้ยงดูและเป็นแม่บ้านอย่างเดียว ซึ่งบทบาทที่ตัวละครหญิงได้แสดงเป็นการสะท้อนภาพพจน์ทางเพศของชีวิตในยุคปัจจุบันทำให้ผู้ชมได้รับรู้ถึงรูปแบบชีวิตและบทบาทหญิงชายแบบสมัยใหม่มากขึ้นจากในอดีต

Fagot (1992 cited in Brannon, 1996: 145) พบว่าครอบครัวที่บิดามารดาส่งเสริมบทบาทหญิงชายแบบดั้งเดิมโดยการให้เด็กเล่นตรงตามเพศ และจะมีผลให้เด็กมีแนวความคิดต่อบทบาทหญิงชายเช่นเดียวกับบิดามารดา จากการวัดการระบุพฤติกรรมทางเพศ พบว่าเด็กกลุ่ม ดังกล่าวจะแยกพฤติกรรมทางเพศระหว่างเพศชายและหญิงได้อย่างชัดเจน มากกว่าเด็กที่มาจากครอบครัวที่มีบทบาทหญิงชายแบบแนวคิดดั้งเดิมที่ต่ำกว่า

Lips (1993 cited in Lindsey, 1994: 263-264) ศึกษาความคาดหวังของครูที่มีต่อบทบาทหญิงชายของนักเรียน พบว่าครูส่วนใหญ่คาดหวังนักเรียนชายจะต้องมีความรู้ความสามารถสูงกว่านักเรียนหญิงในด้านการแก้ปัญหาครูคาดหวังว่านักเรียนชายจะแก้ปัญหาด้วยตนเองโดยไม่พึ่งพาผู้อื่น ส่วนนักเรียนหญิงครูคาดหวังว่านักเรียนหญิงควรแก้ปัญหาโดยการปรึกษาผู้ใหญ่ หรือพึ่งพาคำสั่งสอน นอกจากนี้ครูยังคาดหวังว่านักเรียนชายจะมีความก้าวร้าวและก้าวกวนในชั้นเรียนมากกว่านักเรียนหญิง ซึ่งจากความคาดหวังของครูเหล่านี้จะนำไปสู่ความเชื่อของครูในบทบาทหญิงชายแบบดั้งเดิม ส่งผลต่อการรับรู้บทบาทหญิงชายของนักเรียนเช่นกัน

Katz & Ksanskak (1994: 272-282) ทำการศึกษาพัฒนาการบทบาทหญิงชายตามแนวความคิดยึดหยุ่นใน 3 ช่วงอายุ คือ วัยเด็กตอนกลาง วัยรุ่นตอนต้น และวัยรุ่นตอนปลาย โดยศึกษาความชอบในอาชีพ กิจกรรมภายในครอบครัว งานอดิเรกและรายวิชาที่เป็นเพศตรงข้ามกับทัศนคติที่มีต่อการแสดงบทบาทหญิงชายที่ยึดหยุ่นของผู้อื่น ได้แก่ ผู้ชาย ผู้หญิง เด็กชาย และเด็กหญิง พบว่าอายุมีความสัมพันธ์กับความยึดหยุ่นต่อบทบาทหญิงชายเป็นกราฟเส้นตรง คือความยึดหยุ่นต่อบทบาทหญิงชายจะสูงเพิ่มขึ้นตามอายุ โดยบุคคลที่มีอายุมากกว่าจะมีความยึดหยุ่นต่อบทบาทหญิงชายสูงกว่า และพบว่าตัวแปรทางด้าน การถ่ายทอดทางสังคมมีอิทธิพลอย่างมากต่อบทบาทหญิงชาย เมื่อเปรียบเทียบตัวแปรทางสังคมทั้ง 5 ด้าน ได้แก่ บิดา มารดา เพื่อน พี่น้อง ครู และตัวแทนสื่อต่าง ๆ พบว่าเพื่อนและพี่น้องมีอิทธิพลต่อบทบาทหญิงชายแบบยึดหยุ่นสูงกว่าบิดามารดา โดยเฉพาะวัยรุ่นตอนปลายพบว่าเพื่อนต่างเพศมีอิทธิพลสูงสุด นอกจากนี้จากการศึกษาความแตกต่างระหว่างพี่น้องเพศเดียวกันกับกลุ่มตัวอย่าง พบว่าพี่น้องเพศเดียวกันมีอิทธิพลต่อการส่งเสริมบทบาทหญิงชายแบบยึดหยุ่นมากกว่าพี่น้องเพศตรงข้าม

Tock Keng Lim (1995: 161-169) ศึกษาการรับรู้สภาพแวดล้อมในชั้นเรียน รูปแบบของโรงเรียน บทบาทหญิงชาย และรูปแบบการเรียนรู้ของนักเรียนในโรงเรียนมัธยมศึกษา ผลการศึกษาพบว่ารูปแบบของโรงเรียนมีผลต่อการรับรู้ของนักเรียนมากที่สุด รองลงมาคือสภาพแวดล้อมในชั้นเรียน บทบาทหญิงชาย และรูปแบบในการเรียนรู้มีอิทธิพลน้อยที่สุด

Brannon (1996: 161-162) ได้รวบรวมผลการศึกษาพัฒนาการของบทบาทหญิงชายแบบแนวความคิดยึดหยุ่นของนักวิจัยต่าง ๆ พบว่า พัฒนาการของบทบาทหญิงชายแบบแนวความคิดยึดหยุ่นมีความเกี่ยวข้องกับอายุ ซึ่งพบว่าช่วงวัยเด็กตอนต้นจะเป็นช่วงที่มีความยึดหยุ่นต่อบทบาทหญิงชายสูงสุด จากนั้นความยึดหยุ่นต่อบทบาทหญิงชายจะ ค่อย ๆ ลดลงจนกระทั่งถึงช่วงวัยเด็กตอนกลางที่มีลักษณะบทบาทหญิงชายแบบตรงตามเพศ

สูงสุด จากนั้นบทบาทหญิงชายจะเพิ่มความยืดหยุ่นไปเรื่อย ๆ ตั้งแต่ช่วยวัยรุ่นตอนต้น สู่วัยรุ่นตอนปลาย และมีความคงที่ของบทบาทหญิงชายเมื่ออายุ 25 ปีขึ้นไป

Miller, L., and Budd, J. (1999: 17-35) ได้ศึกษาพัฒนาการของรูปแบบบทบาทหญิงชายด้านการประกอบอาชีพ ความชื่นชอบในอาชีพ และความชื่นชอบในรายวิชาที่เรียนของเด็กวัย 8, 12 และ 16 ปี พบว่าในเด็กผู้หญิงและเด็กผู้ชายมีความชื่นชอบอาชีพที่แตกต่างกัน และในเด็กทั้ง 3 วัยก็จะมี ความแตกต่างกันในความชื่นชอบอาชีพ ในส่วนของรายวิชาที่เรียนในโรงเรียน ไม่พบถึงความสัมพันธ์กับเพศและวัย

งานวิจัยในประเทศ

นงเยาว์ ธาธาศรีสุทธิ (2526) ศึกษาทัศนคติของอาจารย์และนักศึกษามหาวิทยาลัยรามคำแหงต่อบทบาทและสถานภาพสตรีไทย กลุ่มตัวอย่างเป็นกลุ่มอาจารย์จำนวน 169 คน และเป็นนักเรียนศึกษาจำนวน 1,615 คน พบว่าอาจารย์และนักศึกษามีความคิดเห็นที่ดีต่อบทบาทและสถานภาพของสตรีไทยด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคม การศึกษา และครอบครัว มากกว่าอาจารย์และนักศึกษาผู้ชาย

นิศย์กุล อรรถนุพรรณ (2529) ศึกษาลักษณะของชายและหญิงในปัจจุบันและลักษณะที่พึงปรารถนาของชายและหญิงตามการรับรู้ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายในกรุงเทพมหานคร พบว่ากลุ่มตัวอย่างมีการรับรู้ลักษณะของชายและหญิงในปัจจุบันแตกต่างกัน โดยลักษณะที่มีการรับรู้ว่าเป็นลักษณะของชาย ได้แก่ ชอบกีฬา ชอบแข่งขัน-เอาชนะ เป็นอิสระ คล่องแคล่อง เป็นต้น ส่วนลักษณะที่มีการรับรู้ว่าเป็นลักษณะของหญิง ได้แก่ ชอบนินทา ยิ้มง่าย ช่างพูดช่างคุย อารมณ์อ่อนไหว เป็นต้น และกลุ่มตัวอย่างมีการรับรู้ลักษณะที่พึงปรารถนาของชายและหญิงแตกต่างกัน โดยที่ลักษณะที่พึงปรารถนาของชาย ได้แก่ ชอบกีฬา เป็นผู้นำ กล้าหาญ เข้มแข็ง เป็นต้น ส่วนลักษณะที่พึงปรารถนาของหญิง ได้แก่ นุ่มนวล ละเอียดอ่อน และรักเด็ก เป็นต้น

ฉันทิกา ทิมากร (2533) ศึกษาเปรียบเทียบความสามารถในการปรับตัวกับเพื่อนของเด็กวัยรุ่นตอนปลายที่มีบทบาทหญิงชายแตกต่างกัน พบว่าเด็กวัยรุ่นที่มีลักษณะความเป็นชายและลักษณะความเป็นหญิงสูงทั้งคู่ (Androgyny) มีความสามารถในการปรับตัวกับเพื่อนสูงกว่าเด็กวัยรุ่นที่มีลักษณะความเป็นชายสูงอย่างเดียว, ลักษณะความเป็นหญิงสูงอย่างเดียว และลักษณะความเป็นชายและหญิงต่ำทั้งคู่ ซึ่งเป็นลักษณะที่มีความสามารถในการปรับตัวกับเพื่อนต่ำที่สุด

วรรณภา เพชรพันธ์ (2534) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างเอกลักษณ์บทบาทหญิงชายของวัยรุ่นกับเอกลักษณ์บทบาทหญิงชายของพ่อแม่ตามการรับรู้ของตนเอง พบว่าเอกลักษณ์บทบาทหญิงชายของลูกวัยรุ่นมีความสัมพันธ์กับเอกลักษณ์บทบาทหญิงชายของพ่อแม่ กล่าวคือ เด็กวัยรุ่นที่พ่อแม่มีบทบาทหญิงชายแบบลักษณะแอนโดรจีเนีย (มีลักษณะความเป็นชายและลักษณะความเป็นหญิงสูงในคนเดียว) ทั้งคู่จะทำให้ลูกมีบทบาทหญิงชายตามลักษณะแอนโดรจีเนียมากกว่าบทบาทหญิงชายในลักษณะอื่น

ลักขณา มูลศรี (2534) เปรียบเทียบความวิตกกังวลของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายในกรุงเทพมหานครที่มีลักษณะบทบาทหญิงชายต่างกัน พบว่า นักเรียนชายที่มีลักษณะความเป็นชายสูงลักษณะเดียว มีความวิตกกังวลต่ำที่สุด ส่วนนักเรียนหญิงที่มีลักษณะความเป็นชายสูงลักษณะเดียวมีความวิตกกังวลไม่แตกต่างจากนักเรียนหญิงที่มีลักษณะความเป็นชายและหญิงสูงทั้งคู่ (Androgyny) แต่มีความวิตกกังวลต่ำกว่านักเรียนหญิงที่มีความเป็นหญิงสูงลักษณะเดียว และนักเรียนหญิงที่มีลักษณะความเป็นชายและหญิงต่ำทั้งคู่ ซึ่งนักเรียนชายและนักเรียนหญิงที่มีลักษณะบทบาทหญิงชายไม่ชัดเจน (Undifferentiated) มีความวิตกกังวลต่ำที่สุด

กรรณิกา เฉลิมกุล (2534) เปรียบเทียบความพึงพอใจในชีวิตสมรสของผู้ที่มีเอกลักษณ์บทบาทหญิงชายแตกต่างกัน พบว่าในเพศหญิงและเพศชายผู้ที่มีเอกลักษณ์บทบาทแบบแอนโดรจีเนียและแบบลักษณะความเป็นชายสูงอย่างเดียว มีความพึงพอใจในชีวิตสมรสสูงกว่าผู้ที่มีเอกลักษณ์บทบาทแบบลักษณะความเป็นหญิงสูงอย่างเดียวและลักษณะที่ไม่ชัดเจน

สุรีย์ มากประสิทธิ์ (2534) ศึกษาภาพพจน์ต่อเพศชายและเพศหญิง และการตัดสินใจเกี่ยวกับลักษณะกล้าแสดงออกของเอกัตบุคคล พบว่ากลุ่มตัวอย่างมีภาพพจน์ที่ว่าเพศชายมีลักษณะนิสัยกล้าแสดงออกมากกว่าเพศหญิง

ชวนพิศ สันติโรจน์ประไพ (2534) เปรียบเทียบการเห็นคุณค่าในตนเองของวัยรุ่นที่มีบทบาทหญิงชายต่างกัน วัยรุ่นที่มีบทบาทแอนโดรจีเนียจะเห็นคุณค่าในตนเองสูงกว่าวัยรุ่นที่บทบาทความเป็นหญิงสูงและบทบาทไม่ชัดเจน แต่จะไม่แตกต่างจากวัยรุ่นที่มีบทบาทความเป็นชายสูง วัยรุ่นชายที่มีบทบาทความเป็นชายสูงจะเห็นคุณค่าในตัวเองสูงกว่าวัยรุ่นชายที่มีบทบาทความเป็นหญิงสูงและบทบาทไม่เด่นชัด แต่ไม่แตกต่างจากวัยรุ่นชายที่มีบทบาทแอนโดรจีเนีย ส่วนวัยรุ่นหญิงที่มีบทบาทความเป็นชายสูงจะเห็นคุณค่าในตนเองสูงกว่าวัยรุ่นหญิง ที่มีบทบาทไม่เด่นชัด แต่ไม่แตกต่างจากวัยรุ่นหญิงที่มีบทบาทแบบแอนโดรจีเนียและแบบความเป็นหญิงสูง

ดุลยา จิตตะยโสธร (2536) ศึกษาความแตกต่างระหว่างบทบาทหญิงชายกับความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับเพื่อนสนิทของนักเรียนก่อนวัยรุ่น พบว่า เด็กก่อนวัยรุ่นเพศชายและหญิง

ที่มีบทบาทหญิงชายแตกต่างกันมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับเพื่อนสนิทเพศเดียวกันต่างกัน โดยเด็กก่อนวัยรุ่นเพศชายและหญิงที่มีบทบาทแบบแอนโดรจีนี จะมีคะแนนความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับเพื่อนเพศเดียวกันสูงที่สุด

พิจิตรา ชัยสิงห์ประสาท (2537) ศึกษาผลขององค์ประกอบทางจิตที่มีผลต่อเอกลักษณ์ทางเพศของเด็กชายวัยรุ่น พบว่าเอกลักษณ์ทางเพศของบิดามีความสัมพันธ์ทางบวกกับเอกลักษณ์ทางเพศของเด็กชายวัยรุ่น ส่วนเอกลักษณ์ทางเพศของมารดามีความสัมพันธ์ทางลบกับเอกลักษณ์ทางเพศของเด็กชายวัยรุ่น นั่นคือ ถ้ามารดามีลักษณะความเป็นหญิงมากจะ ทำให้เด็กชายวัยรุ่นมีลักษณะเป็นชายต่ำ และสัมพันธ์ภาพในชีวิตสมรสของบิดามารดาที่มีความสัมพันธ์ทางบวกกับเอกลักษณ์ทางเพศของเด็กชายวัยรุ่น

วิมลลัก สรรคพงษ์ (2537) ศึกษาผลของการจัดการเรียนการสอนแบบไม่แบ่งแยกเพศที่มีต่อความสนใจในการเลือกของเล่นชนิดบ่งบอกเพศของผู้เล่นของเด็กวัยอนุบาล พบว่าเด็กวัยอนุบาลเพศชายที่ได้รับการจัดการเรียนการสอนแบบไม่แบ่งแยกเพศมีความสนใจในการเลือกของเล่นชนิดบ่งบอกความเป็นหญิงสูงกว่าเด็กวัยอนุบาลเพศชายที่ได้รับการจัดการเรียนการสอนตามแนวการจัดประสบการณ์ชั้นเด็กเล็ก สังกัดกรุงเทพมหานคร ส่วนเด็กวัยอนุบาลเพศหญิงที่ได้รับการจัดการเรียนการสอนแบบไม่แบ่งแยกเพศมีความสนใจในการเลือกของเล่นชนิดบ่งบอกความเป็นผู้ชายสูงกว่าเด็กวัยอนุบาลเพศหญิงที่ได้รับการจัดการเรียนการสอนตามแนวการจัดประสบการณ์ชั้นเด็กเล็ก สังกัดกรุงเทพมหานคร นอกจากนี้ เด็กวัยอนุบาลที่ได้รับการจัดการเรียนการสอนแบบไม่แบ่งแยกเพศจะเริ่มมีพฤติกรรมการเล่นสมมติที่เป็นบทบาทตรงข้ามกับเพศของตนเอง

สุธีรา บุญอาจ (2537) ศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการยอมรับสตรีในการเข้าสู่ตำแหน่งผู้บริหารระดับสูงฝ่ายตุลาการ โดยศึกษาจากกลุ่มประชากรที่เป็นข้าราชการฝ่ายตุลาการชายที่ปฏิบัติงานในกรุงเทพมหานคร จำนวน 181 คน พบว่า อาชีพของมารดาที่มีความสัมพันธ์กับการยอมรับสตรีในการเข้าสู่ตำแหน่งผู้บริหารระดับสูงฝ่ายตุลาการ คือกลุ่มตัวอย่างที่มารดาประกอบอาชีพรับราชการจะให้การยอมรับสตรีมากกว่ากลุ่มตัวอย่างที่มารดาประกอบอาชีพอื่น

คณะอนุกรรมการการศึกษา อาชีพ และวัฒนธรรม และคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานสตรีแห่งชาติ (2539) ศึกษาวิจัยเรื่อง การประเมินหนังสือเรียนและหนังสืออ่านประกอบ การเรียนเชิงถ่ายถอดค่านิยมเกี่ยวกับบทบาทหญิงชาย กลุ่มตัวอย่างเป็นหนังสือที่ใช้ในการวิเคราะห์ แบ่งเป็น 2 ประเภท คือ

1. หนังสือเรียนกลุ่มทักษะที่เป็นเครื่องมือการเรียนรู้ ได้แก่ หนังสือเรียนภาษาไทย, คณิตศาสตร์, แบบฝึกหัดคณิตศาสตร์, หนังสือเรียนสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต และหนังสือเรียนภาษาอังกฤษ ในระดับชั้นประถมศึกษา 1 ถึง 6 จำนวน 41 เล่ม

2. หนังสืออ่านประกอบการเรียนหรืออ่านเพิ่มเติม ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ถึง 6 ของกรมวิชาการ จำนวน 241 เล่ม

พบว่า จะเสนอบทบาทของเพศชายมีบทบาทเป็นทำงานหาเงินเลี้ยงครอบครัว และช่วยเหลือสังคม ส่วนหญิงมีบทบาทเป็นแม่บ้าน ทำอาหาร และอบรมเลี้ยงดูบุตร ในบางครั้งต้องช่วยทำงานหาเงินเลี้ยงครอบครัว และช่วยเหลือสังคมในแง่ทำอาหารหรืองานบริการให้แก่ผู้ชาย รวมทั้งผู้หญิงเป็นผู้ถ่ายทอดค่านิยมในการเป็นแม่บ้านให้แก่บุตรสาวด้วย

ผ่องพักตร์ จีงวิมุตรพันธ์ (2541) ศึกษาเรื่ององค์ประกอบบางประการที่เกี่ยวข้องกับลักษณะความเป็นชายและความเป็นหญิงในวัยรุ่นหญิง พบว่าบิดาที่มีทัศนคติต่อบทบาทหญิงชายแบบแนวความคิดสมัยใหม่ (บทบาทของผู้ชายและผู้หญิงมีความเท่าเทียมกัน) จะมีลูกสาววัยรุ่นที่มีลักษณะความเป็นชายสูง และความเป็นหญิงสูงในตัวเองมากกว่าบิดาที่มีทัศนคติต่อบทบาทหญิงชายแบบดั้งเดิม

วรรณภา ลีพิทักษ์วัฒนา (2541) ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อเจตคติเรื่องบทบาทหญิงชายของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย จังหวัดสุพรรณบุรี พบว่าปัจจัยที่มีผลต่อเจตคติเรื่องบทบาทหญิงชาย ได้แก่ เพศ ระดับการศึกษาของบิดามารดา อาชีพของบิดามารดา และ การรับรู้บทบาทหญิงชายจากครอบครัว โรงเรียน และสื่อมวลชนส่งผลต่อเจตคติเรื่องบทบาทหญิงชายของนักเรียน

ฉันทจิต จริยจรรยาโรจน์ (2541) เปรียบเทียบความพึงพอใจในชีวิตสมรสของคู่สมรสที่มีการจับคู่ของบทบาทหญิงชายที่ต่างกัน กลุ่มตัวอย่างเป็นคู่สามีภรรยาที่มีอายุการสมรส 7-20 ปี จำนวน 300 คู่ โดยใช้มาตรวัดบทบาทหญิงชายของ Bem (1974) และมาตรวัดความพึงพอใจในชีวิตสมรส พบว่าการจับคู่ของคู่สมรสที่บทบาทหญิงชายแบบแอนโดรจีนีทั้งคู่อมีจำนวนคู่สมรสที่พึงพอใจในชีวิตสมรสสูงกว่าการจับคู่ของคู่สมรสที่มีบทบาทหญิงชายแบบอื่น

พลินี อากาศ (2543) ศึกษาบทบาทหญิงชายแบบยึดหยุ่นในวัยเด็กตอนปลายถึงวัยผู้ใหญ่ตอนต้น ผลการศึกษาพบว่า คະແນນบทบาทหญิงชายจะเพิ่มขึ้นตามอายุ ตั้งแต่วัยเด็กตอนปลายถึงวัยรุ่นตอนปลาย และคงที่ในช่วงวัยรุ่นตอนปลายถึงวัยผู้ใหญ่ตอนต้น เพศหญิงมีคະແນນบทบาทหญิงชายแบบยึดหยุ่นสูงกว่าเพศชายในทุกช่วงอายุที่ศึกษา และอิทธิพลด้านการถ่ายทอดทางสังคมมีความสัมพันธ์กับบทบาทหญิงชายแบบยึดหยุ่น